

**ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი
საერთაშორისო კონფერენცია
ახლო აღმოსავლეთი და კავკასია:
კულტურა. ისტორია. პოლიტიკა**

**G. Tsereteli Institute of Oriental Studies
of the Ilia State University
International Conference
THE MIDDLE EAST AND CAUCASUS: CULTURE,
HISTORY, POLITICS**

December 18-20 დეკემბერი, 2025

თეზისები Abstracts

საორგანიზაციო კომიტეტი:

გიორგი სანიკიძე (თავმჯდომარე), თამაზ აბაშიძე, გრიგოლ
ბერაძე, თამარ ლეკვეიშვილი, თამარ მოსიაშვილი, ნიკოლოზ
ნახუტრიშვილი

Organizational committee:

George Sanikidze (chair), Tamaz Abashidze, Grigol Beradze,
Tamar Lekveishvili, Tamar Mosiashvili, Nikoloz Nakhutrishvili

რედაქტორი: გიორგი სანიკიძე

Editor: George Sanikidze

შ ი ნ ა ა რ ს ი

<p>ელენე ჯაველიძე უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელისა“ და ორჰან ფამუქის „მე წითელი მქვიას“ ტიპოლოგიური ევრისტიკა <i>Elene Javelidze</i> A Typological Heuristics of Umberto Eco's <i>The Name of the Rose</i> and Orhan Pamuk's <i>My Name Is Red</i></p>	11
<p>მარინე შონია ჰალდუნ თანერის პიესის „სამშობლოს მხსნელიშაბანი“ შესწავლისათვის <i>Marine Shonia</i> For the Study of Haldun Taner's Play <i>Savior of the</i> <i>Fatherland Shaban</i></p>	14
<p>თამთა ფარულავა ალექსანდრე გვახარიას წერილების „პერსონაჟთა გალერეა“ <i>Tamta Parulava</i> “The Gallery of Characters” in Aleksandre Gvakharia's Essays</p>	18
<p>მარინა მეფარიშვილი შენიშვნები უგარიტული სოლისებრი დამწერლობის თაობაზე <i>Marina Meparishvili</i> Some Notes on Ugaritic Cuneiform Script</p>	20
<p>მაია სახოკია გრამატიკული პერიოდიზაციის არგუმენტაცია (სპარსულის მაგალითზე) <i>Maia Sakhokia</i> Arguments to Grammatical Periodization: Persian</p>	22
<p>ქეთევან რ. რამიშვილი, ელენე გიუნაშვილი სასანური საბეჭდავები ხარის გამოსახულებებით საქართველოს მუზეუმების კოლექციებში</p>	25

<i>Ketevan R. Ramishvili, Helen Giunashvili</i> Sasanian Seals with Bull Representations at Museums of Georgia	26
<i>ნიკა ხოფერია</i> ბიზანტიური და სასანური ჯარის კვება ლაზიკის ომში (541-562 წწ.) <i>Nika Khoperia</i> The Nutrition of the Byzantine and Sasanian Armies during the Lazic War (541-562 CE)	28 29
<i>ირაკლი ფაღავა</i> იოანე ბატონიშვილის „სჯულდება“ როგორც წყარო ფულადი პოლიტიკის დარგში ქართლ-კახეთის სამეფოს მმართველი ელიტის აზროვნების შესასწავლად <i>Irakli Paghava</i> Prince Ioane's Sjuldeba (Code) as a Window into the Mindset of Monetary Policymakers in the Kingdom of Kartl-Kakheti	30 32
<i>ირინე ნაჭყებია</i> ევროპელ მოგზაურთა ცნობები ებრაელთა საქორწილო რიტუალების შესახებ ოსმალეთის იმპერიაში (XIX საუკუნე) <i>Irine Natchkebia</i> European Travellers' Accounts of Jewish Wedding Rituals in the Ottoman Empire (19th Century)	34 35
<i>ნინო ჯაველიძე</i> „ბერძენთა სიყვარული“ <i>Nino Javelidze</i> “Love of the Greeks”	37 38
<i>მანანა გაბაშვილი</i> საქართველოს არსებობისა და გადარჩენის მექანიზმები <i>Manana Gabashvili</i> Mechanisms of Georgia's Existence and Survival	39 40
<i>თამარ დემეტრაშვილი</i> XVII საუკუნის 30–60-იანი წლების იმერეთის სამეფო კარის სამოსი: ალექსანდრე III-ისა და ნესტან-დარეჯანის გამოსახულება გელათის ფრესკაზე	42

<i>Tamar Demetrashvili</i> Royal Court Attire in Imereti during the 1630s-1660s: The Depictions of King Alexander III and Queen Nestan-Darejan in the Gelati Fresco	43
<i>ირაკლი თოფურიძე, შალვა დათიაშვილი</i> ერაყის მოსახლეობის ტანისამოსი მამლუქთა მმართველობის პერიოდში	44
<i>Irakli Topuridze, Shalva Datashvili</i> Iraqi population Clothing during the Mamluk rule Period	45
<i>თამარ მოსიაშვილი</i> მოხატული ბებიები ანუ ტატუირების ტრადიციები არაბულ სამყაროში	46
<i>Tamar Mosiashvili</i> Ornated Grandmothers or Tattooing Traditions in the Arab World	47
<i>ეთერ გვინიაშვილი</i> არაბულენოვანი წარწერა დედოფლისწყაროდან	49
<i>Eter Gviniashvili</i> Arabic inscription from Dedoplistskaro	50
<i>ჯული შოშიაშვილი</i> სიყვარულის ქრისტიანული ინტერპრეტაციისთვის	52
<i>Juli Shoshiashvili</i> For the Christian Interpretation of Love	53
<i>დავით თინიკაშვილი</i> ხილულ სქიზმათა მიღმა: ეკლესიის ონტოლოგიური ერთიანობა	54
<i>David Tinikashvili</i> Beyond Visible Schisms: The Ontological Unity of the Church	55
<i>ნათია დუნდუა, ნათია მიროტაძე</i> „სპარსეთის“ ასახვა 'ესთერის წიგნის' ქართულ ვერსიებში	56
<i>Natia Dundua, Natia Mirotdze</i> The Reception of 'Persia' in the Georgian Versions of the <i>Book of Esther</i>	57
<i>ნათელა ჯვანია</i> ეთიოპიის (აბისინია) ქრისტიანული, მაგიური ტექსტების კრებულები	59
<i>Natela Zhvania</i> Ethiopia (Abissinia) Christian Magic texts' collection	59

თამარ მესხი	
ორი წინამძღვრის (ჯვარის მამის) ერთდროული მოღვაწეობა იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში და მისი შედეგები	60
<i>Tamar Meskhi</i>	
Simultaneous Activities of Two Hegumens (“Jvaris mama”) at Jerusalem Cross Monastery and their Consequences	62
 <i>Yaroslav V. Pylypchuk</i>	
Movses Dasxurantsi or Movses Kalankatuatsi: Who Was the Author of the «History of the Country of Aluank»?	63
 <i>Tatiana Denisova</i>	
Dutch Figures in Colonial Batavia: Insights from Tuhfat al-Nafis	65
 ლალი გულედანი	
ისრაელში გამოცემული ქართულენოვანი რელიგიური ლიტერატურა	66
<i>Lali Guledani</i>	
Georgian-Language Religious Literature Published in Israel	67
 <i>Boris Morozov</i>	
The Emigration of Zionist Convicts from the Soviet Union to Palestine, 1920s-1930s	69
 <i>Mohammad Golshan</i>	
Judeo-Persian Medical Text: Linguistic Features of Shifting Scripts in Copying <i>Kifāyat-i Manṣūrī</i>	70
 ელისო ელიზბარაშვილი, ნინო კვირიკაშვილი	
არაბი სამხედრო ტყვეები ბიზანტიის საიმპერატორო ცერემონიებზე და 946 წლის დიპლომატიური მისია	71
<i>Eliso Elizbarashvili, Nino Kvirikashvili</i>	
Arab Prisoners of War at Byzantine Imperial Ceremonies and Diplomatic Mission of 946	72
 გრიგოლ ბერაძე, თამარ ლეკვეიშვილი	
აბას-აბადი - შაჰ-აბას I-ის ბრძანებით კახეთში აშენებული ქალაქის მოკლე ისტორია (1618–1625)	74

<i>Grigol Beradze, Tamar Lekveishvili</i> Abbas Abad — A Brief History of the City Built in Kakheti (Georgia) by the Order of Shah ‘Abbas I (1618–1625)	75
<i>კახაბერ დემეტრაშვილი</i> მეფე ბორის გოდუნოვის ინიციატივით სეფიანთა სახელმწიფოში მივლინებული პირველი ელჩობის ისტორია <i>Kakhaber Demetrashvili</i> History of the First Embassy Sent on a Mission upon the Initiative of the King Boris Godunov to the Safavid State	76 77
<i>გიორგი მაჭარაშვილი</i> ლომი და ხარი ქართულ ეროვნულ სიმბოლიკაში <i>Giorgi Macharashvili</i> The Lion and the Bull in Georgian National Symbolism	79 80
<i>ინგა ინასარიძე</i> „აბრაამის შეთანხმება“ და ისრაელის გავლენა რეგიონული დომინანტობისთვის ირან-საუდის არაბეთის დაპირისპირებაზე <i>Inga Inasaridze</i> The Abraham Accords and Israel’s Influence on the Iran–Saudi Arabia Rivalry for Regional Dominance	81 82
<i>ჯაბა მესხიშვილი</i> ტრამპის მეორე ადმინისტრაციის დროს აშშ-იაპონიის ურთიერთობებში არსებული გამოწვევები <i>Jaba Meskhishvili</i> Existing Challenges in U.S.–Japan Relations during the Second Trump Administration	83 84
<i>ნიკოლოზ ნახუცრიშვილი, თეა შურგაია</i> ახალი წყარო ფერეიდნელი ქართველების ფოლკლორისა და დიალექტის შესწავლისათვის <i>Nikoloz Nakhutsrishvili, Tea Shurgaia</i> A New Source for the Study of Folklore and Dialect of Fereydani Georgians	86 87
<i>ნუცა გულიაშვილი</i> ფერეიდანიდან საქართველოში რეპატრირებულ ოჯახთა წესები და ტრადიციები	89

<i>Nutsa Guliashvili</i> Cultural Norms and Traditions of Families Repatriated from Fereydan to Georgia	90
<i>Ali (David) Moslehi Moslehabadi</i> New Manuscript Fragments May Shed Partial Light on the Early Decades of Georgians' Settlement in Iran's Fereydan Region	91
ლელა კემულარია, ცირა კემულარია, დავით ქორქია, თანნაზ ამელი მიხეილ ქორქიას და ვასილ კარგარეთელის ოჯახებს ირანული ისტორია	92
<i>Lela Kemularia, Tsira Kemularia, David Korkia, Tannaz Ameli</i> The Iranian History of the Families of Mikheil Korkia and Vasil Kargareteli	94
საბა ტაველიშვილი თურქეთის როლი ევროკავშირის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაში: ენერგეტიკის სექტორის გავლენები თურქეთ-ევროკავშირის პოლიტიკურ თანამშრომლობაზე	96
<i>Saba Tavelishvili</i> Turkey's Role in EU Energy Security: How Energy Security Dynamics Shape Turkey–EU Political Cooperation	97
თამთა ბოკუჩავა რეპრესიები ოპოზიციის წინააღმდეგ - სტამბოლის მერის დაპატიმრება	99
<i>Tamta Bokuchava</i> Crackdown on Opposition - Arrest of Mayor of Istanbul	100
ემზარ მაკარაძე „გონების თამაშები“ - რ. თ. ერდოღანის ინტელექტუალური სტრატეგია	101
<i>Emzar Makaradze</i> “Mind Games” - R. T. Erdogan's Intellectual Strategy	102
დავით თავაძე თურქეთის თავდაცვითი სექტორის ინსტიტუციური რეფორმების პოლიტიკური ლოგიკა და განმაპირობებელი ფაქტორები	104

Davit Tavadze

The Political Logic and Determinants of Institutional Reforms in Turkey's Defense Sector 105

ნიკო ქელბაქიანი

სომხეთ-აზერბაიჯანის შეთანხმება ირანულ მედიაში და 1930-იანი წლების ირან-თურქეთის ტერიტორიული გაცვლის აჩრდილი 107

Niko Kelbakiani

The Armenia-Azerbaijan Peace Agreement in Iranian Media and the Specter of the 1930s Iran-Turkey Land Swap Deal 108

მირანდა ბაშელეიშვილი

რელიგია და კულტურა ირანის და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობებში: უცხოელ მკვლევართა ნაშრომების ანალიზი 110

Miranda Basheleishvili

Religion and Culture in the Relations between Iran and the South Caucasus Countries: Analysis of Foreign Researchers' Works 111

სიმონ გურეშიძე

აჰმად აშ-შარაას გარდამავალი მთავრობის შიდა და საგარეო პოლიტიკური ვექტორები 112

Simon Gureshidze

Ahmad al-Sharaa's Transitional Government's Internal and Foreign Policy Vectors 113

თინათინ ქაროსანიძე

ქალების როლის როლი გლობალურ ჯიჰადისტურ დაჯგუფებებში: ევოლუცია და თანამედროვე ტენდენციები 114

Tinatin Karosanidze

The Role of Women in the Global Jihadist Organizations: Evolution and Modern Tendencies 116

გიორგი ომსარაშვილი, გიორგი ნარიმანიშვილი

არაბი ჯიჰადისტების გავლენა ჩრდილოეთ კავკასიური ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის რადიკალიზაციის პროცესზე (1995-2007წწ.) 117

Giorgi Omsarashvili, Giorgi Narimanishvili

The Influence of Arab Jihadists on the Radicalization of the North Caucasian National Liberation Movement (1995 - 2007) 120

თამარ ღუღუნიშვილი

პალესტინური მოძრაობა „ჰამასის“ 2023 წლის 7 ოქტომბრის
ავანტიურიდან ირან-ისრაელის 2025 წლის ომამდე 122

Tamar Ghughunishvili

From Hamas's Gamble on October 7, 2023, to the Iran-Israel War of 2025 124

პრეზენტაცია

‘სამხედრო ტყვეთა ბედი ბიზანტიაში (VIII-XVსს)’

შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ
დაფინანსებული პროექტის FR -23-3178 განხორციელების შუალედური
შედეგები

Presentation

‘The Fate of the Prisoners of War in Byzantium (8th- 15th c.)’

The Interim Results of the Implementation of the Project supported by Shota
Rustaveli National Scientific Foundation FR -23-3178

ნინო კვირიკაშვილი

სამხედრო ტყვეთა გაცვლასა და გამოსყიდვასთან დაკავშირებული
საკითხები ატ-ტაბარის „მოციქულთა და მეფეთა ისტორიის“ მიხედვით 127

Nino Kvirikashvili

Issues related to the exchange and ransom of prisoners of war according to
al-Tabari's "History of the Prophets and Kings" 128

ელისო ელიზბარაშვილი

ტყვეობის სტრატეგიული და ეთიკური პარადიგმები
ბიზანტიურ სამხედრო ტრაქტატებში 130

Eliso Elizbarashvili

Strategic and Ethical Paradigms of Captivity in Byzantine Military Treatises 131

გიორგი სანიკიძე, ირინე ნაჭყებია, მარინა ალექსიძე,

თამთა ბოკუჩავა, ქეთევან ოთარაშვილი

შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული
პროექტის (# FR- 21-8081) ფარგლებში გამოცემული ნაშრომის

“თბილისის ეთნორელიგიური მოზაიკა“ (1801-1921)”

პრეზენტაცია

George Sanikidze, Irine, Irine Natchkebia, Marina Alexidze,

Tamta Bocuchava, Ketevan Otarashvili

Presentation of the book published in the frame of the project

‘Ethnoreligious Mosaics of Tbilisi (1801-1921)’

supported by Shota Rustaveli National Scientific Foundation (# FR- 21-8081)

ელენე ჯაველიძე

უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელისა“ და ორჰან ფამუქის „მე წითელი მქვიას“ ტიპოლოგიური ევრისტიკა

უმბერტო ეკოსა და ორჰან ფამუქის რომანების შესწავლა დაკავშირებულია რამდენიმე ძირეულ, საბაზისო საკითხთან: შეგვიძლია თუ არა, პოსტმოდერნიზმის ქრონოლოგიური და ტიპოლოგიური ელემენტების გამოვლენა, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება საერთო ტენდენციები, მხატვრული და ეპისტემოლოგიური კომპონენტები? როგორ უკავშირდება ფამუქის შემოქმედებითი ღირებულებები მის წინამორბედ პოსტმოდერნისტ ავტორ, ეკოს? ორივე მწერლის შემოქმედება ჰეტეროგენულია, თუმცა პოსტმოდერნიზმის ძირეული პარადიგმის პარამეტრების დანახვა სირთულეს არ წარმოადგენს. შეგვიძლია გამოვყოთ საერთო ღირებულებები, მეთოდოლოგიური მიდგომები, დისკურსები და პოზიციები, შესაბამისად, ამ ორი ნაწარმოების შედარებითი ანალიზი გარკვეულ კითხვებზე პასუხის გაცემის შესაძლებლობას იძლევა.

უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელისა“ და ორჰან ფამუქის „მე წითელი მქვიას“ ჟანრული თავისებურებები მსგავსია. ორივე რომანი ისტორიული და ფილოსოფიურია; ორივე რომანი პოსტმოდერნიზმის წიაღში წარმოქმნილი „მეტაფიზიკური დეტექტივის“ სტრუქტურაზეა აგებული. „ვარდის სახელში“ მკითხველი მეთოთხმეტე საუკუნის იტალიურ სააბატოში ხვდება, ხოლო ორჰან ფამუქის „მე წითელი მქვიასში“ კი მეთექვსმეტე საუკუნის სტამბოლში მინიატურისტთა ნაყაშხანაში არსებულ ისტორიულ ატმოსფეროში იძირება. ორივე ავტორი იხილავს შუა საუკუნეების თეოლოგიურ დისკურსებს: რწმენის, ჭეშმარიტების, „იგივეობის ესთეტიკის“ კანონიკურ თეზაურუსს. ინტერტექსტულ დონეზე „მე წითელი მქვიას“ პროტოტექსტად უმბერტო ეკოს „ვარდის სახელი“ უნდა მოვიაზროთ, ეს პარატექსტისა და ტექსტებს შორის დიალოგის დონეზეც მოჩანს. ფამუქი ახალ სიცოცხლეს სძენს ეკოს სემიოტიკურ რომანს და ის ექვრაზისის სიბრტყეზე გადააქვს. მწერალი რომანის ფინალურ ნაწილში „ვარდის სახელის“ ხაზგასმულ კონოტაციას იძლევა: „ასე დაჰქნა ნახატი ალფრთოვანების წითელი ვარდი, სპარსთა ქვეყნიდან მიღებული შთაგონებით ასი წელი სტამბოლში რომ იფურჩქნებოდა“. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს რომანებს შორის ინტერკომუნიკაციურ დონეზე „სიბრმავის“ მარკერი. „ვარდის სახელში“ მკვლელის ძიება დაკავშირებულია შუა საუკუნეების ლიტერატურის თეორიასთან (იგულისხმება არისტოტელეს „პოეტიკის“ მეორე წიგნის „კომედიის“ გადამალვა-განადგურება). ფამუქის რომანში მკვლელობები დაკავშირებული ისლამური მინიატურების ინვარიანტული ესთეტიკური ნორმის დარღვევასთან. ორივე რომანში გამოძიება სემიოტიკური ხერხებით ხდება და ხორციელდება დაფარული ნიშნების, კვალის შესწავლით. ამ რომანებში არ გვხვდება ყოვლისმცოდნე

ავტოქტონული მთხრობელი, რომელიც სიმართლეს ხედავს და იცის, ყველა მთხრობელი **არასანდოა**.

ორივე რომანს აქვს მრავალშრიანი სტრუქტურა. გაჟღენთილია ინტერტექსტული მითითებებით, რადგან „**წიგნები ყოველთვის სხვა წიგნებზე საუბრობენ და ყველა ისტორია ყველა იმას, რაც უკვე ითქვა**“ („ვარდის სახელი“). ამ ტექსტებში წარმოდგენილი მრავალრიცხოვანი ალუზიები აყალიბებს კოდირებულ „მინიშნებათა ლაბირინთს“, რაც პოსტმოდერნისტული ესთეტიკის უმნიშვნელოვანესი ნიშან-თვისებაა. ორივე ავტორი განზრახ ურევს ჟანრებსა და თხრობით დონეებს, მკითხველს რთავს აღსანიშნისა და აღმნიშვნელის პოსტმოდერნისტულ თამაშში. ამ ნაწარმოებების შედარებითი ევრისტიკული კვლევა გვიჩვენებს, რომ ამ ორი რომანის პოსტმოდერნისტული სტილისტიკა თვალსაჩინოდ მსგავსია.

ელენე ჯაველიძე ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის
ადმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და თურქოლოგიის
დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
elene_javelidze@yahoo.com

Elene Javelidze

A TYPOLOGICAL HEURISTICS OF UMBERTO ECO'S THE NAME OF THE ROSE AND ORHAN PAMUK'S MY NAME IS RED

The study of the novels by Umberto Eco and Orhan Pamuk raises several fundamental, basic questions: Is it possible to identify chronological and typological elements of postmodernism that take into account common tendencies, artistic, and epistemological components? How does Pamuk's creative values compare with those of his postmodernist predecessor, Eco? The work of both writers is heterogeneous, but it is not difficult to identify the parameters of the basic paradigm of postmodernism. We can identify common values, methodological approaches, discourses and positions, so a comparative analysis of these two works allows us to answer several questions.

The genre features of Umberto Eco's *The Name of the Rose* and Orhan Pamuk's *My Name is Red* are similar. Both novels are historical and philosophical; both novels are built on the structure of the "metaphysical detective" that emerged in the depths of postmodernism. In *The Name of the Rose*, the reader finds himself in a fourteenth-century Italian abbey, while in Orhan Pamuk's *My Name is Red* the reader is immersed in the historical atmosphere of a miniaturist workshop in sixteenth-century Istanbul. Both

authors discuss the theological discourses of the Middle Ages: the canonical thesaurus of faith, truth, "the aesthetics of sameness". At the intertextual level, we should consider Umberto Eco's *The Name of the Rose* as the prototext of *My Name is Red*, this is also evident at the level of paratext and dialogue between texts. Pamuk breathes new life into Eco's semiotic novel and moves it to the plane of ekphrasis. In the final part of the novel, the writer gives a strong connotation to *The Name of the Rose*: "Thus withered the **red rose** of admiration for the painting, which, inspired by the Persian country, had blossomed in Istanbul for a hundred years." The marker of "blindness" is particularly striking at the intercommunicative level between the novels. In *The Name of the Rose* the whodunit search for the murderer is connected with the theory of medieval literature (meaning the hiding-destruction of the second book of Aristotle's *Comedy*.) The murders in Pamuk's novel are related to the violation of the invariant aesthetic norms of Islamic miniatures. In both novels, the investigation is conducted using semiotic methods and is carried out through the study of hidden signs and traces. These novels do not feature an omniscient autochthonous narrator who sees and knows the truth; all narrators are **unreliable**.

Both novels have a multilayered structure. They are permeated with intertextual references, as **"Books always speak of other books, and every story tells a story that has already been told"** (*The Name of the Rose*). The numerous allusions presented in these texts form a coded "labyrinth of references", which is a key feature of postmodernist aesthetics. Both authors deliberately mix genres and narrative levels, involving the reader in a postmodernist interplay of signifier and signified. A comparative heuristic study of these works shows that the postmodernist stylistics of these two novels is strikingly similar.

Elene Javelidze is a Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University and the Head of the Department of Turkish Studies
elene_javelidze@yahoo.com

**ჰალდუნ თანერის პიესის „სამშობლოს მხსნელი შაბანი“
შესწავლისათვის**

ჰალდუნ თანერის (1915-1986) მხატვრულ მემკვიდრეობას თურქული ლიტერატურისა და თეატრის ისტორიაში თავისი საპატიო ადგილი აქვს მიკუთვნებული. არაერთი პრესტიჟული თურქული თუ უცხოური ლიტერატურული პრემიების ლაურეატის მთელი ცხოვრება თურქეთის რესპუბლიკად ჩამოყალიბება - განვითარების ურთულეს პერიოდს დაემთხვა. ამდენად, იგი, როგორც თავისი ქვეყნის მოქალაქეცა და შემოქმედიც, გულგრილად ვერ მიიღებდა ვერცერთ მოვლენას, რომელიც მის სამშობლოში ხდებოდა.

გასული საუკუნის 60 – 80 -იანი წლების უმწვავესმა პოლიტიკურმა და სოციალურმა დაპირისპირებებმა (ვგულისხმობთ სახელმწიფო გადატრიალებებს, რეპრესიებს, ახალი კონსტიტუციის მიღებასთან დაკავშირებულ კონფლიქტებს და მისთ.) განაპირობა ჰალდუნ თანერის პიესების თემატიკა, სტილი, კრიტიკული ხედვა.

პიესა „სამშობლოს მხსნელი შაბანი“ 1967 წ. დაიწერა. მის მიხედვით სტამბოლის ცნობილ თეატრ - კაბარეში „სირაქლემა“, რომლის დაარსების ინიციატორი რამდენიმე მეგობართან ერთად ჰალდუნ თანერი იყო, იმავე წელს დაიდგა სპექტაკლიც. მას წარმატება ხვდა წილად - მაყურებელს ხსენებული წარმოდგენის ნახვის შესაძლებლობა 449-ჯერ ჰქონდა.

ორმოქმედებიანი სატირული ნაწარმოების მთავარი გმირი საკადასტრო სამმართველოს არაფრით გამორჩეული, რიგითი თანამშრომელი შაბანია. იგი, ბედის ირონიითა თუ უგუნურ ხელმძღვანელთა ნებით, კულტურის სამინისტროს მთავარი მრჩეველი ხდება. თავის მოადგილედ ირჩევს თავისავე მეზობელს, ყოფილ ბუღალტერს მისთა ბეის. პიესას 20 სცენა აქვს. ეს სცენები პრაქტიკულად გამოხატავს ოც სივრცეს - მთავარი მრჩევლის ოთახს, ნატიფი ხელოვნების სასწავლებელს, გრამფირფიტებისა და წიგნების მაღაზიებს, კონსერვატორიას, სახელმწიფო თეატრს, კინოსტუდია იეშილჩამს - სადაც შაბანი ტრიალებს, ხვდება და ეთათბირება მისთა ბეის, ხელოვნების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებს. მათთან საუბარში ირკვევა, რომ შაბანი და მისი მოადგილე სრულიად გაუნათლებელნი და უმეცარნი არიან. მთავარი მრჩეველი მშობლიურ ენაზე გამართულად ვერ მეტყველებს, სიტყვა „კულტურის“ ნაცვლად დიალექტურ ფორმას „გულტურას“ იმეორებს, ბალეტი „გედების ტბა“ მისთვის „იხვების ტბაა“, ვენერა მილოსელის ქანდაკებასა და ახალგაზრდა მანეკენ ქალებს წინსაფრებს აცმევს, რომ ქვენა გრძნობები არ აღეძრას მათ მნახველს და რელიგიური გრძნობები არ იყოს შეურაცხყოფილი და სხვ. ყოველი ახალი სცენა შაბანისა და მისთა ბეის სიბრიყვისა და თავდაჯერებულობის გამოვლენის მორიგი დადასტურებაა.

ჰალდუნ თანერის ჩვენ მიერ შესწავლილი პიესები - „თქმულება ქეშანელ ალიზე“, „ვირის ჩრდილი“ და წარმოდგელ მოხსენებაში განხილული „სამშობლოს

მხსნელი შაბანი“ - ტრადიციული თურქული ხალხური დრამისა და ე.წ. მოედნის თეატრის, „ორთა ოიუნუსა“ და „ყარაგიოზის“ დიდ გავლენას განიცდის. აღნიშნული პიესაც იწყება მთქმელის მიმართვით, რომელიც მსმენელს /მაყურებელს პერსონაჟებს აცნობს; ყოველ სცენას წინ უძღვის მუსიკალური ნომერი-დივერტისმენტი, რომელიც გვაცნობს, რა უნდა მოხდეს მომდევნო მოქმედებაში. ნაწარმოებში ლექსს ენაცვლება პროზა, რაც ესოდენ დამახასიათებელია ტრადიციული თურქული თეატრისათვის. არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ჰ. თანერის დიდი გატაცება ბერტოლდ ბრეხტის შეხედულებებით. როგორც შესწავლილი მასალა გვიჩვენებს, იგი ხშირად რთავს თავის პიესებში სიმღერებს - ზონგებს, თუმცა სამართლიანობა ითხოვს ისიც აღვნიშნოთ, რომ თურქული ტრადიციული ხალხური თეატრის გმირები, ხაჯივათი და ფიშექარიც მაყურებელს სიმღერით ხშირად მიმართავენ.

ჰალდუნ თანერი თავისი გმირებით მხოლოდ კონკრეტული ადამიანების სისუსტეებს არ ამხელს, ის მთელ თურქულ საზოგადოებაში დამკვიდრებულ ზნეობრივ მანკიერებას აკრიტიკებს სიცილით. მისი კრიტიკის ობიექტებს თავიანთი „პირველსახეები“ უთუოდ ეყოლებოდათ და იმდროინდელი მკითხველისათვის / მაყურებელისათვის, ჩვენგან განსხვავებით, მათი გამოცნობა ასე თუ ისე შესაძლებელი იქნებოდა. ამას გვაფიქრებინებს პიესის დასაწყისში გაჟღერებული სტრიქონები : „უფროსები იცინიან, კაცს თავი დაანებე, ის მოიკითხე, შინაგან საქმითა მინისტრი სპეციალობით ვინაა. უროლოგი! ტურიზმის მინისტრი ცხოვრებაში ტურისტი არ ყოფილა! საგარეო საქმეთა სამინისტროს საქე კი პენსიონერი გუბერნატორის ხელშია!“ სატირის ბუნებიდან გამომდინარე, მინიშნებები დროთა განმავლობაში „ცვდება“ და მათი დადგენა არ ხერხდება. ჰალდუნ თანერის პიესაში „სამშობლოს მხსნელი შაბანი“ ასახული კონფლიქტი და პერსონაჟები დროის მიღმა არიან, რადგან მსგავსნი ყველგან და ყოველთვის შეიძლება არსებობდნენ. დიდი მწერლის გულისტკივილიც სწორედ ესაა.

მარინე შონია არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის თანამშრომელი
maka.n.shonia@gmail.com

**FOR THE STUDY OF HALDUN TANER'S PLAY
"SAVIOR OF THE FATHERLAND SHABAN"**

The artistic legacy of Haldun Taner (1915-1986) holds a place of honor in the history of Turkish literature and theater. The entire life of the winner of numerous prestigious Turkish and foreign literary prizes coincided with the formation and development of the Republic of Turkey. It was the most difficult period for the country. Therefore, as a citizen of his country and a creator, he could not accept indifferently any event that took place in his homeland.

The most intense political and social conflicts of the 1960s-1980s (we mean coups d'état, repressions, conflicts related to the adoption of a new constitution, etc.) conditioned Haldun Taner's plays' themes, style, and critical vision.

The play "Savior of the Fatherland Shaban" was written in 1967. The play was staged in the same year at the famous Istanbul theater-cabaret "Ostrich", the founder of which was Haldun Taner, together with several friends. It was a success - the audience had the opportunity to see the performance 449 times.

The main character of the two-act satirical work is Shaban, an ordinary employee of the cadastral department. He, by irony of fate or by the will of unwise leaders, becomes the chief advisor of the Ministry of Culture. He chooses his own neighbor, a former accountant, Mista Bey, as his assistant. The play has 20 scenes. These scenes practically express twenty spaces - the chief advisor's room, the School of Fine Arts, record and bookstores, the Conservatory, the State Theater, the Yesilcam Film Studio - where Shaban moves, meets, and communicates with Mista Bey and representatives of various fields of art. In a conversation with them, it becomes clear that Shaban and his deputy are completely uneducated and ignorant. The chief advisor cannot speak his native language properly, instead of the word "culture" he repeats the dialect form "gultura", the ballet "Swan Lake" is "Duck Lake" for him, he puts aprons on the statue of Venus de Milo and the young mannequin women so that the lower feelings of their viewer are not aroused and religious feelings are not offended, etc. Each new scene is another confirmation of Shaban and Mista Bey's stupidity and self-confidence.

The plays by Haldun Taner that we have studied - "The Legend of Ali from Keshan", "The Shadow of the Donkey", and "Savior of the Fatherland Shaban" discussed in the presented report, are greatly influenced by traditional Turkish folk drama and the so-called square theater, "Orta Oyunu" and "Karagyz". The aforementioned play also begins with an address by the narrator, who introduces the characters to the listener/spectator; each scene is preceded by a musical number-divertissement, which informs us of what is to happen in the next act. In the work, prose and poetry follow each other, which is so characteristic of traditional Turkish theater. We cannot fail to note H. Taner's great passion for Bertolt Brecht's views. As the studied material shows, he often includes songs

- zongs - in his plays, although it is fair to note that the heroes of traditional Turkish folk theater, Khajivat and Pishekar, also often address the spectator with songs.

Haldun Taner not only exposes the weaknesses of specific people through his characters, but also criticizes the moral vices of Turkish society with laughter. The objects of his criticism would undoubtedly have had their “foretypes,” and for the reader/spectator of that time, unlike us, it would have been possible to recognize them in one way or another. This is suggested by the lines spoken at the beginning of the play: “The elders laugh, leave the man alone, ask, what is the specialty of the Minister of Internal Affairs. Urologist! The Minister of Tourism has never been a tourist in his life! And the Ministry of Foreign Affairs is in the hands of a retired governor!” Due to the nature of satire, hints “wear out” over time and cannot be determined. The conflict and characters depicted in Haldun Taner’s play “Savior of the Fatherland Shaban” are beyond time, because similar ones can exist everywhere and always. This is precisely the heartache of the great writer.

Marine Shonia works at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
maka.n.shonia@gmail.com

ალექსანდრე გვახარიას წერილების „პერსონაჟთა გალერეა“

მოხსნება ეძღვნება ალექსანდრე გვახარიას იმ პუბლიკაციათა ანალიზს, რომლებიც მისივე თანადროულ სამეცნიერო საზოგადოებას წარმოგვიდგენს: მის კოლეგებს, მასწავლებლებს, მეგობრებს, გვიხატავს მათ მეცნიერულ და პიროვნულ პორტრეტებს.

ალ. გვახარიას ეს წერილები მეოცე საუკუნის ჰუმანიტარული სფეროს მოღვაწეთა მრავალფეროვან გალერეას ქმნის. რასაკვირველია, უმეტესად, მათში დიდი სიბეჯითითა და სკრუპულოზობით აღნუსხული და შეფასებულია ადამიანის სამეცნიერო ნაღვაწი. მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვანია მეცნიერის მცდელობა, კოლეგათა პორტრეტების ხატვისას მეცნიერში, უპირველესად, ადამიანი, პიროვნება ეძებოს.

თუ ალ. გვახარიას ამგვარი - უშუალო ხასიათის წერილებს დავაკვირდებით, შეიძლება ზოგადი სურათიც დავინახოთ: ამა თუ იმ მეცნიერის აკადემიურ სიმაღლესა და მემკვიდრეობას ფასეულად აქცევს მისივე შემდეგი პიროვნული თვისებები: საქმისა და ადამიანის სიყვარული, სიმართლე, პატიოსნება, გულისხმიერება, სხვათა შეწევნისა და გამხნევების უნარი, თავმდაბლობა.

საყურადღებოა ამ პუბლიკაციათა სტილი, რომელიც აკადემიური ხასიათის, მშრალი ლაკონიურობის მიუხედავად, მხატვრული სტილისათვის დამახასიათებელ ექსპრესიულობას ავლენს.

თამთა ფარულავა არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
tparulava@yahoo.com

“THE GALLERY OF CHARACTERS” IN ALEKSANDRE GVAKHARIA’S ESSAYS

The paper analyses essays by Aleksandre Gvakharia that present his contemporary society: colleagues, teachers, friends, etc. Aleksandre Gvakharia draws their scholarly and personal portraits.

The above-mentioned essays present a rich gallery of 20th-century scholars working in the humanities. Naturally, the author focuses on their scholarly works, describing their contribution in minute detail. However, mention should also be made of the author’s attempt to see great persons in the scholars.

By observing these earnest essays written by A. Gvakharia, we may draw a general conclusion: a scholar’s academic achievement and scientific heritage become valuable due to his/her personal traits: the love of the profession, the love for humankind, truth, honesty, generosity, modesty, and the ability to help and encourage others.

Mention should also be made of the style of the essays under analysis: despite their academic nature and dry, laconic style, the author reveals certain expressive features peculiar to fiction literature.

Tamta Parulava is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
tparulava@yahoo.com

მენიშვნები უგარიტული სოლისებრი დამწერლობის თაობაზე

მოხსენებაში განხილულია უგარიტული ლურსმული დამწერლობა და მისი მნიშვნელობა ანბანური წერითი სისტემების განვითარების თვალსაზრისით. მკვდარი უგარიტული ენა ცნობილია სწორედ წერილობითი ფორმით. ტექსტები შესრულებულია უგარიტული ორიგინალური ლურსმული ნიშან-სიმბოლოების მეშვეობით. ისინი განეკუთვნება ძვ.წ.-ის მე-15-მე-13 საუკუნეებს, რომლის ბოლოსაც უგარიტული ენა ხმარებიდან გამოვიდა. ამ ნაშრომის მიზანი იყო, განგვესაზღვრა უგარიტული დამწერლობის განსაკუთრებული როლი და ადგილი სრულყოფილი ანბანური წერითი სისტემების ჩამოყალიბების გზაზე. საზოგადოდ, დამწერლობის ტიპოლოგიაში ანბანურ სისტემებს უმაღლესი საფეხური უკავია, ვინაიდან ანბანური წერითი სისტემების მეშვეობით კაცობრიობამ მოიპოვა მეტყველების ჩაწერა-ფიქსაციის მარტივი და ეფექტური საშუალება. საკუთრივ ანბანური დამწერლობის უძველეს ნიმუშს კლასიკური ბერძნული წერითი სისტემა წარმოადგენს, რომელიც, თავის მხრივ, აღმოცენდა და ჩამოყალიბდა ძველი სემიტური კონსონანტური დამწერლობის საფუძველზე. სემიტური კონსონანტური დამწერლობის გარდასახვა სრულყოფილ ანბანურ წერით სისტემად განხორციელდა ხმოვანთათვის სპეციალური სიმბოლოების შექმნით.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სემიტურ ენათა უმრავლესობა იყენებს კონსონანტურ წერით სისტემებს. უნდა ითქვას, რომ უგარიტული ენისა და დამწერლობის როლი და მნიშვნელობა ნაკლებად აღინიშნება მეცნიერთა მიერ სხვა სემიტური ენებისაგან განსხვავებით, როგორიცაა ებრაული, არამეული, ფინიკიური, არაბული და სხვ. მიუხედავად იმ გარემოებისა, რომ სწორედ უგარიტული დამწერლობა წარმოადგენს კონსონანტური წერითი სისტემის უძველეს ნიმუშს. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია ის, რომ თავად იდეა კონსონანტური დამწერლობის წარმოქმნისა, რაც გულისხმობდა სპეციალური გრაფემების შექმნას ბგერების, ანუ მინიმალური ენობრივი ერთეულების აღსანიშნად, იშვა და განხორციელდა სემიტურ ენებში, რომელთა შორის სწორედ უგარიტული წარმოადგენს ამ იდეის რეალიზაციის ყველაზე ადრინდელ ნიმუშს. უგარიტული პარადიგმატული წერითი სისტემა მოიცავს 30 ნიშანს, რომელთაგან სამი სილაბოგრამაა ანუ მჟღერი ლარინგალური თანხმოვნის /'/' და 3 ხმოვნის ('a', 'i', 'u) კომბინაცია, დანარჩენი 27 გრაფემა კი გადმოსცემს თანხმოვან ბგერებს. უგარიტული ფონოლოგიური სისტემა 28 კონსონანტური ფონემისაგან შედგება.

მარინა მეფარიშვილი არის არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და სემიტოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
marina.meparishvili@tsu.ge

SOME NOTES ON UGARITIC CUNEIFORM SCRIPT

The paper deals with Ugaritic cuneiform script and its significance in the development of Alphabetic writing systems. The extinct Ugaritic language is known almost exclusively from writings. The texts were written in the Ugaritic original cuneiform, i.e., a wedge-shaped abjad, used from around the 15th century BCE. In the 13th century BC, the Ugaritic language died out. The purpose of this work was to determine the special role and significance of the Ugaritic script in the development of consistently alphabetic writing. In general, in the typology of writing, the alphabetic system occupies the highest rank because, in the form of alphabetic writing, mankind acquired a simple and effective means of graphic recording of speech. The classical Greek writing system represents the oldest example of an alphabetic writing. In its turn, the Greek system arose from the preceding Old Semitic consonantal script. The transition from the Semitic consonantal script to a consistently alphabetic writing system occurred as a result of the emergence of special signs for vowel sounds.

As is known, the majority of Semitic languages use consonantal writing systems. It should be noted that the role and significance of Ugaritic language and script are mentioned less frequently by scholars than those of other Semitic languages, such as Hebrew, Aramaic, Phoenician, Arabic, etc., despite the fact that Ugaritic script is the earliest example of a consonantal writing system. It should be especially emphasized that the idea of creation of the consonantal script consisting of graphemes to denote sounds, i.e., minimal linguistic units, arose and was implemented precisely in the Semitic languages, and among them, the Ugaritic script is the earliest example of the realization of this idea. The paradigmatic system of the Ugaritic writing system consists of 30 signs, three of which are syllabograms, i.e., combinations of voiced laryngeal stop /ʾ/ and 3 vowels (a, i, u), and the remaining 27 graphemes are for expressing individual consonant sounds. The Ugaritic phonological system consists of 28 consonant phonemes.

Marina Meparishvili is a Researcher and the Head of the Department of Semitic Studies at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
marina.meparishvili@tsu.ge

გრამატიკული პერიოდიზაციის არგუმენტაცია (სპარსულის მაგალითზე)

მრავალი შრომის საფუძველზე შესაძლებელია ვიმსჯელოთ სპარსული ენის სრული ჭრილის სხვადასხვა მონაკვეთებზე გრამატიკული მახასიათებლების მიხედვით. და ენობრივი ტიპოლოგიის გათვალისწინებით. პირველ რიგში, ეს ეხება ახალსპარსულს. დიაქრონიული მორფოსინტაქსურ–სინტაქსური დინამიკის მიხედვით, კლასიკური ახალსპარსულისთვის (კახსპ) შეიძლება დავადგინოთ რამდენიმე ძირითადი მეტ–ნაკლებად განსხვავებული პერიოდი: I პ. X-XII/XIII სკ., – იგივეა რაც ჟ. ლაზარის „უძველესი ძეგლების ენა“; II პ. XIII-XV სკ.; III პ. XVI-XVII სკ.; IV პ. XVIII სკ. დინამიკის სქემის მიხედვით, XIX სკ. იქნება V პერიოდი (ერთგვარად გარდამავალი), ხოლო XX სკ.–ის დასაწყისიდან დღემდე არის VI პერიოდი–თანამედროვე ახალსპარსული (თახსპ), უახლესი პერიოდი საერთო ახალსპარსულისა (ახსპ) (მ. სახოკიას პერიოდიზაცია). ეს პერიოდები დეტალიზებულია კვლევებში სპარსული მორფოსინტაქსის ძირითადი შემადგენლების, სტანდარტული და სპეციალური სინტაქსის სისტემატიზაციის საფუძველზე (სახოკია). სხვადასხვა ისტორიული ტექსტების ამგვარი ლინგვისტური მონაცემები განიხილება მოხსენებაში სპარსული ენის ისტორიულ–ტიპოლოგიური მორფოსინტაქსისა და სინტაქსის ერთგვარი კომპენდიუმის შემადგენელთა სახით. საერთო კლასიკური ახალსპარსულის გარკვეულ პერიოდებად დაყოფისთვის ეფექტური და მნიშვნელოვანი ჩანს ისტორიულ ტექსტთა ლინგვისტური მონაცემების გამოწვლილვითი შეფასება. წყაროთა ჩამონათვალი, სხვა ცნობილ ისტორიულ ძეგლთა გარდა, სხვათა შორის, შეიცავს საქართველოში ბოლო ათეულ წლებში გამოქვეყნებულ ძეგლებსა და საბუთთა ტექსტებსაც. შესაბამისი საკითხების განსახილველად ხამს წარმოდგენილი იყოს შრომაში მოყვანილი ჩამონათვალიდან მორფოსინტაქსურ და სინტაქსურ მონაცემთა საკმაო რაოდენობა. სამსჯელო საკითხთა წრე მოკლედ ასეთია: სპეციალური (საგანგებო) და სტანდარტულ კონსტრუქციათა წესები; მათ შორის, – სიტყვათგანლაგება უმნიშვნელოვანესი ჩანს (სახოკია). კახსპ – ს სიტყვათა რიგის დინამიკის წამყვანი ტენდენციაა „თავისუფალი>სტაბილური“, რაც შემდგომ გრძელდება თანამედროვე ახალსპარსულამდე (თახსპ) მთავარი მოდელით SOP. მაგრამ შემდეგ თახსპ – ში პირიქით, ჩნდება დინამიკური ტენდენცია ფორმულით „ფიქსირებული>თავისუფალი“. ყველა ამ მორფოსინტაქსურ მახასიათებელთა შესაფასებლად მისაღებია გამოვიყენოთ სხვადასხვა გრამატიკულ სტილთა თავისებური ეპოქების შემოღება.

ამგვარად, დიაქრონიულ–ტიპოლოგიური ანალიზის საფუძველზე, გრამატიკული პერიოდიზაციისთვის გამოიყოფა რიგი სხვადასხვა არგუმენტებისა. მათ შორის სიტყვათა რიგი იკავებს უმნიშვნელოვანეს ადგილს და გადაფარავს დანარჩენ არგუმენტაციას. იმავდროულად, სიტყვათგანლაგება გვიჩვენებს ციკლებს და ციკლურ ცვლილებებს. უმთავრესი ციკლური დინამიკა „თავისუფალი>

სტაბილური> თავისუფალი“ იწყება ძველი სპარსულიდანვე და საშუალო სპარსულის გავლით აღწევს ადრეულ კახსპ–მდე. სიტყვათა რიგი ძველ და საშუალო სპარსულში საკმაოდ (ან სავსებით) თავისუფალია. წინადადების პოსტპრედიკატული სხვადასხვა წევრები თუ დანართები ნორმატიულია. სწორედ ამგვარივე ფაქტები გვხვდება ახალსპარსულის ადრეულ ისტორიულ ძეგლებშიც, რაც ნორმატიულობის ბუნებას ატარებს. და ბოლოს, თავსპ, – განსაკუთრებით დღევანდელი სპარსულიც გვიჩვენებს ციკლის უკანასკნელ სიბრტყეს, – „თავისუფალ რიგს“ პოსტპრედიკატული ან ონვერსიული სტანდარტული კონსტრუქციების სიხშირის მაღალი ხარისხით. ჩამოთვლილი სპარსული ფაქტები იძლევა კარგ მასალას სიტყვათა რიგისა და მორფოსინტაქსური ერთეულების ტიპოლოგიური კვლევებისთვის, ზოგადად გრამატიკული ენობრივი პერიოდიზაციების დასადგენად, საკლასიფიკაციოდ და საკოდინფიკაციოდ. შედეგად, ტიპოლოგიისა და გათვალისწინებით, შესაძლებელია გამოვყოთ სხვადასხვა ხარისხის გრამატიკული არგუმენტები. პერიოდები არგუმენტაციის გზით გვიჩვენებენ მორფოსინტაქსურ და სინტაქსურ კატეგორიათა სტილების ცვლილებათა წამყვან დინამიკას.

მაია სახოკია არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და ინდოირანული ენების დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
 maiasakhokia@yahoo.com

Maia Sakhokia

ARGUMENTS TO GRAMMATICAL PERIODIZATION: PERSIAN

Based on multiple studies, the different periods of the full Persian Language branch (range) can be discussed, according to grammatical features and Language Typology. It is the case of the New Persian scope at first.

According to Diachronic Morphosyntactic and Syntactic Dynamics, the main different periods of CINP (Classical New Persian) may be revealed: I p. X-XII/XIII cent.,-the same that G. Lazard's Oldest Period; II p. XIII-XV cent., IIIp. XVI-XVII cent.; IV p. XVIII c. The XIX cent. According to the dynamic scheme, it will be V p., and from the beginning of the XX cent., it is the VI p. of Common NP. (Sakhokia's Periodization). These periods are detailed in the systematization of the Principal Constituents of Persian Morphosyntax, Standard and Peculiar Syntax (Sakhokia). Such linguistic data of different historical texts will be discussed and observed in this communication as Constituents of one Compendium of Historical and Typological Morphosyntax and Syntax of the Persian Language. The linguistic data from

historical texts of the Persian Language seem especially important for the detailed study of certain periods of the Common Classical New Persian Language (CINP). The list of Sources, in addition to the main well-known historical texts, includes texts and documents published in Georgia in recent times. The data on Morphosyntax and Syntax from the sources mentioned in the communication must be presented to discuss the corresponding questions. The questions observed, shortly, are the following: peculiar (special) and standard constructions and rules, among them, the Word Order is of great importance (Sakhokia). The main Tendency of CINP Word Order Dynamics, and then to Modern NP, is 'Free>Fixed' by the main model-formula: SOP. Then, on the contrary, in Today's Modern NP, the dynamic tendency 'Fixed>Free' occurs. For all these morphosyntactic/syntactic features, some specifications of different Eras Grammar Style may be represented.

So, on the basis of diachronic analysis, some different arguments for grammatical periodization are singled out. Among them, the Argument of Word Order seems of great importance and covers the other Arguments. Simultaneously, the Word Order (WO) shows the cycles and cyclic changes. The main cyclic dynamics: Free>Fixed>Free begin from Old Persian (OP) and through Middle Persian (MP) reach the early New Persian. WO in OP and MP is quite Free. The postpredicative different sentence members and appositions are normative. Such data occur in Early Historical Monuments of New Persian too and seem to be of a normative nature. Finally, the Modern (Today's) Persian shows the Last Level of this Cycle, by a high degree of Frequencies of post-predicative or Invertive Standard Constructions. Those Persian data give good material to the Typological Analysis of WO and Typological Units to qualify, classify, and codify the Possible Grammatical Periodizations of Languages Generally. As a result, according to Typology, Grammatical Arguments by different degrees can be singled out. The Periods show the main Change Dynamics of Morphosyntactic and Syntactic Categories Styles.

*Maia Sakhokia is a Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University and the Head of the Department of Indo-Iranian languages
maiasakhokia@yahoo.com*

**ქეთევან რ. რამიშვილი,
ელენე გიუნაშვილი**

სასანური საბეჭდავები ხარის გამოსახულებებით საქართველოს მუზეუმების კოლექციებში

სასანურ გლიპტიკურ ძეგლებზე ფართოდაა გავრცელებული ცხოველების გამოსახულებები, რომლებიც გამოირჩევა ნატურალისტური შესრულებით – დახვეწილი პლასტიკური ფორმებით, განსაკუთრებით ადრე სასანურ პერიოდში, თუმცა გვიანდელი გამოსახულებებიც მეტად გამომსახველი და სასიამოვნო აღსაქმელია. სასანურ გლიპტიკაში მსხვილფეხა ჩლიქოსანთა შორის ხარი ძალზე მნიშვნელოვანია. ის ირანულ მითოლოგიაში სიმბოლურად უკავშირდება პირველქმნილ ხარს - გაოსპენტას, გამარჯვების ღვთაება ვერეთრაგნას, არის ღვთაება მითრას განსახიერება, ხოლო ოქროსრქიანი ხარი კი უკავშირდება ვარსკვლავ ტიმტრიას.

ხარი საქართველოში ძალიან პოპულარული ცხოველია, რასაც მრავალი არქეოლოგიური მონაცემი ადასტურებს. საერთოდ, ხარს საპატიო ადგილი ეკავა მიწათმოქმედი ხალხის რელიგიურ პანთეონში. ამდენად, ამ ცხოველს ქართველი ხალხის რწმენა-წარმოდგენებშიც უდიდესი ადგილი უკავია. მისი კულტი საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა და წარმართულიდან ქრისტიანულ რელიგიაშიც კი შეაღწია. საქართველოში შემოტანილ სასანურ გემებს შორის ხარის გამოსახულებიან ინტალიოებზე მოსახლეობის მოთხოვნილება საკმაოდ მაღალი იყო, რასაც საქართველოს მუზეუმებში დაცული მასალა ადასტურებს. მოხსენებაში წარმოდგენილია საქართველოს მუზეუმებში დაცული სასანური საბეჭდავები ხარის გამოსახულებებით. მოცემულია აგრეთვე საბეჭდავების აღწერილობები და დათარიღების საკითხები. აღსანიშნავია, რომ ჩვენ ხარისა და ზებუს გამოსახულებები სტილისტურად და იკონოგრაფიულად 5 ჯგუფად დავყავით. პირველ ჯგუფში გავაერთიანეთ სამთავროს სამაროვანზე აღმოჩენილი ლაჟვარდის ინტალიო, რომლის პირზე ამოკვეთილია ფანტასტიკური ხარ-კაცი, იგივე გოპატმპაჰი.

მეორე ჯგუფში ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით დავალაგეთ ზებუს გამოსახულებიანი ისეთი საბეჭდავები, რომლებზეც ზებუს ერთი, მთლიანი ფიგურაა გადმოცემული, მათ შორის ნაწილი დგას, ზოგი კი ფეხებჩაკეცილია. ეს საბეჭდავები დამზადებულია ქალცედონის, სარდიონისა და ლაჟვარდისგან. მესამე ჯგუფში გავაერთიანეთ ვერცხლის ბეჭედში ჩასმული ლაჟვარდის გემა-ინტალიო, რომელზეც ორი ზებუს შეერთებული სხეული - პროტომაა, ამოკვეთილი. მეოთხე ჯგუფში გავაერთიანეთ თაფლისფერი ქალცედონის სფერულ საბეჭდავზე ამოჭრილი ხარის თავი ორ ფრთას შორის. მეხუთე ჯგუფში მოვათავსეთ ჯვრულად

შეერთებული ხარის თავები, მათ შორის ორ ქალცედონის საბეჭდავზე წარმოდგენილი ჯვრულად გადაბმული ორი ხარისა და ორი ჯიხვის თავი და ასევე მწვანე იასპის სფერული საბეჭდავის წაკვეთილ პირზე მოცემული ჯვრულად შეერთებული ხარის ოთხი თავი, რომელთა ცენტრშიც მესხეთე ხარის თავია ამოკვეთილი.

კვლევამ აჩვენა, რომ საქართველოს ს. ჯანაშიას სახელმწიფო მუზეუმში დაცული სასანური გლიპტიკური საბეჭდავები, რომლებზეც ამოკვეთილია ხარი საკმაოდ მრავალფეროვანია და მოიცავს სთითქმის ყველა იკონოგრაფიულ ვარიანტსა და სასანური ხანის ყველა ეტაპს – ადრე სასანურიდან გვიან სასანურამდე.

ქეთევან რ. რამიშვილი არის ს. ჯანაშიას სახელმწიფო მუზეუმის თანამშრომელი

ელენე გიუნაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
elene.giunashvili@iliauni.edu.ge

**Ketevan R. Ramishvili,
Helen Giunashvili**

SASANIAN SEALS WITH BULL REPRESENTATIONS AT MUSEUMS OF GEORGIA

In Sassanian glyptic monuments, animal representations are common and are mostly characterized by naturalistic performance and subtle, plastic forms, especially on the early Sassanian gemstones, although later depictions are also very expressive. The depictions of animals by Sasanian masters possess a unique appeal due to their large eyes and communicative stares. The Sassanian glyptic monuments stand out as remarkable examples of artistic achievement, particularly in their portrayal of animal figures. The early Sassanian gemstones reveal a captivating expressiveness, showcasing the artisans' mastery in capturing the essence of their subjects.

The bull is a key figure in Sasanian art, especially the zebu, which is linked in Iranian mythology to the original bull, Gao-Spenta, the victory god, Vretragna, and the god Mithra. The golden-horned bull is related to the divinity Tishtrya.

The bull was a highly revered celestial creature in ancient Georgia, as evidenced by extensive archaeological findings. In general, the bull held a respectable position in the agrarian people's religious pantheon. Accordingly, this animal also has a great place in the beliefs and symbolic representations of the Georgian people.

Our paper illustrates intaglios preserved at the State Museum of Georgia, which depict bull and bull-related themes. These are seals depicting a bull-man – Gōpadšāh, a humpback bull-zebu, and images of bull heads. We divided several bull and zebu representations stylistically and iconographically into the following five groups: to the first

group we attributed the lapis-lazuli intaglio found in the Samtavro burial, on the surface of which is carved a fantastic bull-man, Gōpadšāh. In the second group, we arranged seals depicting zebu in chronological order; some show the entire figure of a standing zebu, while others depict it with folded legs. These seals are made of chalcedony, carnelian, and lapis lazuli. In the third group, we united the lapis-lazuli gem-intaglio enclosed in a silver ring, on which two joined zebu bodies – protome –are carved; in the fourth group, we unified the head of a bull cut out on a honey-colored chalcedony spherical seal and set between two wings; in the fifth group, we placed the heads of cross-linked bulls, among them two chalcedony seals that represent the cross-linked heads of two bulls and two ibexes, and on the beveled surface of a green jasper spherical seal, four cross-linked bull heads are given, in the center of which the fifth head of a bull is carved.

Our studies revealed that the Georgian collections of the Sasanian glyptic seals on which the bulls are carved are quite diverse and significant, as they include almost all iconographic variations and all stages of the Sasanian period - from early to late Sasanian art.

Ketevan R. Ramishvili works at S. Janashia State Museum of Georgia

Helen Giunashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University

elene.giunashvili@iliauni.edu.ge

ბიზანტიური და სასანური ჯარის კვება ლაზიკის ომში (541-562 წწ.)

ჯარის კვება, მომარაგება, კარგად გამართული ლოგისტიკა, სამხედრო კამპანიების დროს, ერთ-ერთ საკვანძო პრობლემას წარმოადგენდა და დღემდე წარმოადგენს ომის ხელოვნებაში. „მეთაური, რომელიც თავის ჯარს აუცილებელ საკვებსა და სხვა რესურსებს ვერ მიაწოდებს, წინასწარ ემზადება დასამარცხებლად, მტრის არყოფნაშიც კი. მეთაურმა მტრის დამარცხებისთვის მხოლოდ იარაღი კი არ უნდა გამოიყენოს, არამედ წაბილწოს მათი წყალი და მოწამლოს საკვები მარცვლული“ – აღნიშნულია შუა საუკუნეების ბიზანტიურ სამხედრო ტრაქტატში მავრიკიოსის „სტრატეგიკონში“. VI საუკუნეში, ბიზანტიის იმპერატორ იუსტინიანეს ომები, გვიანანტიკური თუ ადრეული შუა საუკუნეების სამხედრო საქმის, ლოგისტიკის, არმიების მოწყობის, მეთაურობის, ომის წარმოების ბრწყინვალე ნიმუშია. არსებული წყაროები, განსაკუთრებით, პროკოპი კესარიელი და აგათია სქოლასტიკოსი, საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან, ისეთი საკითხის შესასწავლად, როგორიცაა კვება და მომარაგება.

ისტორიკოსი ჯონ ლინის მიხედვით „მარსი უნდა დაპურდეს. მოქმედ ჯარისკაცებსა და მეზღვაურებს სჭირდებათ საკვები, სამოსი და აღჭურვილობა. ყველაფერს უნდა წარმოება, ტრანსპორტირება და განაწილება. ვერავინ დააყენებს ეჭვქვეშ მარსის დაპურებას თანამედროვე სამხედრო საქმეში და მარტივია წარმოდგენა რომ ეს ყოველთვის იყო ნაწილი ფართომასშტაბიანი შეიარაღებული კონფლიქტებისა“. სუნ ძი განწირულად მიიჩნევდა ჯარს, რომელსაც სურსათ-სანოვაგე არ მიჰქონდა. მავრიკიოსის „სტრატეგიკონში“, ლაშქრობისთვის საუკეთესოდ პურის მოსავლის აღების დრო მიიჩნევა, რადგან ასე ჯარს სანოვაგე არ შემოაკლდებოდა და მტერს მეტ ზიანს მიაყენებდა. კვებისა და მომარაგების საკითხი, საუკუნეების მანძილზე ინარჩუნებდა და დღემდე ინარჩუნებს გადამწყვეტ მნიშვნელობას სამხედრო საქმეში.

სტატიაში, არსებული ისტორიული წყაროებისა და არქეოლოგიური მასალის მიხედვით, განხილულია რით იკვებებოდნენ ბიზანტიური და სასანური ჯარები, ლაზიკის ომში, ადგილობრივ პირობებში და რა შემოჰქონდათ სასაზღვრო რეგიონებიდან.

ნიკა ხოფერია არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
nika.khoperia.1@iliauni.edu.ge

THE NUTRITION OF THE BYZANTINE AND SASANIAN ARMIES DURING THE LAZIC WAR (541-562 CE)

The study examines the significance of logistics, food supply, and nutrition in Byzantine and Sasanian military operations, focusing on the Lazic War of the sixth century. Effective provisioning and organization of supply lines were among the most critical elements of warfare, as emphasized in Maurice's *Strategikon*, which warned that a commander unable to feed his army was destined for defeat, even without enemy engagement.

Under Emperor Justinian, Byzantine military logistics demonstrated remarkable sophistication characteristic of late antiquity and the early Middle Ages. Contemporary sources such as Procopius of Caesarea and Agathias Scholasticus provide essential evidence for understanding the structure and supply of armies. The Byzantine diet consisted mainly of grains (wheat and barley), salt, wine, and vinegar – often diluted with water to make *posca*. In Lazica, soldiers also consumed millet-based foods like *ghomi*, supplemented by locally acquired meat, fish, fruits, and vegetables. Abundant rivers and springs ensured a sufficient water supply throughout the campaign.

In contrast, the Sasanian army operated under far more difficult logistical conditions. Initially supported by the Lazi, the Sasanians later faced a hostile environment and population after the Lazi renewed their alliance with Byzantium. Most Sasanian provisions were imported from Iran, and efforts were made to establish fortified depots, such as at Petra. Their diet centered on bread, wheat, barley (also used as horse fodder), and dried meat; archaeological finds at Petra indicate large reserves of lentils. Although wine is not mentioned, vinegar appears to have been a common beverage, and there is no evidence of water scarcity.

Despite establishing functional communications and maintaining prolonged operations, the Sasanians failed to secure control over Lazica – largely due to the Byzantines' superior logistical organization and strategic advantages.

Nika Khoperia is an Assistant researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University

nika.khoperia.1@iliauni.edu.ge

**იოანე ბატონიშვილის „სჯულდება“ როგორც წყარო ფულადი
პოლიტიკის დარგში ქართლ-კახეთის სამეფოს მმართველი
ელიტის აზროვნების შესასწავლად**

ქართლ-კახეთის სამეფოს ხელისუფლების ფულადი პოლიტიკის საკვლევად დავყვრდებით ცალკეული მონეტების/განძების; სახელმწიფო/კერძო საბუთების მეტა-ანალიზს. ორივე ტიპის პირველწყაროების შესწავლამ შეგვაძლებინა გაგვეჩვენა ხელისუფლების მიერ გატარებული ფულადი პოლიტიკა (Paghava 2023). გაურკვეველი რჩებოდა ხელისუფლების დამოკიდებულება არსებული მდგომარეობისადმი, განწყობა და სამომავლო გეგმები. ამ კუთხით აღსანიშნავია ქართლ-კახეთის სამეფოში სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი, რომელიც იოანე ბატონიშვილმა შეადგინა და მამას, გიორგი XII-ს, 1799 წლის 10 მაისს წარუდგინა (იქამდე კი, ავტორის თქმით, ირაკლი II-ს მოუწონია) (შეისწავლა/გამოსცა ივ. სურგულაძემ 1957 წელს).

„სჯულდება“ მე-17 მუხლი „ფულისათვის“ დაიყვანება 4 საპროექტო წინადადებამდე:

- 1. მოიჭრას ოქროს შაურები** - 1-დანგიანი (მისხლის 1/6) - საგულისხმოა, მასობრივად, ვინაიდან ასეთი ოქროს შაურები უკვე იჭრებოდა (ფაღავა 2014) - და მიენიჭოთ კურსი 1 ოქროს შაური = 5 აბაზი (=20 შაური) „შავ ფულზედ“ (ე.ი. სპილენძის ფულით). კურსი 1:20 იძულებითია - ოქრო-ვერცხლის თანაფარდობა ქართლ-კახეთის სამეფოში იყო დაახლოებით 1:15-თან, ვერცხლის სრულწონიანი და სპილენძის საკრედიტო საფასე კი ნომინალური პარიტეტით სარგებლობდა; ამგვარი კურსის ოქროს მონეტების შემოღება უზრუნველყოფდა ხაზინისთვის დამატებით 33.33%-იან მოგებას. ავტორი ითვალისწინებდა, რომ მოსახლეობა ამგვარ ნაწილობრივ საკრედიტო საფასეს უპირობოდ არ მიიღებდა, და ამას საგანგებო ძალისხმევა დასჭირდებოდა - „ამ ფულს ხარჯშიაც მიიღებდეთ და ჯამაგირშიაც უბოძებდეთ. ამისთვის, რადგან თქვენ მიიღებთ, ხალხიც თანხმა შეიქნება და ესე დაიწყებს უფრო მუშაობასა“. ამ შემოთავაზების დასაბუთებას ავტორი ცდილობს ა) ვერცხლის საფასეზე გაზრდილი მოთხოვნილებით; ბ) შავი ფულის არაპოპულარობით; - „რადგან ძვირია ყოველთვის ვერცხლის ფული და ამასთან შავ ფულსაც არა ძევს პატივი“; გ) ფულადი მასის გაზრდის პერსპექტივით - „და ვერცხლი მაშინ უფრო გამრავლდება“; დ) „სატარებლადცა იქნება სუბუქი.“ ოქროს შაურების მოსაჭრელად უნდა გამოეყენებინათ „ოქრო“ (ახტალაში მოპოვებული?), და „ბაჯადლუს ოქრო“ (ნიდერლანდული დუკატების, ბაჯადლიების გადადნობით მიღებული?);
- 2. გაგრძელდეს უფრო დაბალი სინჯის ტრადიციული ვერცხლის საფასის გამოშვება** - რუსეთის იმპერიის რუბლების მსგავსად ლიგატურის დამატებით, რაც სამეფოდან მონეტების გატანას ხელს შეუშლის - „ხოლო

სხვებ ვერცხლი ისე მოიჭრას, როგორც ძველად იყო. გარნა ნუ იქმნება ისე წმინდა, ასე რომ მანათსავით იყოს მას შინა აპირი, რომ ჩვენსავე ქვეყანაში დარჩეს ფული და სხვაგან ისე არღა გავიდეს.”;

3. **მძიმეწონიანი და მოუხერხებელი შავი (სპილენძის) ფულის ჩაინაცვლოს** შაურისა და 10 ბისტის (=4 შაური=1 აბაზი) ღირებულების (ვერცხლისა თუ ბილონის) მონეტებით შემადგენლობით: 75% ვერცხლი, 25% სპილენძი - „და ესე იყოს შავი ფულის ადგილს.“;

4. **მოიჭრას მძიმეწონიანი** (ოსმალური „ალთმიშლუდის სახედ“ - ზომის?) **სპილენძის მონეტები**, ნომინალური ღირებულებით 10 შაური (2.5 აბაზი); 5 აბაზი; 2 მინალთუნი (=10 აბაზი); **და სპილენძის ზოდები**, ღირებულებით 5 მინალთუნი (=20 აბაზი); – „და ზედ იჯდეს სიქა და ფასი სახელდობრ.“

ამრიგად, იოანეს პროექტი ითვალისწინებს: 1) ოქროს საფასის მასობრივად გამოშვებას, ოღონდ, იძულებითი კურსით; 2) ვერცხლის საფასის სინჯის დაწევას; 3) მოუხერხებელი (მძიმეწონიანი) სპილენძის საფასის ჩაინაცვლებას შაურისა და აბაზის ღირებულების 75%-იანი სინჯის ვერცხლის მონეტებით; 4) მძიმეწონიანი (სავარაუდოდ, საკრედიტო?) სპილენძის მონეტების/ზოდების გამოშვებას (2.5-5-10-20 აბაზის ღირებულების).

ავტორი ითვალისწინებს უცხოურ (რუსეთის იმპერიის, შვედეთის) გამოცდილებას (საფასედ სპილენძის ზოდების გამოშვება); მერკანტილიზმის პრინციპით ხელმძღვანელობს - ურჩევნია, რომ ადგილობრივი ვერცხლის მონეტა საზღვარგარეთ არ გაედინებოდეს; ცდილობს საფასის გამოშვებისგან მოგების გაზრდას: ოქროს საფასისთვის იძულებითი (მომატებული) კურსის დაწესებით; ვერცხლის საფასის სინჯის დაწევით; მძიმეწონიანი (საკრედიტო?) სპილენძის საფასის გამოშვებით.

პროექტის ეფექტურობა სათუთა. სინამდვილეში, წვრილი შავი ფულის (4 ნომინალამდე, 1/4 ბისტადან ბისტამდე) ჩაინაცვლება თუნდაც 75%-იანი სინჯის ვერცხლისგან დამზადებული, მაღალი ღირებულების (2.5 და 10 ბისტი) საფასით ხაზინისთვის წამგებიანი იქნებოდა (თუკი მასაც იძულებითი ღირებულება არ დაუწესდებოდა), მოსახლეობისთვის კი მოუხერხებელი; ესოდენ მაღალი ღირებულის სპილენძის ფულს ბაზარი სავარაუდოდ არ მიიღებდა.

იოანეს პროექტი პროექტად დარჩა, თუმცა, შესაძლოა, გადმოსცემდეს არა მარტო ავტორის პირად მოსაზრებებს, არამედ სამეფოს მმართველი ელიტის ნაწილში გავრცელებულ შეხედულებებსაც. ავტორის სტატუსის გათვალისწინებით (მმართველი მონარქის ძე, უცოლშვილო დავით ბატონიშვილის შემდეგ რიგით მეორე მემკვიდრე), - ანექსია რომ არა, ქართლ-კახეთის სამეფოს ფულადი პოლიტიკა შესაძლოა, ნაწილობრივ მაინც, იოანეს პროექტთან შესაბამისობაში მოსულიყო.

ირაკლი ფაღავა არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
mesefi@gmail.com

PRINCE IOANE'S *SJULDEBA* (CODE) AS A WINDOW INTO THE MINDSET OF MONETARY POLICYMAKERS IN THE KINGDOM OF KARTL-KAKHETI

In studying the monetary policy of the Kartl-Kakheti Kingdom (KKK) we have researched solitary coin finds/hoards; state/private documents. A comparative meta-analysis has clarified the monetary policy implemented by the authorities (Paghava 2023). Nevertheless, it remained unclear, how the government assessed the contemporary situation, and what future plans it envisaged. Valuable and relevant information in this respect is found in *Sjuldeba* (the *Code*), a comprehensive project of state reforms submitted to King Giorgi XII by his coin, Prince Ioane, on 19 May of 1799 (reportedly known and supported by the late King Irakli II). The text was studied/published by Ivane Surguladze in 1957.

The seventeenth clause of the *Code*, „On Money“, contains four project proposals:

1. **Issuing gold shauris** of 1-dang (1/6 of miskhali/misqāl) – presumably, on a large scale, as some had already been minted (ფაღავა 2014). Their exchange rate was to be fixed at 1 gold shauri = 5 abazis (=20 shauris) of “black money” (i.e. copper coins). This 1:20 rate is clearly artificially high: the gold-silver ratio in the KKK was approximately 1:15, while commodity silver and the largely fiat copper coinage circulated on parity. Such an overvaluation would have yielded an additional profit of 33.33%. Acknowledging that the population might be disinclined to accept a *partially fiat* currency, Ioane proposed to support its exchange rate by accepting it for tax payments. To justify the proposal, he cited: (a) the rising demand for silver currency; (b) the unpopularity of „black money“; (c) the possibility of increasing money supply; and (d) the convenience of a lighter-weight currency. He referred to „gold“ (from the Akhtala mine?) and to „Bajaghlu gold“ (obtained by smelting the Bajaghliis, i.e. the Dutch ducats?);
2. **Continuing the minting of traditional silver coinage**, while lowering its fineness by adding alloy – following the example of Russian Empire roubles, - so as to prevent its export and ensure it remained „in our country“;
3. **Replacing the cumbersome copper coinage** with silver or billon shauris and 10-bisti (=4 shauris=1 abazi) coins of 75% silver and 25% copper, intended to serve in place of copper coins;
4. **Minting heavy-weight copper coins** (reminiscent of Ottoman altmishluhs), denominated as 10 shauris (=2.5 abazis); 5 abazis; 2 minaltunis (=10 abazis); **and copper ingots**, denominated as 5 minaltunis (=20 abazis), with nominal values explicitly indicated.

Ioane's project thus envisioned: (1) mass production of an overvalued national gold currency; (2) a reduction in the silver standard; 3) replacement of inconvenient (heavy-weight) copper coinage with 75% silver shauris and abazis; and (4) the issuance of heavy, likely fiat, copper coins/ingots.

The author shows awareness of foreign precedents (Russian Empire and Sweden, both issuing copper ingots as currency); displays a mercantilistic inclination to keep silver within the state; and seeks to increase mint profitability through gold overvaluation, debasement of silver, and the introduction of heavy (fiat?) copper currency.

The feasibility of these proposals is questionable. Replacing the petty copper coinage (up to 4 denominations with values within ¼ bisti-bisti range) with high-denomination (2.5 and 10 bistis) 75% silver coins would have been detrimental to the treasury (unless similarly overvalued) and impractical for daily transactions; the market would likely have rejected the extremely heavy copper fiat pieces.

Although the project was not implemented, it may reflect not only loane's personal ideas but also those of the ruling elite. Given loane's status as son of the ruling monarch, and the second in the line of inheritance, elements of his monetary vision might have influenced subsequent KKK monetary policy – had Russian annexation in 1801 not intervened.

Irakli Paghava is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
mesefi@gmail.com

**ევროპელ მოგზაურთა ცნობები ებრაელთა საქორწილო
რიტუალების შესახებ ოსმალეთი იმპერიაში (XIX საუკუნე)**

XIX საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიაში მოგზაურ ევროპელთა თხზულებებში არის საინტერესო ცნობები ოსმალეთის ელიტის ყოფა-ცხოვრების, სხვადასხვა გასართობი სანახაობებისა და მრავალეროვანი მოსახლეობის წეს-ჩვეულებების შესახებ, რაც მკვეთრად განსხვავდებოდა მათი დასავლური ნორმებისგან.

თუკი XIX ამ მრავალრიცხოვანი მოგზაურების თხზულებებში ხშირად გვხვდება ცნობები ბერძნებისა და სომხების ქორწინების ადათ-წესების შესახებ, ინფორმაცია ებრაელთა საქორწილო რიტუალებზე მხოლოდ სამ თხზულებაში მოვიძიეთ. ცნობები ამ საკითხზე კონსტანტინოპოლელი, სმირნელ (იზმირელ) და ალექსოელი ებრაელების მაგალითზე ეკუთვნით ბრწყინვალე პორტაში საფრანგეთის ელჩის, მარკიზ შარლ-ფრანსუა დე რივიერის ოჯახის წევრს – 1816-1819 წლებში ოსმალეთის ევროპულ ნაწილში მოგზაურ გრაფინია დე ლა ფერტე-მენს, 1836 წელს ახლო აღმოსავლეთში ჯვაროსნული ლაშქრობების შესახებ ახალი ინფორმაციის შესასწავლად მივლინებულ ფრანგ ისტორიკოსს – ბატისტენ პუჟულას და 1866-1868 წლებში ირანსა და ოსმალეთის იმპერიაში მოგზაურ ფრიზიელ არისტოკრატს, ერთ-ერთ პირველ ჰოლანდიელ ორიენტალისტს – ტინკო მარტუნუს ლიკლამა ა ნიეჰოლტს.

აღნიშნულ საკითხზე ამ მოგზაურთა მიერ სხვადასხვა წლებსა და ქალაქებში მოძიებული ცნობების შესწავლისა და ურთიერთშეჯერების შედეგად დადგინდა, რომ მათ შორის იყო მსგავსებაც და გარკვეული განსხვავებებიც. კერძოდ:

1. სამივე მოგზაურის ცნობით, რაბინმა საქორწილო რიტუალი ერთ-ერთი მექორწილის სახლში ჩაატარა;

2. სამივე მოგზაური დაწვრილებით აღწერს ებრაელი პატარძლისა და იქ მყოფი ქალების სამოსსა და მორთულობას; ცნობას სასიძოს სამოსის შესახებ მხოლოდ ლიკლამა ა ნიეჰოლტი გვაწვდის.

3. გრაფინია დე ფერტე-მენი და ბატისტენ პუჟულა აღნიშნავენ რაბინის მიერ ქორწინების ხელშეკრულების წაკითხვას. ლიკლამა ა ნიეჰოლტი ამ ცნობას არ გვაწვდის.

4. სამივე მოგზაურის ცნობით საქორწილო ცერემონიის დროს, რაბინმა თასიდან ღვინო მოსვა და ის მექორწილებს გაუწოდა შესასმელად; შემდეგ რაბინმა თასი გატეხა. ბასისტენ პუჟულას ცნობით ეს რიტუალი ადამიანის სიცოცხლის სიმყიფეს უსვამდა ხაზს, ლიკლამა ა ნიეჰოლტის თქმით კი ის ახალგაზრდებს „ავი თვალისგან“ იცავდა. გრაფინია ფერტე-მენი მხოლოდ აღნიშნავს თასის გატეხის ფაქტს, მაგრამ მის მნიშვნელობაზე არაფერს წერს.

5. პუჟულასა და ლიკლამა ა ნიეჰოლტის ცნობით ახალგაზრდებისთვის მოსახვევის გადაფარება მეუღლეთა ურდვევი კავშირის სიმბოლოდ მიიჩნეოდა. ებრაელთა ქორწინების ამ უმნიშვნელოვანესი ტრადიციის შესახებ გრაფინია დე ლა ფერტე-მენი ცნობას არ გვაწვდის.

6. გრაფინია და პუჟულა აღნიშნავენ, რომ საქმრომ საცოლეს ხელზე ბეჭედი გაუკეთა, ლიკლამა ა ნიეჰოლტი ამ ცნობას არ გვაწვდის.

7. სამივე მოგზაური აღნიშნავს, რომ ქორწილის ცერემონიის დამთავრებისთანავე ქალს თმას ჭრიან ან საგულდაგულოდ უფარავდნენ, რადგან გათხოვილი ებრაელი ქალის თმა უცხო ადამიანის არ უნდა დაენახა.

პუჟულას ცნობით სმირნელ ებრაელებს შორის იყვნენ ქორწინების შუამავლები ანუ მაჭანკლები. ლიკლამა ა ნიეჰოლტი შეესწრო საქმროს მიერ რაბინისთვის რამდენიმე ვერცხლის მონეტის მიცემას ცოლის ყიდვის ნიშნად (comme signe de l'achat). მათი სხვა ცნობები ეხება მექორწინეთა ასაკს, სტუმრების მიღებას, გამასპინძლებას, საჩუქრებს და სხვ.

აღნიშნულ მოგზაურთა ცნობები XIX საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიის სხვადასხვა ქალაქებში ებრაელთა საქორწინო რიტუალების შესახებ თვითმხილველთა მეტად ღირებული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მასალაა. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით ირკვევა, რომ ეს ქორწილები ებრაული ტრადიციების შესაბამისად ტარდებოდა..

საკვანძო სიტყვები: ოსმალეთის იმპერია, ებრაელები, საქორწინო რიტუალები, ფერტე-მენი, პუჟულა, ლიკლამა ა ნიეჰოლტი.

ირინე ნაჭყებია არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების ახალი და უახლესი ისტორიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
irnat@hotmail.com

Irine Natchkebia

EUROPEAN TRAVELLERS' ACCOUNTS OF JEWISH WEDDING RITUALS IN THE OTTOMAN EMPIRE (19TH CENTURY)

The 19th-century writings of European travellers to the Ottoman Empire offer fascinating insights into the lives of the Ottoman elite, the entertainment available to them and the customs of the multi-ethnic population, which varied considerably from Western norms. While the writings of many travellers often describe the marriage customs of Greeks and Armenians, we found information on Jewish wedding rituals in only three works. Based on examples from Constantinople, Smyrna (Izmir), and Aleppo, this information comes from three sources: The Countess de La Ferté-Meun, a relative of the French ambassador to the Sublime Porte, the Marquis Charles-François de Rivière. She travelled through the European part of the Ottoman Empire from 1816 to 1819. Baptistin Poujoulat, a French historian who was dispatched to the Near East in 1836 to research the Crusades. Tinco

Martinus Lyklama à Nijeholt, a Frisian aristocrat and one of the first Dutch Orientalists. He travelled in Iran and the Ottoman Empire from 1866 to 1868.

The data collected by these travellers in different years and cities was analysed and contrasted. This revealed both similarities and differences. Specifically:

1. All three travellers confirmed that the rabbi had conducted the wedding ceremony at one of the newlyweds' homes.

2. All three travellers provide detailed descriptions of the attire and adornment of the Jewish bride and the other women present. However, only Lyklama à Nijeholt offers insights into the bride's clothing.

3. The Countess de Ferté-Meun and Baptistin Poujoulat mention the rabbi reading the marriage contract. However, Lyklama à Nijeholt does not mention this.

4. All three travellers confirmed that, during the wedding ceremony, the rabbi drank wine from a cup, passed it to the newlyweds, and then broke it. Poujoulat said that this ritual emphasised the fragility of human life. Lyklama à Nijeholt wrote that the ritual could protect the couple from 'the evil eye'. However, the Countess only mentions the breaking of the cup and says nothing about its significance.

5. In their work, Poujoulat and Lyklama à Nijeholt explain that veiling the newlyweds symbolises the unbreakable bond between spouses. The Countess does not provide us with any information about this important Jewish marriage tradition.

6. Both the Countess and Poujoulat mention that the groom placed a ring on his bride's finger, but Lyklama à Nijeholt does not.

7. All three travellers confirmed that the woman's hair was covered immediately after the wedding ceremony, in accordance with the custom that the hair of a married Jewish woman should not be seen by a stranger.

Poujoulat reports that there were matchmakers among the Jews of Smyrna. Lyklama à Nijeholt witnessed the groom giving the rabbi several silver coins to signify that he had purchased his wife ('comme signe de l'achat'). Other accounts mention the ages of the spouses, the refreshments served to guests, and the gifts exchanged.

The writings of Countess de La Ferté-Meun, Baptistin Poujoulat and Lyklama à Nijeholt offer valuable historical and ethnographic material. These authors provide first-hand accounts of Jewish wedding ceremonies held in various cities across the Ottoman Empire during the 19th century. Based on this data, it is evident that these weddings adhered to Jewish traditions.

Irine Natchkebia is a Researcher and the Head of the Department of Modern History of the Middle Eastern Countries at the G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

irnat@hotmail.com

„ბერძენთა სიყუარული“

ედვინება

ფილოლ. მეცნ. დოქტორს,
ბიზანტინოლოგ ნელი მახარაძეს

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, შუა საუკუნეების საქართველოს სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისთვის აუცილებელი პირობა იყო სამეფო ხელისუფლების მთლიანობა და უმაღლესი სასულიერო იერარქიის განუყოფლობა. იგი თანაბარ მნიშვნელობას ანიჭებდა ამ ორი ნიშანსვეტის შეურყევლობას. მეტიც უნდა ითქვას, VII საუკუნის დამდეგს მცხეთის საკათალიკოსოს საზღვრების გაფართოებას და მის გადაწევას ლიხთ-იმერეთში მკვლევარი აფასებდა როგორც წინსწრებ მოვლენას, რაც პირობა უნდა ყოფილიყო სრულიად საქართველოს გაერთიანებისა: „... იმიერ-ამიერ საქართველოს პოლიტიკურ გაერთიანებას წინ უსწრებდა და ნიადაგს გაცილებით უფრო ადრე მომხდარი საეკლესიო ერთობისა და მთლიანობის პროცესი უმზადებდა“ [ჯავახიშვილი; 1979:341]. გამომდინარე აქედან, მკვლევარი ყველას, ვინც კი ცდილობდა გამოჰყოფოდა მცხეთის საკათალიკოსოს და შეექმნა დამოუკიდებელი, ცალკე სამწყსო (მესხეთის, დასავლეთ საქართველოს), უწოდებდა საქართველოს მესაფლავეებს [ვარდოსანიძე: 2022, 127]. ამ შეფასებიდან ჩანს, რომ ივ. ჯავახიშვილისთვის მიუღებელი გახლდათ ქართველი ერის „ჟამთა სიგრძისული“ განვითარება საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის გარეშე. ერთიანი საქართველოს მეფეებს გაცნობიერებული ჰქონდათ, რომ მართლმადიდებლობა იყო ის საფუძველი, რასაც ემყარებოდა ქართველი ერის სულიერება და ისინი სარწმუნოებრივ კონცეფციას განიხილავდნენ სახელმწიფოს იდეოლოგიური პოლიტიკის რანგში. ამ იდეოლოგიით ხელმძღვანელობდნენ შინ - ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად და საერთაშორისო ასპარეზზე - სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობის გაძლიერების მიზნით.

ნინო ჯაველიძე არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
javelidzenina@gmail.com

“LOVE OF THE GREEKS”

Dedicated to Dr. Neli Makharadze, Byzantinologist

According to Ivane Javakhishvili, the integrity of the royal power and the indivisibility of the supreme spiritual hierarchy were necessary conditions for the preservation of medieval Georgian statehood. He attached equal importance to the steadiness of these two pillars. Moreover, importantly, the researcher evaluated the expansion of the borders of the Mtskheta Catholicosate and its extension to Likhi-Imereti region in the early 7th century as a prerequisite for the unification of the whole Georgia: “... thus the political unification of Eastern and Western Georgia was preceded and given the ground by a much earlier process of ecclesiastical unity and integrity”. The researcher, therefore, called the gravediggers of Georgia all those who tried to get detached from the Mtskheta Catholicosate and create an independent, separate flock (of Meskheta, Western Georgia). This analysis shows that Ivane Javakhishvili considered the “long-term” development of the Georgian nation without the Georgian Orthodox Apostolic Church unacceptable. The kings of united Georgia recognized that Orthodoxy was the foundation of the Georgian nation's spirituality and viewed religious faith as an integral part of the state's ideological policy. This ideology inspired them both at home to ensure the security of the country and in the international arena to strengthen the defense of the state.

Nino Javelidze is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
javelidzenina@gmail.com

საქართველოს არსებობისა და გადარჩენის მექანიზმები

საქართველოს არსებობისა და გადარჩენის მექანიზმები საქართველოს ისტორიის კარდინალური საკითხია. მითუმეტეს იმ ვითარებაში, როდესაც არაერთი, მათ შორის უძველესი ქვეყანა გადაშენდა. საქართველოსთან მიმართებაში ამ პრობლემების კვლევისას მხედველობაშია მისაღები რამდენიმე ფაქტორი, რაც ურთიერთკავშირში და ერთ მთლიან კონტექსტშია განსახილველი. პირველ რიგში მხედველობაშია მისაღები გეოპოლიტიკა, მისი სწორი გააზრება და ანალიზი. აღნიშნული გეოპოლიტიკა ითხოვდა დიდ ქვეყნებს შორის ბალანსირებას, რასაც ჩვენი წინაპრები საუკუნეების მანძილზე მიმართავდნენ. ამ პოლიტიკას საგანგებოდ აკვირდებოდნენ როგორც შიდა, ისე გარე ძალები. „ქართლის ცხოვრება“ ყურადღებას ამახვილებს ამ ფაქტორზე და მიიჩნევს, თუკი ირანი საქართველოს ზედმეტად შეავიწროებდა, ის ბიზანტიისკენ გადაიხრებოდა. ამიტომაც ორივე მხარე, გარკვეულ ვითარებაში, ცდილობდა მოზომილი პოლიტიკის გატარებას. იგივე ვითარებაა გვიან შუა საუკუნეებშიც, რასაც საგანგებოდ აღნიშნავს თბილისში მყოფი ჟან შარდენი. მისი სიტყვებით, სპარსელები მიუხედავად მათი პოლიტიკური გავლენისა და ქართველი მმართველის მაჰმადიანობისა, იძულებული არიან ქართველებს დაუთმონ, რათა მათი მეტოქე თურქეთის გავლენა არ გაიზარდოს. ამიტომ თბილისში, სადაც უამრავი ეკლესიაა, ვერ ნახავთ მეჩეთებს და თუ მაინც გადაწყვეტენ მეჩეთის მშენებლობას, ხალხი მას ანგრევს, რაზეც, შარდენის სიტყვებით, მაჰმადიანი მმართველი თვალს ხუჭავს. საქართველოში მყოფი მისიონერი დიონიჯო კარლი (მე-17ს.) საგანგებოდ აღნიშნავს: ქართველები ისეთი ოსტატობითა და დახვეწილი პოლიტიკით მართავენ ქვეყანას, რომ თვით მაკიაველიც თავს ვერ გაართმევდაო .. პიერ დე ვიტრის (მე-16-17) კი მიაჩნია, რომ ურთულეს რეგიონში მყოფ ქართველებს უფრო მეტად ვიდრე სხვებს სჭირდებათ წინდახედულება და გამჭრიახობა. ევროპელები იმასაც აღნიშნავენ, რომ მართალია ქართველი ხალხი თავშეკავებული და მომთმენია, მაგრამ თუ ზღვარს გადახვალთ და შეურაცხყოფთ, ძვირად დაგიჯდებათ. ასეთ ვითარებაში უდიდესი იყო მეფის როლი, რომელიც ორიენტირს და მაგალითის მიმცემს წარმოადგენდა მთელი ერისთვის. ამიტომაც ჩვენი წინაპრები ასე სვამდნენ საკითხს, როგორი უნდა ყოფილიყო, ანდა არ უნდა ყოფილიყო მეფე. პირველ რიგში, მეფეს ევალებოდა ზნეობრიობა, ჭეშმარიტი მორწმუნეობა, მღვიძარე სული, განათლება, სამართლიანობა, იგი არ უნდა ყოფილიყო მაძიებელი სიმდიდრისა, რაზეც ევროპელები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ. ამასთან დაკავშირებით წერენ, რომ ქართველი მეფეები შორს იყვნენ ფუფუნებისა და ქონების დაგროვებისგან. რაც მთავარია, ეს პრინციპები ვრცელდებოდა მთელ ერზე და საუკუნეების მანძილზე მუშაობდა. აღნიშნული მიდგომა ურთულეს რეგიონში ერის გამძლეობასა და ბრძოლისუნარიანობას განაპირობებდა. არ არის შემთხვევითი ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ ქართველების ამ კონტექსტში განხილვა და შემდეგი

აქცენტების გაკეთება: სწავლის მოყვარენი, ფუფუნებისა და ქონების დაგროვებისკენ არმიდრეკილნი, სახელის მაძიებელნი, რაც „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილი კრედაოა: „სჯობს სახელისა მოხვეჭა, ყოვლისა მოსახვეჭელსა“. ევროპელები იმასაც აღნიშნავენ, რომ მეფის ყოველ მსახურსა და ხელქვეითს შეეძლო აზრის უპრობლემოდ გამოხატვა.. როდესაც ევროპელები სვამენ ქართველების გამძლეობისა და ურთულეს რეგიონში გადარჩენის საკითხს, ისინი ამას მეფისადმი, მართლმადიდებლობისა და საკუთარი ტრადიციებისადმი ერთგულებაში ხედავენ, რასაც აღუღაბებდა მძლავრი ეროვნული იდეოლოგია და პატრიოტული აღზრდა. ამგვარად, საქართველოს არსებობისა და გადარჩენის მექანიზმები საუკუნეების მანძილზე გამომუშავებული და გამოცდილი სისტემა იყო, რაც ქვეყნის არსებობის გარანტს განაპირობებდა. მისი ერთი ნაწილის ჩამოშლა იწვევდა მთელი სისტემის რღვევას. ამიტომ ამ სისტემაში ყველა შემადგენელი ნაწილის ერთიანობას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქვეყნისთვის, რაც დღესაც აქტუალურია და მხედველობაში მისაღები.

მანანა გაბაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების შუა საუკუნეების ისტორიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
mangabash@gmail.com

Manana Gabashvili

MECHANISMS OF GEORGIA'S EXISTENCE AND SURVIVAL

Mechanisms of Georgia's existence and survival are a cardinal issue in Georgian history, especially given that many countries, including some of the world's most ancient ones, have disappeared. When examining these problems in relation to Georgia, several factors should be taken into consideration, all of which are interconnected and ought to be viewed within one unified context. First of all, geopolitics should be considered—its proper understanding and analysis. That geopolitics required careful balancing among great powers, which our ancestors used to practice for centuries. Both internal and external forces closely observed that policy. The Life of Kartli emphasizes this factor and asserts that if Iran oppressed Georgia excessively, Georgia would lean toward Byzantium. Therefore, both sides, under certain circumstances, attempted to pursue a balanced policy. The same situation existed in the Late Middle Ages, as noted by Jean Chardin while in Tbilisi. In his words, despite the political influence of the Persians and the fact that a Georgian ruler had adopted Islam, the Persians were compelled to make concessions to the Georgians so that their rival, Turkey, would not increase its influence in the country. That is why, in Tbilisi,

where there were numerous churches, one could not find mosques; and if they nevertheless attempted to build one, the people would destroy it. According to J.Chardin, Muslim rulers turned a blind eye to that fact. The missionary Dionigi Carli (17th c.), who lived in Georgia, specifically noted:” The Georgians govern their country with such skill and refined politics that even Machiavelli would be unable to manage it.” Pierre de Vitry believed that the Georgians—who lived in an exceptionally difficult region (16th–17th cc.)—needed reasonable prudence and shrewdness more than anyone else. Europeans also observe that although the Georgian people are self-restrained and patient, if one crosses the line and insults them, it will cost/them dearly. In such circumstances, a king’s role was the greatest, as he served as the guide and example for the entire nation. This is why our ancestors placed such emphasis on the question of what kind of a king should be, or what kind he should not be. First of all, a king was required to be moral, a true believer, spiritually vigilant, educated, and just. He should not have been a seeker of wealth, the nature Europeans focused on. In this regard, they wrote that Georgian kings were far removed from luxury and from the accumulation of property. Most importantly, these principles extended to the whole nation and worked for centuries. This approach ensured the nation’s endurance and fighting ability in an extremely difficult region. It is no coincidence that Vakhushti Bagrationi discusses Georgians in this context and highlights the following qualities: lovers of learning, not inclined toward luxury or the accumulation of wealth, and seekers of honor, which is the well-known credo of Shota Rustaveli’s poem *The Knight in the Panther’s Skin*: “Better to gain a good name than to acquire all possessions.” Europeans also noted that every servant and subordinate of the Georgian king could freely express his opinion without any hitch. When Europeans examine the endurance of the Georgians and their survival in such a difficult region, they see the explanation in their loyalty to the king, to Orthodoxy, and to their own traditions—strengthened by a powerful national ideology and patriotic upbringing. Thus, the mechanisms of Georgia’s existence and survival formed a system developed and tested over centuries, which guaranteed the country’s continued existence. The collapse of any one part of this system would cause the entire system to fall apart. Therefore, the unity of all its components was of utmost importance for the country—a principle that remains relevant today and should still be taken into account.

Manana Gabashvili is a Researcher and the Head of the Department of Medieval History of the Middle Eastern countries at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

mangabash@gmail.com

**XVII საუკუნის 30–60-იანი წლების იმერეთის სამეფო კარის სამოსი:
ალექსანდრე III-ისა და ნესტან-დარეჯანის გამოსახულება
გელათის ფრესკაზე**

მოხსენება მიზნად ისახავს გელათის ღვთისმშობლის შობის ტაძარში დაცულ ფრესკაზე გამოსახული იმერეთის მეფე ალექსანდრე III-ის (1639-1660) და დედოფალ ნესტან-დარეჯანის სამოსში ირანული ინსიგნიების კვლევას. აღნიშნული ფრესკა წარმოადგენს XVII საუკუნის იმერეთის სამეფო კულტურის ვიზუალურ დოკუმენტს, სადაც ადგილობრივი ტრადიცია ირანული სიმბოლიკის ელემენტებთან ორგანულადაა შერწყმული.

ალექსანდრე III-ის მეფობის პერიოდი დასავლეთ საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე არასტაბილური ეპოქაა. იმერეთის სამეფო ამ დროს აღმოჩნდა ოსმალეთისა და ირანის გავლენის ინტერესთა არეალში, სადაც დასავლეთ საქართველოს სამთავროები მუდმივად იცვლიდნენ პოლიტიკურ ორიენტაციას. ალექსანდრე III ცდილობდა შეენარჩუნებინა სამეფო ერთიანობა და იმერეთის ავტონომია იმ პირობებში, როცა ოსმალეთის გავლენა ძლიერდებოდა, ხოლო ირანი, სეფიანთა სახელმწიფოს ძალაუფლების დასუსტების მიუხედავად, კვლავ წარმოადგენდა კულტურულად ავტორიტეტულ ცენტრს.

ფრესკაზე გამოსახული სამოსის დეტალები - განსაკუთრებით მეფის თავსაბურავი, ფეხსაცმელი, იარაღი - ფუნქციურად და სტილისტურად ირანულ მოდელს ემთხვევა და ირანული სამეფო ატრიბუტიკის გამოხატულებად შეიძლება ჩაითვალოს. ირანული ინსიგნიების ამგვარი მიღება სიმბოლურად წარმოაჩენდა იმერეთის მეფის უფლებამოსილებას, როგორც დამოუკიდებელ, მაგრამ ამავედროულად, აღმოსავლურ კულტურულ სივრცეში ჩართულ მმართველს. მოხსენებაში გაანალიზებულია ის ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ამ ნივთებთან ერთად შემოვიდა ირანიდან და დამკვიდრდა ქართულ ტერმინოლოგიაში.

გელათის ფრესკა წარმოადგენს დინასტიურ პორტრეტს, რომელზეც ალექსანდრე III-ისა და ნესტან-დარეჯანის სამოსში ირანული ინსიგნიები არ გამოხატავს პოლიტიკური დამოკიდებულების პირდაპირ ნიშანს, არამედ აერთიანებს ქართულსა და ირანულ ტრადიციებს XVII საუკუნის პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობების ფონზე.

თამარ დემეტრაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
t_demetrashvili@yahoo.com

ROYAL COURT ATTIRE IN IMERETI DURING THE 1630S-1660S: THE DEPICTIONS OF KING ALEXANDER III AND QUEEN NESTAN-DAREJAN IN THE GELATI FRESCO

The report aims to examine the Iranian insignia depicted in the attire of King Alexander III of Imereti (1639-1660) and Queen Nestan-Darejan, as represented on the fresco preserved in the Church of the Nativity of the Virgin at Gelati. This fresco serves as a visual document of seventeenth-century Imeretian royal culture, in which local traditions are organically interwoven with elements of Iranian symbols.

The reign of Alexander III marks one of the most unstable periods in the history of western Georgia. During this time, the Kingdom of Imereti found itself within the competing spheres of influence of the Ottoman Empire and Iran, as the principalities of western Georgia continuously shifted their political allegiances. Alexander III sought to preserve the unity of the kingdom and maintain Imereti's autonomy at a time when Ottoman influence was steadily growing, while Iran - despite the weakening power of the Safavid state - continued to represent a culturally authoritative center.

The details of the attire depicted on the fresco - particularly the king's headdress, footwear, and weapon - correspond both functionally and stylistically to Iranian models and may be regarded as expressions of Iranian royal insignia. The adoption of such insignia symbolically represented the authority of the King of Imereti as a sovereign ruler who was, at the same time, integrated within the broader sphere of Eastern cultural influence. The report also analyzes the lexical units that entered Georgian terminology from Iran alongside these objects and subsequently became established within the Georgian linguistic context.

The Gelati fresco constitutes a dynastic portrait in which the Iranian insignia depicted on the attire of Alexander III and Nestan-Darejan do not serve as a direct indicator of political subordination. Rather, they embody a synthesis of Georgian and Iranian traditions in the framework of political and cultural relations of the two realms in the 17th century.

Tamar Demetrashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

t_demetrashvili@yahoo.com

ერაყის მოსახლეობის ტანისამოსი მამლუქთა მმართველობის პერიოდში

მამლუქთა მმართველობის პერიოდის ერაყის მოსახლეობის ტანისამოსი მრავალფეროვნებით გამოირჩეოდა და დიდ ყურადღებას იქცევდა ვილაეთში ჩამოსული უცხოელი მოგზაურების, თუ ევროპელი რეზიდენტების მხრიდან. ერაყის მოსახლეობის ჩაცმულობის სტილის შესახებ ძირითად ინფორმაციას სწორედ რომ უცხოელთა ჩანაწერებისა და მემუარებიდან ვიღებთ. ტანისამოსი განსხვავდებოდა ფორმით, ფერით და მისი საფასურით, ასევე გამომდინარე ეროვნული და რელიგიური ჯგუფების საკმაოდ დიდი რაოდენობისა და სოციალური ფენების მიხედვით. რა თქმა უნდა განსხვავება იყო ქალაქების მოსახლეობის ტანისამოსსა და სოფლად მოსახლე და ბედუინების ტანსაცმელს შორის. ცალკე ხსენების ღირსია ერაყის კლიმატური პირობები, რამაც თავისი როლი ითამაშა ქვეყნის ჩრდილო, ცენტრალური და სამხრეთ რეგიონების მოსახლეობის ტანისამოსზე.

საგულისხმოა ის გარემოება, რომ ერაყში ოსმალო მოხელეების და მდიდარი ფენის ტანსაცმელი პრაქტიკულად არ განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან - ძირითადი განსხვავება იყო თავსაბურავი.

ტანსაცმლის ძირითადი ნაწილი ადგილობრივი წარმოებისა იყო, რომელსაც საშუალო და ღარიბი ფენების მოსახლეობა იყენებდა. მდიდარი ფენის წარმომადგენლები ძირითადად ინდოეთიდან და სირიიდან შემოტანილ ტანსაცმელში იყო გამოწყობილი, ხოლო XIX საუკუნის დასაწყისიდან უკვე ვრცელდება ევროპიდან და ძირითადად ბრიტანეთიდან შემოტანილი ტანისამოსი, რაც უკავშირდება ლონდონის მზარდ ინტერესებს რეგიონის მიმართ. ბრიტანული ოსტი-ინდოეთის კომპანიის წარმომადგენლები და მისიონერები სხვა და სხვა საშუალებებით ერთგვარ კულტურულ ექსპანიას ახორციელებდნენ ერაყში, მათ შორის ახალი ყაიდის ტანსაცმლის პოპულარიზაციით. აღსანიშნავია, რომ ერაყის მამლუქთა წრიდან გამოსული უკანასკნელი მმართველის დაუდ ფაშას (1817-1831 წწ.) მიერ გატარებული სამხედრო რეფორმის შედეგად, როდესაც ქართველმა შემქნა რეგულარული ჯარის დანაყოფები, ვალის ჯარისკაცები და ოფიცრები ინგლისური ყაიდის მარჯლებსა და კიტელებს ატარებდნენ. მიუხედავად ევროპელთა მცდელობებისა, ადგილობრივი მოსახლეობა მაინც საკუთარ ტრადიციულ ტანისამოსს ანიჭებდა უპირატესობას. რაც შეეხება მამლუქთა შენაერთების ტანსაცმელს, ის ღრმად ტრადიციული იყო და დროის სვლის შედეგად მათ მხოლოდ საბრძოლო აღჭურვილობა შეეცვალათ.

ცალკე ხსენების ღირსია ერაყელი ქალების ტანსაცმელი. უცხოელი მოგზაურები დიდი აღფრთოვანებით აღნიშნავენ ქართველი და ჩერქეზი ქალების

არა მარტო ბუნებრივ სილამაზეს, არამედ მათ მდიდრულ ჩაცმულობას, რომელიც ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთობებით იყო მორთული.

ირაკლი თოფურიძე არის არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი

irakli.topuridze@iliauni.edu.ge

შალვა დათიაშვილი დამოუკიდებელი მკვლევარია

**Irakli Topuridze,
Shalva Datashvili**

IRAQI POPULATION CLOTHING DURING THE MAMLUK RULE PERIOD

The clothing of the Iraqi population during the Mamluk rule period was distinguished by its diversity and attracted great attention from foreign travelers and European residents who visited the Wilayat. The main information on the clothing styles of the Iraqi population comes from the records and memoirs of foreigners. Clothing varied in style, color, and cost, as well as due to the relatively large number of ethnic and religious groups and social status. Of course, there were differences in clothing between the urban population, the rural population, and the Bedouins. Iraq's climatic conditions deserve special mention, as they influenced the clothing of the populations of the country's northern, central, and southern regions.

It is noteworthy that the clothing of Ottoman officials and the wealthy classes in Iraq was virtually identical, the main difference being headgear.

Most clothing was locally produced and worn by the middle and lower classes. while the wealthy class mainly imported clothes from India and Syria. By the early 19th century, imports of European clothing, particularly from Great Britain, became widespread, reflecting London's growing interest in the region. Representatives of the British East India Company and British missionaries carried out a distinctive cultural expansion in Iraq through various means, including the popularization of new clothes. It is noteworthy that, as a result of the military reforms carried out by the last Mamluk ruler of Iraq, Daud Pasha (1817–1831), when the Georgian-origin ruler was creating regular army units, soldiers and officers of the Wali wore trousers and tunics from the British uniform. Despite the European efforts, the local population continued to prefer their traditional clothes. As for Mamluk clothing, it was deeply traditional, and over time, they only changed their combat gear.

The clothing of Iraqi women deserves special mention. Foreign travelers admire not only the natural beauty of Georgian and Circassian women, but also their luxurious clothing, adorned with gold and silver jewelry.

Irakli Topuridze is an Associate Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

irakli.topuridze@iliauni.edu.ge

Shalva Datashvili is a freelancer

მოხატული ბებიები ანუ ტატუირების ტრადიციები არაბულ სამყაროში

ტატუირება საუკუნეების მანძილზე იყო და არის კულტურული გამოხატვის ფორმა სხვადასხვა საზოგადოებაში და არაბული სამყაროც არ არის გამონაკლისი. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე რეალობაში ტატუ ხშირად მოდასთან ან რელიგიურ აკრძალვებთან ასოცირდება, ტრადიციულ ტატუირებას ოდესღაც ღრმა სიმბოლური, ესთეტიკური და სოციალური მნიშვნელობა ჰქონდა არაბულ და ჩრდილოეთ აფრიკულ ბევრ თემში. ბედუინებში, ბერბერულ (ამაზილის) ტომებში და ზოგადად არაბეთის ნახევარკუნძულიდან მალრიბამდე გადაჭიმულ ტერიტორიაზე სოფლის მოსახლეობაში, ტატუებს - რომლებიც ბევრ რეგიონში ცნობილია, როგორც ალ-დაკ (الداك) ან ალ-ვაშმ (الوشم) - ისტორიულად ქალები იკეთებდნენ სახეზე, ხელებსა და სხეულზე, როგორც იდენტობის, სილამაზის, ნაყოფიერებისა და დაცვის თვალსაჩინო ნიშნებს.

არაბულ საზოგადოებებში ტატუირება როგორც მორთულობის, ასევე კომუნიკაციის საშუალება იყო. ქალის სახეზე დახატული ნიშნები მიუთითებდა მის ტომობრივ წარმომავლობაზე, სოციალურ სტატუსზე ან ცხოვრების მნიშვნელოვან ეტაპზე, ამასთანავე, შეიძლება თილისმის ფუნქციაც შეესრულებინა უბედურებისა და ავადმყოფობისგან დასაცავად. ამ პრაქტიკას ხშირად ადგილობრივი ქალები ასრულებდნენ ბუნებრივი პიგმენტების გამოყენებით, როგორიცაა მაგალითად ქვარტლი ან ინდიგო. მოხატვის პროცესს თან ახლდა ზეპირი ტრადიციული რიტუალის შესრულებაც, რაც თითოეული ნიშანის სხეულზე დატანას სიმბოლურ მნიშვნელობას ანიჭებდა.

ისლამის გავრცელებამ მნიშვნელოვნად შეცვალა სხეულის მოდიფიკაციისადმი დამოკიდებულება. ბევრი მუსლიმი იურისტი გმობდა მუდმივ ტატუირებას, როგორც ღვთის ქმნილების შეცვლას და მაგალითად მოჰყავდა ჰადისები, რომლებიც კრძალავს ვაშმს ანუ ტატუირებას. თუმცა, სოფლად მცხოვრებ ქალებში ტატუირების ტრადიციის გაგრძელება რელიგიასა და ჩვეულებას შორის საინტერესო ურთიერთობაზე მიუთითებს: პრაქტიკაში, ბევრი თემი ტატუს არა ამოების აქტებად, არამედ რწმენის, დაცვის ან განკურნების გამოხატულებად მიიჩნევდა. ტატუირების დამცავი ასპექტი - რომელიც, სავარაუდოდ, ბოროტი თვალისგან (აინისგან - العين) დასაცავად ან ტკივილის სამკურნალოდ იყო მიმართული - განსაკუთრებით მდგრადი აღმოჩნდა და ხშირად გადაჯაჭვული იყო ხალხურ მედიცინასა და სპირიტუალურ შეხედულებებთან.

მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური კონტექსტები შეიცვალა, ტატუს სიმბოლური ლოგიკა საოცრად მდგრადი აღმოჩნდა. სოფლისა და უდაბნოს თემებში მცხოვრები ბევრი ხანდაზმული ქალი კვლავ ატარებს ასეთ ტატუებს, როგორც კულტურული მემკვიდრეობის ცოცხალ არქივს. ქალის სხეული, რომელიც ოდესღაც რიტუალებითა და ტრადიციებით იყო აღბეჭდილი, კვლავ ერთგვარი ტილოს როლს ასრულებს, რომლის მეშვეობითაც არაბი ქალები ახერხებენ

საკუთარი კუთვნილების, სილამაზისა და პიროვნულობის წარმოჩენას თანამედროვე სამყაროში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პრაქტიკა და მასთან დაკავშირებული ტრადიციები გაქრობის პირასაა, ის კვლავ რჩება ხანდაზმული მოხატული ბებიების კანზე აღბეჭდილ მოგონებებად.

ამდენად, არაბულ სამყაროში ტატუირების ტრადიციების შესწავლა გენდერის, სხეულის, რიტუალისა და იდენტობის გადაკვეთის საინტერესო ამბავს გვთავაზობს. ალ-დაკ ალ-ბადავი (الدق البادي) და ალ-ვაშმ (الوشم) ცხადად აჩვენებს, თუ როგორ ატარებდა ქალის სხეული როგორც პირად, ასევე კოლექტიურ ისტორიებს. ამ ნიშნებით დამიჯრული იყო სიმბოლური სისტემები, რომლებიც ესთეტიკას რწმენასთან აკავშირებდა.

თამარ მოსიაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი და გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის დირექტორის თანამშენი

tamar.mosiashvili@iliauni.edu.ge

Tamar Mosiashvili

ORNATED GRANDMOTHERS OR TATTOOING TRADITIONS IN THE ARAB WORLD

For centuries, Tattooing has been a form of cultural expression across human societies, and the Arab world is no exception. Despite the contemporary association of tattoos with modern fashion or religious prohibitions, traditional tattooing once held deep symbolic, aesthetic, and social significance throughout many Arab and North African communities. Among Bedouins, Berber (Amazigh) tribes, and rural populations from the Arabian Peninsula to the Maghreb, tattoos—known in many regions as al-daqq (الدق) or al-washm (الوشم)—were historically inscribed on women’s faces, hands, and bodies as visible markers of identity, beauty, fertility, and protection.

In Arab societies, tattooing served as both adornment and communication: a woman’s facial marks could indicate her tribal origin, social status, or life stage, while also functioning as talismans against misfortune and illness. The practice was often performed by local women using natural pigments such as soot or indigo, and was accompanied by oral traditions that imbued each mark with symbolic meaning.

The spread of Islam significantly reshaped attitudes toward body modification. Many Islamic jurists condemned permanent tattooing as an alteration of God’s creation, citing hadiths that prohibit washm. However, the persistence of tattooing among rural women

suggests a nuanced relationship between religion and custom: in practice, many communities viewed tattoos not as acts of vanity but as expressions of faith, protection, or healing. The protective aspect of tattooing—believed to ward off the evil eye (عين - 'ayn) or to heal bodily pain—was particularly resilient and often intertwined with folk medicine and spiritual beliefs (Al-Rai, 2020).

While the social contexts have changed, the symbolic logic of tattooing remains remarkably persistent. Many elderly women in rural and desert communities still bear these tattoos as living archives of cultural memory. The female body, once inscribed by ritual and tradition, continues to serve as a canvas through which Arab women negotiate belonging, beauty, and selfhood in the modern world. Although many of these practices have faded, they persist as memories etched into the skin of ornated elder women.

Thus, the study of tattooing traditions in the Arab world offers an interesting story of the intersections of gender, body, ritual, and identity. The al-daqq al-badawi (الدق البدوي) and al-washm (الوشم) reveal how women's bodies carried both personal and collective histories. These marks encoded deep symbolic systems that united aesthetics with belief.

Tamar Mosiashvili is an Associate Professor at Ilia State University and the Assistant of the Director at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies
tamar.mosiashvili@iliauni.edu.ge

არაბულენოვანი წარწერა დედოფლისწყაროდან

დედოფლისწყაროში, ისტორიკოს-ეთნოგრაფ იოსებ მენტეშაშვილის სახლ-მუზეუმში, სადაც ინახება მდიდარი ისტორიული, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალა, აღმოჩნდა არაბულწარწერიანი საფლავის ქვა. სამწუხაროდ, მისი პოვნის ზუსტი ადგილი ვერ დავადგინეთ. სახლ-მუზეუმში არ იძებნება ნივთის აღწერილობა.

ქვის თავი და ბოლო მომრგვალებულია (სიმაღლე 65 - სმ., სიგანე - 23 სმ., სისქე მარჯვენა მხრიდან - 20 სმ., მარცხენა მხრიდან - 14 სმ.), წარწერით დაფარულია ქვის დაახლოებით ორი მესამედი, წარწერა შვიდ სტრიქონიანია, გამოუცდელი ხელით შესრულებული, სტრიქონებს შორის ადგილი არათანაბარია, ასოები საშუალო ზომისაა.

წარწერის ტექსტი:

هذا قبر
يحمخ (؟) المحتاج
الي رحمة الله تعالى
البر (؟) (خرج) (في)
تاريخ تسعمائة
سبع
واربعين

თარგმანი:

ეს არის საფლავი იომახისა (?), რომელიც საჭიროებს მაღალი ალაჰის წყალობას გადავიდა საიქიოს ცხრაას ორმოცდა შვიდ წელს.

ეპიტაფია დათარიღებულია 947/1540 წლით. შეიცავს ტრადიციულ მუსლიმურ ფორმულას *المحتاج الي رحمة الله تعالى*, რომლის ანალოგები გვხვდება საქართველოს, სომხეთის, აზერბაიჯანის, ჩრდილო კავკასიის არაბულენოვან ეპიტაფიებში.

ტექსტში შენიშნება გრაფიკული ხასიათის შეცდომები.

დღევანდელი დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ტერიტორია შედიოდა საქართველოს ერთ-ერთი ისტორიული პროვინციის — კამბეჩოვანის — შემადგენლობაში.

ქიზიყი, ძველი კამბეჩოვანი, მოიცავს კახეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილს, მოქცეულია ალაზნის ქვემო წელსა და მტკვარს შორის და მას შუაზე ჰკვეთს მდ. იორი.

ვახუშტი ბატონიშვილის დახასიათებით, თავისი ბუნებრივ-კლიმატური პირობების გამო, ქიზიყი იყო შესანიშნავი საზამთრო საძოვრების ზონა, სადაც ზამთრობით „გამო-იზრდებოდა“ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის დიდძალი საქონელი.

ამის გამო ქიზიყი მიმზიდველი მხარე იყო მომთაბარე მესაქონლე ელებისთვისაც.

ვახუშტის ცნობით ქიზიყში მდ. „იორზე თათრის ობა“ ანუ თურქმან მესაქონლეთა სადგომები არსებობდა, თურქმან მესაქონლეთა არსებობაზე ქიზიყში იოანე ბაგრატიონიც მიუთითებს: „ამ მხარეში თურქმანი „ელები მდგარაო“.

ლ. ტუხაშვილის მიხედვით, ივრისპირეთი თურქულენოვანმა მაჰმადიანმა ელებმა დაიკავეს. კამბეჩოვანის სამხრეთით ჩასახლდნენ მომთაბარე ტომები: ჯინლი, ყაჯარი, ჩათმა, ომახი.

ამ ცნობების გათვალისწინებით, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ დედოფლისწყაროში ნაპოვნი XVI საუკუნით დათარიღებული საფლავის ქვა შესაძლებელია ეკუთვნოდეს მომთაბარე თურქმან მესაქონლე ტომის წარმომადგენელს.

აღსანიშნავია, რომ სხვა არაბულენოვანი ეპიგრაფიკული ძეგლი ქიზიყიდან ჯერჯერობით არ ყოფილა გამოვლენილი.

ეთერ ღვინიაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
eter_g@yahoo.com

Eter Gviniashvili

ARABIC INSCRIPTION FROM DEDOPLISTSKARO

In the house-museum of the historian-ethnographer Ioseb Menteshashvili, situated in Dedoplistskaro, where rich historical, archaeological, and ethnographic materials are usually protected, a tombstone with an Arabic inscription was found. Unfortunately, we could not ascertain the exact place of its discovery and the description of the epigraphic monument indicating the place of its discovery was not kept in the house-museum either.

The head and bottom parts of the stone are rounded (its height is 65 cm, width - 23 cm, thickness on the right side - 20 cm, on the left side - 14 cm), approximately two-thirds of the monument are covered by the inscription, which contains seven lines, performed by an inexperienced hand, the spaces between the lines are not identical, the letters are of medium size.

The inscription's text:

هذا قبر
يحمخ ؟ (المحتاج
الي رحمة الله تعالى
البر ؟ (خرج ؟ (في
تاريخ تسعمائة
سبع
و اربعين

The translation:

This is the tomb of Yomakh (?) who is in need of the mercy from the Highest Allah and who passed away in the year of nine hundred and forty-seven (?).

The epitaph is dated by 947/1540. It contains the traditional Muslim formula , which is similar to the Arabic epitaphs of Georgia, Armenia, Azerbaijan, and the North Caucasus.

The text contains some graphical mistakes.

The territory of the present-day Dedoplistskaro municipality was part of one of the historical provinces of Georgia called Kambechovani.

Kiziki, i.e., the old Kambechovan, covers the southeastern part of Kakheti and is located between the lower Alazani and Mtkvari rivers, divided by the Iori River in the middle.

According to Vakhushti Batonishvili, due to its natural and climatic conditions, Kiziki was an excellent winter pasture zone, where a large number of cattle from the mountains of Eastern Georgia “grew up” in the winter.

Because of this, Kiziki was also an attractive area for nomadic cattle herders.

According to Vakhushti, there was a “ Tatar Oba' (i.e., encampments of Turkmen cattle-breeders) on the Iori River” in Kiziki, i.e., a camp of Turkmen cattle breeders. Ioane Bagrationi also mentions the Turkmen cattle breeders' settlement in Kiziki by saying that “ Turkmen 'els' (tribes) were stationed in this area.”

According to L. Tukhashvili, the shorelines of the Iori River was occupied by the Turkic-speaking Muhammadan Elebs and the Nomadic tribes of Jinli, Qajar, Chatma, Omakh were settled in the south of Kambechovani.

Given the information, it is possible to assume that the 16th-century tombstone found in Dedoplistskaro may belong to a representative of a nomadic Turkmen cattle breeder tribe.

It is worth noting, that any other Arabic epigraphic monument from Kiziki had not been discovered yet.

Eter Gviniashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
eter_g@yahoo.com

სიყვარულის ქრისტიანული ინტერპრეტაციისთვის

ქრისტიანული ფილოსოფიის და ღვთისმეტყველების მთავარი საკითხი სიყვარულია. ამ ცნების ინტერპრეტაცია დროში და სივრცეში შეუზღუდავ პარამეტრებს მოიცავს და ერთმნიშვნელოვნად უზენაესის არსის შეცნობისთვისაა გამიზნული.

სამყაროს პირველმიზეზი გაიაზრება როგორც უდიდესი სიყვარული და ამ სიყვარულით სიმრავლედ გადმოღვრილი. ყოველივე არსებული შეიცავს ღვთაებრივი სიყვარულის ნაწილს და სიყვარული არის ამ უსასრულო სამყაროში გაბნეული ნაწილების დაუცხრომელი სწრაფვა მთელისადმი.

ბიზანტიელ საეკლესიო მამათა ფილოსოფიურ-თეოლოგიური შეხედულებები, გადმოცემული ეგზეგეტიკურ, დოგმატიკურ და ლიტერატურულ თხზულებებში წარმოადგენს ანტიკური ფილოსოფიის მნიშვნელოვანი საკითხების სინთეზს მართლმადიდებლურ საეკლესიო დოგმატიკასთან.

სიყვარული და ცოდნა მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. უმაღლესი სიბრძნის შესაგნობად სიყვარულით მივდივართ - “გონებითი პირველი აღძრვად საღმრთო სიყვარული არს ღმრთისა”. ღმერთის სიყვარულის გარეშე არც რწმენას აქვს ძალა და არც ცოდნას. მაქსიმე აღმსარებლის აზრით, ქრისტიანმა უნდა გაიაროს სამი გზა - აღსარება, ცოდნა და რწმენა. ამ გზათა წანამძღვარია სიყვარული ღმერთისადმი. რწმენით ვიღებთ, სიყვარულით გავცემთ.

ქრისტიანულ ცნებას ἀγάπη-ს - სიყვარულის გზა ღმერთისა ადამიანისკენ, დიონისე არეოპაგელმა დაუპირისპირა წარმართული ცნება ξάρα-ი ღმერთისაკენ მიმავალი გზა სიყვარულისა და იგი სიყვარულის ზეშთახარისხად აქცია. “ჭეშმარიტი ტრფიალებაჲ უფროჲს [არს] სიყვარულისასა” . სიცოცხლეს, არსებობას მაშინ აქვს აზრი, თუ ის შემეცნებითია, რწმენით და სიყვარულითაა გასხივოსნებული.

*ჯული შოშიაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
juli.shoshiashvili@yahoo.com*

FOR THE CHRISTIAN INTERPRETATION OF LOVE

The central theme of Christian philosophy and theology is love. The interpretation of this concept encompasses parameters unlimited by time or space and is ultimately directed toward the understanding of the essence of the Supreme.

The first cause of the universe is understood as the greatest love, which, through love, pours itself out into multiplicity. Everything that exists contains a portion of divine love, and love itself is the ceaseless striving of these dispersed parts within the infinite universe to return to the Whole.

The philosophical-theological views of the Byzantine Church Fathers, expressed in exegetical, dogmatic, and literary works, represent a synthesis of important issues of ancient philosophy with Orthodox ecclesiastical dogmatics.

Love and knowledge are closely interconnected. We approach the comprehension of supreme wisdom through love—"the first movement of the mind is the divine love of God." Without the love of God, neither faith has power nor knowledge. According to Maximus the Confessor, a Christian must walk three paths—confession, knowledge, and faith. The forerunner of these paths is love toward God. Through faith we receive; through love we give.

To the Christian concept of ἀγάπη—the path of God's love toward humanity—Dionysius the Areopagite contrasted the pagan concept of ἔρως, the path of love moving toward God, elevating it to the rank of a supreme form of love. "True yearning is greater than love itself." Life and existence hold meaning only when they are cognitive, illuminated by faith and love.

Juli Shoshiashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
juli.shoshiashvili@yahoo.com

ხილულ სქიზმათა მიღმა: ეკლესიის ონტოლოგიური ერთიანობა

ქრისტიანობის ისტორიის მანძილზე, გამოჩენილი ღვთისმეტყველები ცდილობდნენ განესაზღვრათ კავშირი ეკლესიის ხილულ ერთიანობასა და მისი კანონიკური საზღვრების მიღმა შესრულებული საკრამენტების ნამდვილობას შორის. შეუძლია თუ არა ღვთაებრივ ენერგიას იმოქმედოს ინსტიტუციური ეკლესიის გარეთ, ანუ ერეტიკოსებად ან სქიზმატიკოსებად მიჩნეული ქრისტიანების მიერ აღსრულებული საკრამენტები ვალიდურია თუ არა? არსებობდა ორი სხვადასხვა მიდგომა, რომელთაგან ერთი ამტკიცებდა, რომ საკრამენტების ნამდვილობა მხოლოდ ემპირიულ ეკლესიას უკავშირდება, ხოლო მეორის მიხედვით, ღვთის უხილავი მაღლი ვერ იქნება შეზღუდული ადამიანთა შორის მომხდარი ხილული სქიზმებით.

პირველი მიდგომა ამტკიცებს, რომ ეკლესია განუყოფელი სხეულია, რადგან ერთიანობა არ შეიძლება დაირღვეს; ამ ერთიანობისგან გამოყოფილი ნებისმიერი საზოგადოება მთლიანად ღვთის მოქმედების და მისი მაღლის გარეთაა. ამ თვალსაზრისით, ეკლესიის გარეთ მყოფთა მიერ შესრულებული საიდუმლოებები ბათილია და ეკლესიაში „დაბრუნებულებმა“ ხელახლა უნდა მიიღონ ნათლობა, რადგან მათ შორის აღსრულებული საკრამენტები მხოლოდ იმიტაცია იყო. ეს „მკაცრი“ პოზიცია ხაზს უსვამს ეკლესიის ემპირიული საზღვრების მკაფიოობას, რომლის მიღმაც სულიერი ხსნა შეუძლებელია, და სქიზმას განმარტავს, როგორც მაღლმოსილი ცხოვრების სრულ გაქრობას.

არსებობდა უფრო ზომიერი პოზიციაც, რომელიც აღიარებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ განხეთქილება მორწმუნეებს ხილული ეკლესიისგან ამორებს, მათ მიერ აღსრულებულ საკრამენტებს შეიძლება მაინც ჰქონდეთ ავთენტურობის გარკვეული ხარისხი. მაგ., თუ ნათლობა სამების სახელით აღესრულება, ის შეიძლება ჩაითვალოს ვალიდურად.

მესამე, უფრო თანამედროვე მიდგომა ამ ზომიერებას ეკუმენურად აფართოებს და გულისხმობს, რომ ისტორიულად ერთმანეთისგან გამოყოფილი ქრისტიანული საკრებულოები მაინც შეიძლება ნაწილობრივ იმყოფებოდნენ ქრისტეს ნამდვილ და ერთიან ეკლესიაში. ასეთი შეხედულება ხაზს უსვამს, რომ ღვთის სული მოქმედებს იქ, სადაც ქრისტეს რწმენა და სამოციქულო ტრადიცია შენარჩუნებულია და რომ ქრისტიანებს შორის ხილული დაყოფა ოდენ ისტორიული ჭრილობებია და არა, ასე ვთქვათ, მეტაფიზიკური და სულიერი დაცარიელება. ამ პერსპექტივიდან გამომდინარე, მისტიური ეკლესიის ერთიანობა არ ირღვევა ისტორიული განხეთქილებებით.

დავით თინიკაშვილი არის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის თანამშრომელი

David.tinikashvili@iliauni.edu.ge

BEYOND VISIBLE SCHISMS: THE ONTOLOGICAL UNITY OF THE CHURCH

Throughout Christian history, notable theologians have grappled with delineating the connection between the Church's outward unity and the legitimacy of sacraments administered outside her canonical boundaries. Is it possible for divine grace to function beyond the confines of the institutional Church, and what is the status of baptism, Eucharist, and other sacraments when administered by individuals considered heretical or schismatic? The conflict revolves around two contrasting traditions—one asserting that sacraments are wholly tied to the visible Church, and the other contending that God's mercy can surpass human differences.

One perspective asserts that the Church is a clearly unified entity: as union is unbreakable, any society detached from this unity exists entirely outside the sphere of grace. From this perspective, sacraments administered by individuals outside the Church are invalid, necessitating that converts undergo baptism again, as their prior rites were merely facsimiles. This „rigorist“ stance underscores the sanctity and exclusivity of the Church as the singular conduit of salvation, perceiving schism as a complete severance of divine life.

A more moderate stance developed to mitigate this rigidity. It recognizes that although schism alienates believers from the tangible communion of the Church, the sacraments they administer may still possess a degree of legitimacy. A baptism performed in the name of the Trinity is considered valid.

A third, more modern perspective broadens this moderation within an ecumenical context. Historically isolated communities may nonetheless experience a genuine, albeit partial, involvement in the singular Church of Christ. This perspective highlights that the Spirit of God functions where faith in Christ and apostolic tradition endure, and that the observable splits among Christians are historical injuries rather than metaphysical rifts. From this viewpoint, the Church's mystical unity remains intact despite the schisms that have transpired throughout history.

David Tinikashvili works at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies
David.tinikashvili@iliauni.edu.ge

ნათია დუნდუა, ნათია მიროტაძე

„სპარსეთის“ ასახვა ესთერის წიგნის ქართულ ვერსიებში

როგორც ცნობილია, საქართველო, ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, პირდაპირ ესაზღვრებოდა სპარსეთის იმპერიას და გარკვეულ პერიოდებში მის შემადგენლობაშიც კი შედიოდა. ამ გეოგრაფიულმა სიახლოვემ გამორჩეული კვალი დატოვა საქართველოს ისტორიაზე, განსაკუთრებით სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის, ასევე რელიგიური, კულტურული და ენობრივი გავლენის თვალსაზრისით სხვადასხვა ეტაპზე.

როგორც მზია ანდრონიკაშვილი აღნიშნავს, „ისტორიული ცნობები საშუალებას იძლევა ვიგულისხმოთ ქართველი ტომების ენობრივი ურთიერთობა ე.წ. ძველ ირანულ დიალექტებზე მოლაპარაკე ტომებთან. სახელწოდებაში „ძველი ირანული“ იგულისხმება, – გარდა წერილობითი ძეგლებით დადასტურებული ძველი სპარსულისა და ავესტურისა – სკვითური, მიდიური, უძველესი საფეხური პართულისა, პაშტოსი და სხვათა, რომლებიც მხოლოდ საშუალო და ახალი ირანული ფორმებით არიან წარმოდგენილი“ (ანდრონიკაშვილი 1966).

ქართულ ენაში დადასტურებული ირანული წარმოშობის სიტყვები მრავალფეროვანია ხასიათით და მომდინარეობს სხვადასხვა დიალექტური ფენიდან. ისინი მოიცავს ყველა სახის ნასესხებ სიტყვას: პირდაპირი ენობრივი კონტაქტით შემოსულს, ლიტერატურული ან სამეცნიერო ნაშრომების თარგმანის მეშვეობით დამკვიდრებულს და ირანული ფესვების საერთაშორისო ტერმინებად მიღებულს. გარდა ამისა, ზოგიერთი ირანული წარმოშობის სიტყვა შემოვიდა ქართულში შუამავალი ენების (როგორებიცაა სომხური, ბერძნული ან თურქული) მეშვეობით.

ქართულ-ირანული ენობრივი ურთიერთობების ისტორიაში ყველაზე საინტერესო პერიოდი შუა ირანული ხანაა (დაახლ. ძვ. წ. 300 – ახ. წ. 900). ამ პერიოდში საქართველოსა და ირანს შორის მჭიდრო პოლიტიკური და კულტურული კავშირები არსებობდა. ამას მოწმობს არა მხოლოდ ქართული ისტორიული წყაროები, არამედ ბიზანტიელი და სომეხი ავტორების ცნობები, არქეოლოგიური აღმოჩენები, ონომასტიკური მონაცემები და სხვა მასალები (ანდრონიკაშვილი 1966).

ესთერის წიგნი ზოგადად ძველი აღთქმის ფსევდოისტორიულ ტექსტად მიიჩნევა, რომელიც სპარსეთის კარზე მიმდინარე ამბებს მოგვითხრობს. ესთერის წიგნის ორი ძველი ქართული თარგმანი არსებობს: Gel, რომელიც წარმოადგენს AT-ს თარგმანს, და შემონახულია მხოლოდ ერთ ხელნაწერში – ოშკის ბიბლიაში, და Gell, რომელიც Gel-სთან შედარებით წყაროების მრავალფეროვნებით ხასიათდება და წარმოადგენს სეპტუაგინტას ესთერის საფუძველზე მომზადებული შერყვნილი ტექსტის თარგმანს.

ზემოთ აღწერილი კონტექსტის გათვალისწინებით, გონივრულია ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული გავლენები აისახებოდა ესთერის ქართულ

თარგმანებშიც – განსაკუთრებით ოფიციალური ტერმინოლოგიის თარგმანში, სამეფოს ადმინისტრაციული სისტემის აღწერასა და სხვა კულტურულ დეტალებში.

მოხსენება შეეხება სწორედ ამ საკითხებს და შეისწავლის სხვადასხვა ფორმას, რომლითაც „სპარსეთი“ ასახულია „ესთერის წიგნის“ ძველ ქართულ თარგმანებში.

*ნათია დუნდუა არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
ადმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
dunduanatia@gmail.com*

*ნათია მიროტაძე არის კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის
მკვლევარი*

**Natia Dundua,
Natia Mirotadze**

THE RECEPTION OF ‘PERSIA’ IN THE GEORGIAN VERSIONS OF THE BOOK OF ESTHER

As is well known, Georgia, even before the Common Era, bordered directly on the Persian Empire and, at certain periods, was even incorporated into it. This geographical proximity left a distinct imprint on Georgia’s history, particularly with regard to state organization as well as religious, cultural, and linguistic influences at various stages.

Historical references allow us to infer linguistic connections between the Georgian tribes and speakers of the so-called Old Iranian dialects. The term “Old Iranian” includes not only Old Persian and Avestan - both attested in written sources - but also languages such as Scythian, Median, and the early forms of Parthian and Pashto, which are known chiefly through their Middle and Modern Iranian stages.

Words of Iranian origin found in Georgian are diverse in character and stem from various dialectal layers. They include all types of borrowings: those acquired through direct linguistic contact, those introduced artificially through literary or scholarly works, and those adopted as international terms with Iranian roots. Additionally, some Iranian-origin words entered Georgian through intermediary languages such as Armenian, Greek, or Turkish. The most intriguing period in the history of Georgian-Iranian linguistic relations is the Middle Iranian era (ca. 300 BCE–900 CE). During this time, close political and cultural ties existed between Georgia and Iran. This is evidenced not only by Georgian historical

sources but also by references in Byzantine and Armenian authors, archaeological findings, onomastic data, and other material (Andronikashvili 1966).

The Book of Esther is generally regarded as a pseudo-historical text of the Old Testament that recounts a narrative set in the Persian court. There are two old Georgian translations of the book of Esther, Gel, which is the translation of AT, preserved only in one manuscript - in the Oshki Bible, and Gell, which is characterized by a variety of sources compared to Gel, and which is the translation of a contaminated text prepared on the basis of the Septuagint Esther.

Given the context outlined above, it is reasonable to expect that these influences would be reflected in the Georgian translations of Esther - particularly in the use of official terminology, descriptions of the kingdom's administrative system, and other cultural details.

This paper will address these issues and examine the various forms in which Persia is received and represented in the Georgian translations of the Book of Esther.

Natia Dundua is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

dunduanatia@gmail.com

Natia Mirotadze is a Researcher at K. Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts.

ნათელა ჟვანია

**ეთიოპიის (აბისინია) ქრისტიანული, მაგიური ტექსტების
კრებულები**

ქრისტიანულ აბისინიაში არ არსებობს ზღვარი რწმენასა და ცრუმორწმუნეობას შორის, რელიგიური და მაგიური პრაქტიკის შორის ეს მაგიური ლოცვები და წყევლა - შეჩვენებების ფორმულები უამრავია ეთიოპიაში. ტექსტები წარმოადგენს ძველისძველ ძეგლს და შინაარსის მიხედვით ეს გრაგნილები არის მაგიური ტექსტების კრებულები.

*ნათელა ჟვანია არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
ადმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი*
zhvania.nat@gmail.com

Natela Zhvania

ETHIOPIA (ABISSINIA) CHRISTIAN MAGIC TEXTS' COLLECTION

In Christian Abyssinia, there is no clear boundary between faith and superstition, between religion and magical practice. These magic prayers are the oldest, and curse formulas are a lot in Ethiopia. The texts' language is old Ethiopic literature and the church's language. By content, these scrolls are a collection of magic texts.

Natela Zhvania is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Iliia State University
zhvania.nat@gmail.com

ორი წინამძღვრის (ჯვარის მამის) ერთდროული მოღვაწეობა იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში და მისი შედეგები

სელიმ I-ის (1512-1520) მიერ 1517 წელს იერუსალიმის მართლმადიდებელი ეკლესიის პატრიარქის, დოროთეოს ატალასადმი (1505-1537), ბოძებულ ფირმანში იერუსალიმის ჯვრის მონასტერი მოიხსენიება როგორც „მონასტერი ჯვარისა, გურჯთა“. სულეიმან I-ის (1520-1566) მიერ 1538 წელს იერუსალიმის პატრიარქ გერმანესადმი (1537-1579) ბოძებულ ფირმანში კი – როგორც „მონასტერი მეგრელ - გურჯთა, ჯვარისა“.

ეს განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ 1535 წელს იმერეთის მეფემ, ბაგრატ III-მ (1510-1565), სამცხე იმერეთს შეუერთა, აჭარა და ჭანეთი კი გურიელს გადასცა. განაწყენებული ლევან I დადიანი (1533-1572) სულთან სულეიმანს ეახლა და ერთგულება აღუთქვა. სანაცვლოდ სულთანმა ლევან დადიანს უფლება დაუმტკიცა ჯვრის მონასტერზე.

საისტორიო წყაროებიდან ჩანს, რომ XVII საუკუნეში ჯვრის მონასტერში ერთდროულად მოღვაწეობდა ორი წინამძღვარი – ერთი ქართლის სამეფოდან, მეორე – ოდიშის სამთავროდან. ამიტომ შევეცადეთ გაგვეჩვენოთ, ჯვრის მონასტერში ორი წინამძღვრის მოღვაწეობის საფუძველი 1538 წლის ფირმანი ხომ არ გახდა.

კვლევის შედეგად გაირკვა: ჯვრის მონასტერში ორი წინამძღვრის ერთდროული მოღვაწეობა 1570 წლიდან დასტურდება. ამის მიზეზი გახდა ქართლის სამეფოში „ორიანობის“ ანუ ორმეფობის დამყარება (1569 წელს ირანის შაჰმა თბილისი და ქვემო ქართლის გამგებლად დანიშნა დავით XI - დაუთ ხანი. ქართლის დანარჩენი ნაწილი კი სვიმონ I-ს ემორჩილებოდა). როგორც კი დასრულდა ორმეფობა (1578), დასრულდა ჯვრის მონასტერში ორი ჯვარის მამის ერთდროული მოღვაწეობაც.

ლევან I-მა დადიანმა 1538 წლის ფირმანით ჯვრის მონასტერზე უფლებები კი დაიმტკიცა, მაგრამ ისე გარდაიცვალა (1572), ჯვრის მონასტერში წინამძღვარი არ წარუგზავნია.

ის, რაც ვერ ან არ გააკეთა ლევან I-მა, განახორციელა ლევან II დადიანმა (1611-1657). მიუხედავად იმისა, რომ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დამლის შემდეგ იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის წინამძღვარს უმეტესწილად ქართლის მეფე ნიშნავდა, ლევან II-მ 1642 წელს ჯვრის მონასტრის წინამძღვრად წარუგზავნა არქიმანდრიტი ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი, რომელმაც 1643-1649 წლებში ჯვრის მონასტერი საფუძვლიანად შეაკეთა და განაახლა. 1550 წელს ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი საქართველოში დაბრუნდა. მონასტრის ზედამხედველად დატოვა ბერი გაბრიელი, რომელმაც მონასტერი დიდ ვალში ჩააგდო. ვალების გასტუმრება ჯერ ოდიშის სამთავრომ ითავა, შემდეგ – ქართლის სამეფომ, მაგრამ მათ მიერ წარუგზავნილი წინამძღვრების უპასუხისმგებლობამ, უთანხმოებამ და ერთმანეთისადმი მტრულმა დამოკიდებულებამ ვალები გაზარდა და მონასტრის

მდგომარეობა კიდევ უფრო დაამძიმა. ბოლოს დადიანებმა უარი განაცხადეს ჯვრის მონასტრისთვის დახმარება აღმოეჩინათ. 1684 წელს ქართლის სამეფომ ვალი სრულად დაფარა, მაგრამ მოვლენები ისე წარიმართა, რომ იქ ქართველი ბერები ვეღარ მოღვაწეობდნენ. XVII საუკუნის დასასრულიდან მონასტრის განმგებლობა იერუსალიმის ბერძნული საპატრიარქოს ხელში გადავიდა.

*თამარ მესხი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი
meskhi_tamara@yahoo.gr*

**SIMULTANEOUS ACTIVITIES OF TWO HEGUMENS (“JVARI MAMA”)
AT JERUSALEM CROSS MONASTERY AND THEIR CONSEQUENCES**

In the firman issued in 1517 by Selim I (1512-1520) to Dorotheos Atala (1505-1537), patriarch of Jerusalem Orthodox Christian Church, Jerusalem Cross Monastery was mentioned as “Gurjs’ Monastery of Cross”, while in the decree issued by Suleiman I (1520-1566) in 1538 to Germanos, Patriarch of Jerusalem (1537-1579), it was mentioned as “Cross Monastery of the Mingrelian-Gurjs”. This was conditioned by the fact that in 1535, Bagrat III (1510-1565) joined Samtskhe to Imereti and granted Adjara and Chaneti to Gurieli. Offended Levan I Dadiani (1533-1572) paid a visit to Sultan Suleiman and pledged allegiance. In lieu, Sultan approved Levan Dadiani’s rights to the Cross Monastery. From the historical sources, it became clear that in the 17th century, at Cross Monastery, two Hegumens simultaneously served – one from the Kartli Kingdom and the other from the Odishi Princedom. Therefore, we attempted to clarify whether the firman of 1538 provided grounds for the simultaneous operation of two Hegumens at Cross Monastery or not. As a result of the research, we found out that: simultaneous activities of two Hegumens at Cross Monastery are confirmed from 1570. The cause of this was diarchy in the Kartli Kingdom (in 1562, the Shah of Iran appointed David XI – Dawud Khan as the ruler of Tbilisi and Kvemo Kartli, and the remaining part was subordinated to his brother, Simon I). As soon as the diarchy ended (1578), the simultaneous activities of the two Cross Fathers at the Cross Monastery ended as well. While Levan I Dadiani received the rights to the Cross Monastery by the firman of 1538, he did not appoint the Igumen to the Cross Monastery before his death (1572). What Levan I did not or could not do was done by Levan II Dadiani (1611-1657). After the decomposition of the unified Georgian kingdom, the Igumens of Jerusalem Cross Monastery were mostly appointed by the king of Kartli. In 1642, Levan II assigned Archimandrite Nicholas Irubakidze-Cholokashvili as the Igumen of Cross Monastery; the latter, in 1643-1649, repaired and renewed Cross Monastery. In 1550, Nikolas Cholokashvili returned to Georgia. He left the monk Gabriel to supervise the Monastery and incurred great debts to it. Initially, to pay the debts, the Odishi Princedom and, later, the Kartli Kingdom undertook responsibility, but the irresponsibility of the Hegumens appointed by them, disagreements, and enmity between them further increased the debts and aggravated the Monastery's situation. Finally, the Dadianis refused to support the Cross Monastery. In 1684, the Kartli Kingdom fully repaid the debt, but things went so badly that the Georgian monks could not serve there. From the end of the 17th century, the Monastery's rule was transferred to the Greek Patriarchy of Jerusalem.

Tamar Meskhi is a Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
meskhi_tamara@yahoo.gr

MOVSES DASXURANTSİ OR MOVSES KALANKATUATSİ: WHO WAS THE AUTHOR OF THE «HISTORY OF THE COUNTRY OF ALUANK»?

The history of Caucasian Albania is of interest to many scholars from different countries. The central text for reconstructing the history of this state is the "History of the Country of Aluank". There is no consensus among scholars as to who was the author of this chronicle – Movses Kaghankatvatsi or Movses Dasxurantsi. This study will be devoted to clarifying this issue.

The «History of the Country of Aluank» was first mentioned by Anania Mokatsi in one of his letters dedicated to the unrest in the diocese of Aluank. Mentioning the source, Anania Mokatsi does not mention the author. It should be noted that Ukhtanes, Hovhannes Drasnakhkertsi, Mkhitar Anetsi, Stepanos Orbelian knew about the source. There is a well-known manuscript of the 1289 «History of the Country of Aluank», which was rewritten by Lounikianos in 1761. It was he who entitled the manuscript «The Book of the History of the Country of Aluank, set forth by Movses, the Wise Vardapet of Kalankatuatsi». In the Armenian chronicle tradition, Movses was called Movses Kalankatuatsi, Movses Dasxurantsi, Movses Aluantsi. In the 12th century, Mkhitar Gosh called the author of the «History of the Country of Aluank» Movses Dasxurantsi. His student Hovhannes Tavushetsi also believed so. Mkhitar Ayrivanetsi called the author of the «History of the Country of Aluank» Movses Kalankatuatsi and Movses Aluantsi. It should be noted that in Armenian sources, the author of the «History of the Country of Aluank» is more often called Movses Dasxurantsi. The author himself mentions the village of Kalankatuyk in the eleventh chapter of his work. It is implied that the author of «The History of the Country of Aluank» was Movses Kalankatuatsi. A. Hacıyan, G. Basmajian, N. Ouzounian, E. Franchuk assumed that the chronicle was started by Movses Kalankatuatsi in the 7th century, and Movses Dasxurantsi finished it in the 10th century. Sh. Smbatyan indicated that the author of «The History of the Country of Aluank» was Movses Kalankatuatsi. The Old Armenian critical text of the chronicle was published in 1860 in Moscow by Mkrtich Emin. The source was first translated into Russian by K. Patkanov in 1861, who mentioned Kalankatuyk. The English translation of «The History of the Country of Aluank» was done by Ch. Dowsett, who named its author as Movses Daskhurantsi. In 1851, fragments of the «History of the Country of Aluank» were translated into French by M. Brosset. In 1897, part of the chronicle was translated into German by Ya. Manandyan. The main text of the chronicle was written before the reign of the Albanian Catholicos Michael. Two chapters of the third book were added between 998 and 1003. Catholicos Movses is mentioned. J.-P. Mahe pointed out that the original "History of the Country of Aluank" was written in grabar and did not have an Aghvan prototype. In his opinion, the Caucasian Albanians never developed their own historiography. Ya. Tchekhanovets agrees with this opinion. S. La Porta attributes «History of the Country of Aluank» to Armenian chronicles. A. Novoseltsev calls «History of the Country of Aluank» an Armenian source. K. Maksoudian said that Movses Dasxurantsi was an Armenian chronicler. G. Svazyan pointed out that Movses Kalankatuatsi used information only from Armenian chroniclers and therefore could only be

an Armenian. R. Hewsen reported that the author of the «History of the Country of Aluank» was either Movses Kalankatuatsi or Movses Dasxurantsi. D. Shapira was of the same opinion. At the same time, the Israeli historian linked the origin of the author of the «History of the Country of Aluank» with the Utik district. V. Schulze said that the main part of the chronicle was written in the 7th century. At the same time, he could not decide whether the work was written by Movses Kalankatuatsi or Movses Dasxurantsi. S. La Porta definitely calls him the author is Movses Dasxurantsi and calls him an Armenian. V. Shnirelman called Movses Kalankatuatsi an Armenian and attributed it to the Armenian chronicle tradition. R. Thomson considers this chronicle to be a monument to the history of the Caucasian Albanians written in Grabar. This historian considers Movses Dasxurantsi to be a representative of the historiography of Caucasian Albania. K. Trever considered Movses Kalankatuatsi to be a chronicler from Caucasian Albania. S. Klyashtorny was of the same opinion. F. Mamedova assumed that in addition to the version in Grabar, «The History of the Country of Aluank also existed in the Aghvan language. Her opinion was supported by Z. Bunyatov. A. Shaginyan did not dare to express an opinion about the ethnic origin of Movses Kalankatuatsi. It should be noted that if Movses Kaghankatsi lived in the 7th century, he could have written his chronicle based on Armenian chronicles without being Armenian. Grabar was one of the languages of Caucasian Albania. Korun, describing the life of Mesrop Mashtots, mentions the monk Benjamin, who helped Mesrop develop writing for Caucasian Albania. The Agvan script has almost not reached us. Comparatively recently, in 2009, the «Sinai Palimpsest was found in the monastery of St. Catherine on Sinai. Modern technology made it possible to discover a manuscript in the Agvan language under the Georgian text. This was one of the significant discoveries in the field of Albanian studies. Earlier, in the 20th century, the Agvan alphabet was found in Armenian manuscripts of the 15th-16th centuries. It is reliably established that liturgical texts in Agvan existed. The question of whether Aghvan historiography existed is more complicated. No chronicle writings in the Aghvan language have been found yet. As for the «History of the Country of Aluank» it can be called a chronicle written in grabar by an Aghvan historian from Utik. The chronicle was completed by an Armenian, Movses Dasxurantsi, in the 10th century. By that time, the territories of Utik and Artsakh had already been Armenized. The same applies to the chronicle of Mkhitar Gosh, written in the 12th century, which Ch. Dowsett titled «The Albanian Chronicle». Mkhitar Gosh and Movses Dasxurantsi could not have been Caucasian Albanians, but were Armenians.

Having conducted the research, we came to the following conclusions. «The History of the Country of Aluank» was written by two people. Its main part was written by Movses Kalankatuatsi, who came from the Kalankatuyk area, in the Utik district. By origin he was an Utian living in Caucasian Albania. The chronicle was completed by the Armenian chronicler Movses Dasxurantsi who lived in the 10th century. In particular, he wrote a passage about the Rus' campaign against Berdaa (Partav). Movses Dasxurantsi was one of the Catholicoses of Caucasian Albania.

Yaroslav V. Pylypchuk is a Senior Lecturer at Ukrainian State Dragomanov University
pylypchuk.yaroslav@gmail.com

DUTCH FIGURES IN COLONIAL BATAVIA: INSIGHTS FROM TUHFAT AL-NAFIS

Batavia was a Dutch fort founded by the Dutch East India Company in 1621 on the site of Jayakarta, an old Indonesian city they had destroyed. It corresponds to present-day Jakarta, the capital of Indonesia. In the nineteenth century, Batavia served as the administrative center of the Dutch colonial administration. Valuable information on Batavia is found in the Malay chronicle *Tuhfat al-Nafis*.

The chronicle *Tuhfat al-Nafis* ("The Precious Gift") is one of the most significant sources for the history of Johor, an important Muslim state in the Malay Archipelago from the seventeenth to the nineteenth centuries. It was written around 1866 by Raja Ali Haji (1809–1872), one of the foremost intellectuals of his time. Composed in the Malay language using the Jawi script, the chronicle sheds light on many aspects of Malay–Indonesian history.

In addition to its main narrative, the text includes supplementary materials, such as autobiographical passages. Among them is an account of the official visit to Batavia by a delegation sent by Johor's vice-king Raja Jafar (1773–1831) in early 1238 AH (1822 CE), in which the author himself participated. Here, Batavia is depicted through the eyes of a fourteen-year-old Malay/Bugis boy who would later become one of the most prominent writers of his era.

By comparing this narrative with the historical realities of Batavia in 1822—as reflected in archival documents, memoirs, and scholarly publications—we identify and clarify several Dutch figures mentioned in the text. This chronicle thus represents a new type of source for the study of colonial Batavia, whose history has traditionally been reconstructed solely based on European materials, primarily Dutch ones.

Tatiana Denisova is a Professor at Raja Zarith Sofiah Centre for Advanced Studies on Islam, Science, and Civilization (RZS-CASIS), Universiti Teknologi Malaysia (UTM)
denistat@yahoo.com

ლალი გულედანი

ისრაელში გამოცემული ქართულენოვანი რელიგიური ლიტერატურა

ქართველი ებრაელები საქართველოში საუკუნეების მანძილზე ინარჩუნებდნენ ებრაული რელიგიის ტრადიციებს, წეს-ჩვეულებებსა და რელიგიური პრაქტიკას. ისინი ხშირად მონაწილეობდნენ ქართულ სამოქალაქო ღონისძიებებში და ინარჩუნებდნენ მეგობრულ ურთიერთობებს ქრისტიან მეზობლებთან, თუმცა საერო ცხოვრებაში ადაპტირების მიუხედავად, მტკიცედ იცავდნენ საკუთარი რელიგიის, იუდაიზმის, მორალსა და წესს და ბოლომდე დარჩნენ ებრაელთა წმინდა წიგნების - ბიბლიისა და თალმუდის ერთგულნი. ქართველი ებრაელები კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში აგებდნენ სინაგოგებს, სადაც რაბინები ასრულებდნენ დაწესებულ სარიტუალო მსახურებას. ისრაელში მასობრივი ალიის (რეპატრიაციის) შემდეგ შეიცვალა ქართველი ებრაელების სოციალურ-ეკონომიური მდგომარეობა და შესაბამისად მოხდა ახალი ცხოვრების წესთან მათი ადაპტაცია.

წინამდებარე მოხსენება მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს ის მახასიათებლები, რაც შეინიშნება ზემოაღნიშნულ ახალ გარემოში ქართველი ებრაელების რელიგიურ პროცესებზე დაკვირვების შედეგად და აისახოს ის თავისებურებები, რაც ქართველი ებრაელების ისრაელში ერთმორწმუნე საზოგადოებასთან თანაცხოვრებით ფიქსირდება ისრაელში გამოცემულ რელიგიური ხასიათის ნაწარმოებებში. უნდა აღინიშნოს, რომ მაღალი რელიგიური თვითშეგნების მიუხედავად, პირველი ნაკადის (70-იანი წლები) ქართველი ებრაელების შემოქმედებაში დასტურდება მხოლოდ თითო-ოროლა რელიგიური ხასიათის ქმნილება, რომლის რაოდენობა პირდაპირ პროპორციულად იზრდება დროთა განმავლობაში ქართველი ებრაელების ისტორიულ სამშობლოში დამკვიდრებასა და წარმატებულ ადაპტაციასთან ერთად.

ისრაელში გამოცემული ქართულენოვანი რელიგიური ნაწარმოებები ძირითადად შემდეგი თემატიკისაა:

ა). ქართველი ებრაელების წმინდა წიგნებთან განსაკუთრებული დამოკიდებულების გამო, უპირველეს ყოვლისა, შესრულდა ბიბლიის ძველი აღთქმის წიგნების თარგმანები ებრაული დედნიდან ქართულ ენაზე, რაც ქართული ლიტერატურისთვის დიდი მნიშვნელობის მქონეა, ვინაიდან ბიბლიის უშუალოდ დედნიდან შესრულებული თარგმანები ფასდაუდებელი შენაძენია, მით უმეტეს მაშინ, როცა ბიბლიის ადრინდელი ქართული თარგმანები შესრულებულია ბერძნულიდან.

ბ). ისრაელში გამოიცა სხვადასხვა დანიშნულების ლოცვების რამდენიმე კრებული, როგორც ებრაულ, ისე ქართულ ენებზე. ლოცვებისა და მიცვების (მცნებების) ქართული თარგმანები დიდი პრაქტიკული დატვირთვის მქონეა ქართველი ებრაელებისთვის, ვინაიდან განსაკუთრებით პირველი თაობების წარმომადგენელთა დიდი უმრავლესობა მხოლოდ ქართულს ფლობდა და

ქართულ ენაზე შედგენილი ლოცვების წიგნებით მათ უმარტივდებოდათ რელიგიურ წეს-ჩვეულებებში გარკვევა და რიტუალების შესრულება.

გ). ქართველ ებრაელთა თემში გამორჩეული რაბინებისა და თალმიდ ხახმების შესახებ გამოცემული წიგნები, სადაც უკვდავყოფილია რელიგიური პირები, აღნიშნულია მათი დამსახურება, რათა შემდგომმა თაობებმა იცოდნენ სახელოვანი წინაპრების ღვაწლი.

დ). ჰალახის წესები ქართულ ენაზე, ებრაული სამართლის კოდექსის ქართული ვერსია (קדש ידע), საწინასწარმეტყველო ნაწყვეტები (תוספי) ემსახურებოდა ქართველი ებრაელების რელიგიური ცნობიერების გაფართოებას.

მოხსენებაში განხილული და დახასიათებულია ზემოთ ჩამოთვლილი თემატიკის რელიგიური წიგნები.

ლალი გულედანი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
lali_guledani@iliauni.edu.ge

Lali Guledani

GEORGIAN-LANGUAGE RELIGIOUS LITERATURE PUBLISHED IN ISRAEL

Georgian Jews in Georgia have maintained the traditions, customs, and religious practices of the Jewish religion for centuries. They often participated in Georgian civic events and maintained friendly relations with their Christian neighbors. Despite adapting to secular life, they firmly defended their own religion, morals, and customs, always remaining faithful to the Jewish holy books—the Bible and the Talmud. Georgian Jews built synagogues in densely populated areas, where rabbis performed the prescribed ritual services. Following the mass aliyah (repatriation) of Georgian Jews to Israel, their socio-economic situation underwent significant changes, facilitating their adaptation to a new way of life.

This report aims to present the characteristics observed in the religious practices of Georgian Jews in this new environment and to reflect the peculiarities found in the spiritual works published in Israel due to their coexistence with a community of the same faith.

It is important to note that despite a high level of religious self-awareness, only one or two religious works are documented among the Georgian Jews of the first wave (the 1970s). However, this number has increased over time, correlating with the settlement and successful adaptation of Georgian Jews in their historical homeland.

Georgian-language religious works published in Israel mainly cover the following themes:

a) Due to the special attitude of Georgian Jews towards their holy books, translations of the Old Testament from the Hebrew original into Georgian were made, which is of great importance for Georgian literature. Translations made directly from the original biblical texts are invaluable, especially since earlier Georgian translations of the Bible were based on the Greek.

b) Several collections of prayers for various purposes have been published in Israel, both in Hebrew and Georgian. Georgian translations of prayers and commandments hold significant practical importance for Georgian Jews, as the vast majority of the first generation spoke only Georgian. Prayer books compiled in Georgian have made it easier for them to understand religious customs and perform rituals.

c) Books have been published about prominent rabbis and talmid khakhamim in the Georgian Jewish community, where these religious figures are celebrated, and their contributions are recognized so that future generations can know the merits of their illustrious ancestors.

d) The rules of halakhic law in Georgia and the Georgian version of the Code of Jewish Law (שֵׁלַחן עָרוך), Prophetic passages (הַפְּטוּרָה), serve to expand the religious awareness of Georgian Jews.

The report discusses and characterizes the religious books on the above-listed topics.

Lali Guledani is a Professor at Ilia State University

lali_guledani@iliauni.edu.ge

Boris Morozov

**THE EMIGRATION OF ZIONIST CONVICTS FROM THE SOVIET UNION
TO PALESTINE, 1920S-1930S**

- Contradictions between the Zionists, Commissariat for Jewish Affairs (Evkom) and Jewish sections (Evseksii) of the Russian Communist Party (of Bolsheviks) after 1918.
- Mass arrests Zionists in 1922-24 and the ban of practically all Zionist organizations. Punishment for Zionists by OSO - politizoliator – political prison or to exile. New practice of OGPU – exile to Palestine, started in 1924. The reasons for it.
- Periodization of the process. Role of Pompolit (Aid to political prisoners) - an organization created by Ekaterina Peshkova in 1922 in it. Results.

Boris Morozov is a Research Fellow at Cummings Center for Russian and East European Studies, Tel Aviv University
bmorozov@tauex.tau.ac.il

**JUDEO-PERSIAN MEDICAL TEXT: LINGUISTIC FEATURES OF SHIFTING SCRIPTS IN
COPYING *KIFĀYAT-I MANŠŪRĪ***

Manuscript MS 1358 in The Library of Jewish Theological Seminary of America is a Judeo-Persian copy of the medieval medical text *Kifāyat-i Manšūrī* that was scribed by Bābā'ī b. David b. Elisha. The manuscript is not exactly dated, but the place of scribe could be Kirmānshāh, Iran. There are different presumptions regarding the reason for copying a medieval medical manuscript in Judeo-Persian, which may also extend to other medical sources scribed in Judeo-Persian; although this is a case-by-case inquiry in this scientific realm. The text begins with the table of contents and includes several content discrepancies relative to the main text of *Kifāyat-i Manšūrī*. In some cases, it seems that a part of the medical discourses was omitted, or sometimes it is clear that the number of discourses mentioned in the table of contents is not consistent. In addition to the content, the linguistic features of this manuscript are significant points of inquiry, in some cases due to differences between the Arabic and Hebrew scripts and vocalization systems. Nevertheless, the text contains some inaccuracies and scribal errors, which I classified as allographic variations, elision, and graphemic substitution, among others. In terms of vocalization, no single system is used in this text, and, in some cases, Arabic vocalization was used. All these features, both content and linguistic, were the main enquiries in current research.

Mohammad Golshan is a Ph.D. Researcher in Institute of Iranian Studies at Georg-August-Universität Göttingen
mohammad.golshan@stud.uni-goettingen.de

ელისო ელიზბარაშვილი,
ნინო კვირიკაშვილი

არაბი სამხედრო ტყვეები ბიზანტიის საიმპერატორო ცერემონიებზე და 946 წლის დიპლომატიური მისია*

946 წელს მუსლიმი ელჩები კონსტანტინოპოლს ეწვივნენ მშვიდობის დამყარებისა და ტყვეების გაცვლის თაობაზე მოსალაპარაკებლად, რაც აღწერილია კონსტანტინე VII პორფიროგენეტის (913-920; 945-959) მიერ შედგენილ თხზულებაში „De Ceremoniis“. დელეგაცია, რომელიც გაგზავნილ იქნა ტარსუსის ამირას მიერ აბასიანი ხალიფას სახელით (946 წლის 31 მაისს), დიდი პატივითა და პომპეზურობით მიიღეს მაგნაურას სასახლეში, სადაც კონსტანტინე VII „სოლომონის ტახტზე“ (ἐπὶ τοῦ Σολομωναίου θρόνου) იყო დაბრძანებული. ხოლო ამ ვიზიტის კულმინაციას წარმოადგენდა 9 აგვისტოს იუსტინიანე II-ის ტრიკლინიუმში გამართული საიმპერატორო ბანკეტი, როდესაც ცერემონიაში მონაწილეობის მისაღებად საგანგებოდ მოიყვანეს ორმოცი არაბი ტყვე პრეტორიუმიდან.

აღსანიშნავია ის განსაკუთრებული პომპეზურობა, რითაც ამ ვიზიტმა ჩაიარა. არაბი ელჩების დასახვედრად არასაკმარისად მიიჩნიეს საიმპერატორო სასახლის მდიდრული ბრწყინვალეობა, ამიტომ დამატებითი მორთულობები - ვერცხლის ჭალები, ნაქარგი ფარდები და სხვა ძვირფასი ნივთები - ისესხეს ეკლესიებიდან, მონასტრებიდან, ვერცხლის სამჭედლობიდან და მოხუცებულთა თავშესაფრებიდანაც კი. ცერემონიას ამშვენებდა მომღერალთა გუნდები და წყლის ორგანები, ხოლო „სოლომონის ტახტი“ [შდრ.1 მეფ. 10:18-20] თვალისმომჭრელ ე.წ. ბიზანტიურ ავტომატებს შორის იდგა (De cer. II, 15).

საიმპერატორო ცერემონიაზე სამხედრო ტყვეების საზეიმო დასწრება არ იყო გამონაკლისი შემთხვევა, ბიზანტიელი იმპერატორები რეგულარულად იწვევდნენ მუსლიმ ტყვეებს მნიშვნელოვან რელიგიურ დღესასწაულებზე დასაწრებად და ცერემონიებში მონაწილეობის მისაღებად (De cer. I). როგორც ჩანს, ეს პრაქტიკა ბიზანტიის საიმპერატორო კარზე ჯერ კიდევ IX საუკუნის ბოლოს უნდა დამკვიდრებულიყო. სწორედ ამ პერიოდს მიეკუთვნება ერთი-ერთი უმნიშვნელოვანესი არაბულენოვანი წყარო, კერძოდ ჰარუნ იბნ იაჰიას ნაშრომი, საიდანაც ვგებულობთ, რომ ბიზანტიის იმპერატორი საშობაო ტრაპეზზე იწვევდა მუსლიმ ტყვეებს, სადაც მათ ოქროსა და ვერცხლის ლანგრებით მირთმეული კერძებით უმასპინძლებოდნენ თორმეტი დღის განმავლობაში. ავტორი ასევე მოგვთხრობს ბიზანტიის იმპერატორის ყოველწლიური რელიგიური მსვლელობის შესახებ სასახლიდან აია-სოფიას ეკლესიამდე საპატიო სამოსში გამოწყობილი მუსლიმი ტყვეების თანხლებით. ჰარუნ იბნ იაჰია, რომლის ეს ცნობებიც შემორჩენილია იბნ რუსთას ნაშრომში „ძვირფას ყელსაბამთა წიგნი“,

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით FR -23-3178 "სამხედრო ტყვეთა ბედი ბიზანტიაში (VIII-XVსს)"

სავარაუდოდ, თავად უნდა ყოფილიყო სამხედრო ტყვე კონსტანტინოპოლში და მის მიერ აღწერილი ამბების თვითმხილველი.

არაბი ელჩების საზეიმო მიღება უნდა განვიხილოთ იმ პარადიგმის ფარგლებში, რაც ბიბლიურ მმართველებს, კერძოდ, მეფე სოლომონს, ბიზანტიაში წმინდა მეფობის მოდელად და ლეგიტიმაციის ძლიერ ინსტრუმენტად სახავს. რადგან სოლომონის ტაძარი ბიზანტიური წმინდა არქიტექტურის კონცეპტუალურ და სიმბოლურ პროტოტიპს წარმოადგენდა, აია-სოფია სულიერი სიდიადით სოლომონის ტაძარზე აღმატებულად აღიქმებოდა, რამაც გამოძახილი ჰპოვა იუსტინიანეს ლეგენდარულ სიტყვებში „მე შენ გაჯობე, სოლომონ,“ (Νενίκηκα σε Σολομών). ტარსოსელი ტყვეების დემონსტრირება, ელჩების სოლომონის ტახტის წინაშე წარდგენა და მდიდრული ცერემონია ტყვეობას რიტუალურ ინსტრუმენტად აქცევს იმპერატორის „ახალ სოლომონად“ წარმოჩენისთვის.

ელისო ელიზბარაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი

eliso_eliz@hotmail.com

ნინო კვირიკაშვილი არის ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი თანამშრომელი

**Eliso Elizbarashvili,
Nino Kvirikashvili**

ARAB PRISONERS OF WAR AT BYZANTINE IMPERIAL CEREMONIES AND DIPLOMATIC MISSION OF 946*

In 946, Muslim envoys visited Constantinople to negotiate a peace treaty and a prisoner exchange, as described in “De Ceremoniis” compiled by Constantine VII Porphyrogenitus (913-920; 945-959). The delegation sent by the Amīr of Ṭarsūs on behalf of the Abbasid Caliph (31 May 946) was received with great honor at Magnaura palace, where Constantine VII was seated on the “Throne of Solomon” (ἐπὶ τοῦ Σολομωνταίου θρόνου). The visit culminated in an imperial banquet on 9 August in the triklinos hall of Justinian II, where forty Arab prisoners were deliberately brought from the Praetorium to be presented at the ceremonial (De cer. II, 15).

* This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) FR -23-3178 “The Fate of the Prisoners of War in Byzantium (8th- 15th c.)”.

It is worth noting the special pomp with which this visit took place. The imperial palace's own splendor was deemed insufficient for receiving Arab envoys, so additional ornaments—silver chandeliers, embroidered hangings, and other treasures—were borrowed from churches, monasteries, silversmiths, and even old-age homes. The choirs and water organs enhanced the ceremony, while the “Throne of Solomon” [cf. 1 Kings 10: 18-20] stood amid dazzling Byzantine automata. (De cer. II, 15).

The presence of prisoners of war at imperial ceremonies is not exceptional; Byzantine emperors regularly invited Arab captives to attend major religious festivals and to participate in ceremonies (De cer. I). Apparently, this practice was established at the Byzantine imperial court as early as the late ninth century. One of the most important Arabic-language sources for this period—the account of Ḥarūn ibn Yaḥyā—dates from this time. According to his testimony, the Byzantine emperor invited Muslim captives to a Christmas feast, where they were served dishes on gold and silver trays for twelve consecutive days. Besides that, the author describes the annual religious procession of the Byzantine emperor from the palace to the Hagia Sophia, accompanied by Muslim prisoners dressed in honorable attire. Harun ibn Yahya, whose accounts are preserved in Ibn Rusta's work “The Book of Precious Records,” was probably himself a prisoner of war in Constantinople and an eyewitness to the events he describes.

The ceremonial reception of Arab ambassadors should be considered within the framework of a paradigm that presents biblical rulers, in particular King Solomon, as the model of sacred kingship and a powerful legitimizing tool in Byzantium. As the Temple of Solomon served as a conceptual and symbolic prototype for Byzantine sacred architecture, the Hagia Sophia thus was interpreted as surpassing Solomon's Temple in spiritual grandeur, echoed in Justinian's legendary exclamation: “Solomon, I have outdone thee” (Νενίκηκά σε Σολομών). The display of Tarsus prisoners, the reception of envoys at Solomon's throne, and the lavish ceremonial turned captivity into a ritual instrument—visibly presenting the emperor as a “new Solomon.”

Eliso Elizbarashvili is a Researcher and the Head of the Department of Byzantine Studies at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

eliso_eliz@hotmail.com

Nino Kvirikashvili works at Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

**გრიგოლ ბერაძე,
თამარ ლეკვეიშვილი**

აბას-აბადი - შაჰ-აბას I-ის ბრძანებით კახეთში აშენებული ქალაქის მოკლე ისტორია (1618–1625)

მე-17 საუკუნის ირანელი ისტორიკოსის, ფაზლი ბეგ ხუზანი ისფაჰანის ნაშრომი „აფზალ ალ-თავარიხი“ შაჰ აბას I-ის (1587–1629) მეფობის პერიოდს ეხება. ეს ტექსტი წარმოადგენს ფაზლის დაკარგული ქრონიკის მესამე ნაწილს. თხზულების აკადემიური გამოცემა 2015 წელს გამოქვეყნდა. „აფზალ ალ-თავარიხი“ დეტალურად აღწერს ირან-საქართველოს ურთიერთობებს მე-17 საუკუნეში.

როგორც უმნიშვნელოვანესი წყარო, იგი არა მხოლოდ სეფიანთა ირანის (1501–1722) ეპოქის შესწავლისათვისაა ღირებული, არამედ მნიშვნელოვნად ამდიდრებს საქართველოსა და კავკასიის რეგიონის ისტორიის ზოგად ხედვას. ავტორი იძლევა ფასეულ და მანამდე უცნობ ცნობებს ქართველების შესახებ, რითაც მე-16, მე-17 საუკუნეების ქართული ისტორიის გარკვეულ ეპიზოდებს სრულიად ახლებურად წარმოგვიდგენს.

წინამდებარე ნაშრომი ფაზლი ხუზანი ისფაჰანის ქრონიკის ერთ აქამდე უცნობ ეპიზოდს შეეხება — აბასაბადის ქალაქის მოკლე ისტორიას, რომელიც შაჰ აბას I-ის პირდაპირი ბრძანებით აშენდა კახეთში (აღმოსავლეთ საქართველო). მსგავსი ინფორმაცია სხვა სპარსულ ან ქართულ წყაროებში არ გვხვდება. ფაზლი გამორჩეული სიზუსტით აღწერს როგორც ქალაქის აშენების პროცესს, ისე მის შემდგომ დანგრევას.

*გრიგოლ ბერაძე ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი და სამეცნიერო საბჭოს
თავმჯდომარე*

grigol.beradze@gmail.com

*თამარ ლეკვეიშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი და დირექტორის
თანამშემწე*

tamar.lekveishvili@iliauni.edu

**Grigol Beradze,
Tamar Lekveishvili**

**ABBAS ABAD — A BRIEF HISTORY OF THE CITY BUILT IN KAKHETI (GEORGIA)
BY THE ORDER OF SHAH 'ABBAS I (1618–1625)**

The historical work of the 17th-century Iranian historian Fazli Beg Khuzani Esfahani, titled "Afzal al-Tawarikh", focuses on the reign of Shah Abbas I (1587-1629). This text represents the third part of Fazli's long-lost chronicle. An academic edition of the chronicle was published in 2015. "Afzal al-Tawarikh" offers a detailed account of Iran-Georgia relations during the 17th century, providing significant insights into this complex dynamic. As an important source, it not only contributes to the study of the Safavid era in Iran (1501-1722) but also enhances the broader historical understanding of Georgia and the Caucasus region. The author presents valuable and previously unknown information about Georgians, depicting certain vicissitudes of Georgian history in the 16th and 17th centuries in an entirely new light.

This paper addresses a previously unknown episode from Fazli Khuzani Isfahani's chronicle—the brief history of Abbas-Abad, a city established in Kakheti (Eastern Georgia) by the direct order of Shah 'Abbas I. Any other Persian or Georgian sources do not corroborate such information. Fazli provides a remarkably detailed account of the city's construction and its subsequent destruction.

Grigol Beradze is a researcher and the Head of the Scientific Council at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University

grigol.beradze@gmail.com

Tamar Lekveishvili is an Associate researcher and Assistant of Director at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University

tamar.lekveishvili@iliauni.edu

მეფე ბორის გოდუნოვის ინიციატივით სეფიანთა სახელმწიფოში მივლინებული პირველი ელჩობის ისტორია

წინამდებარე ნაშრომის ძირითადი მიზანია, XVII საუკუნის დასაწყისში მოსკოვის სახელმწიფოს მხრიდან სეფიანთა ირანში მოწყობილი ელჩობის წინა პლანზე წარმოჩენა. ამ ორი სახელმწიფოს დიპლომატიური ურთიერთობის განსამტკიცებლად ფრიად მნიშვნელოვანი იყო ელჩობა, რომლის ისტორია სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებულადაა მოცემული. ეს ელჩობა იყო მოსკოვის სახელმწიფოს ახალი მეფის, ბორის გოდუნოვის (1598-1605), ინიციატივით ირანის შაჰთან გაგზავნილი პირველი ელჩობა, რომელიც მოეწყო 1600-1603 წლებში.

1578 წელს დაწყებული ოსმალეთ-ირანის ომი 1590 წლის სტამბოლის ზავით დასრულდა. ამ ზავმა დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია, როგორც მოსკოვის სახელმწიფოში, ისე - დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ამის გამო, დროებით შეწყდა დიპლომატიური ურთიერთობა მოსკოვის სახელმწიფოსა და სეფიანთა ირანს შორის.

XVI საუკუნის 90-იან წლებში მოსკოვის სახელმწიფოში კვლავ დაისვა სეფიანთა ირანთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის შექმნის საკითხი. ამიტომაც, მოსკოვის სახელმწიფომ კვლავ განაახლა ირანთან შეწყვეტილი ურთიერთობა და შეეცადა სეფიანთა სახელმწიფოსთან შეეკრა სამხედრო კავშირი საერთო მტრის - ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ.

1600 წელს, მეფე ბორის გოდუნოვის ინიციატივით, ირანის შაჰთან გაიგზავნა ელჩობა ალექსანდრე თევდორეს ძე ჟიროვოი-ზასეკინისა და თემირ ვასილის ძე ზასეცკის მეთაურობით. ამ ელჩობის ძირითადი მიზანი იყო ირანთან მოსკოვს გაეფორმებინა ორმხრივი ხელშეკრულება, რომელიც გულისხმობდა ფართო თანამშრომლობას ყველა სფეროში, მათ შორის, სამხედრო სფეროშიც. ეს პოლიტიკური კავშირი კი მიმართული იყო, ძირითადად, ოსმალეთის წინააღმდეგ, რომელიც ავსტრიასთან დაზავებას ცდილობდა და შემდეგ მთელ თავის ძალებს ირანის წინააღმდეგ მიმართავდა.

ა. თ. ჟიროვოი-ზასეკინისა და თ. ვ. ზასეცკის ელჩობის ისტორიასთან დაკავშირებით, სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება. ერთი ვერსიით, ამ ელჩობამ მიზანს ვერ მიაღწია, რადგან, გაურკვეველი მიზეზების გამო, ის ასტრახანიდან უკან, მოსკოვში, დააბრუნეს. სხვა ვერსიით, ამ ელჩობამ ირანში ჩააღწია და მოლაპარაკებები გამართა ირანის შაჰთან.

სხვადასხვა ისტორიკოსთა მონაცემების შეჯერების შემდეგ, ჩვენ მივიჩნევთ, რომ ალექსანდრე ჟიროვოი-ზასეკინისა და თემირ ზასეცკის ელჩობამ მოახერხა ირანში ჩასვლა და მოლაპარაკებები გამართა ირანის შაჰთან. ვფიქრობთ, რუსთა ამ ელჩობის გამოძახილი უნდა ყოფილიყო ის ფაქტი, რომ შაჰ აბასმა მაშინვე მოსკოვში გააგზავნა თავისი ელჩობა, ამით ის აუწყებდა მეფე ბორის გოდუნოვს, რომ ირანის მხარე იწყებდა ომს ოსმალეთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ. ლაჩინ

ბეგის ელჩობა (1602-1604), ჟიროვოი-ზასეკინის ელჩობასთან ერთად, 1602 წლის შემოდგომაზე გაემგზავრა ირანიდან მოსკოვის სახელმწიფოში, 1603 წლის 28 აგვისტოს ჩავიდა მოსკოვში და სექტემბრის პირველ რიცხვებში წარუდგა მეფე ბორის გოდუნოვს აუდიენციაზე.

კახაბერ დემეტრაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
kaxademetra@gmail.com

Kakhaber Demetrashvili

HISTORY OF THE FIRST EMBASSY SENT ON A MISSION UPON THE INITIATIVE OF THE KING BORIS GODUNOV TO THE SAFAVID STATE

The main goal of the present work is to bring to the forefront the embassy organized by the Muscovite State to Safavid Iran at the beginning of the 17th century. The embassy, whose history is reported differently in the scientific literature, was quite important in strengthening the diplomatic relations between these two states. This embassy, organized in 1600-1603, was the first embassy sent to the Shah of Iran on the initiative of the new King of the Muscovite State, King Boris Godunov (1598-1605).

It should be noted that the Ottoman-Iranian War began in 1578 and ended in 1590 with the Treaty of Istanbul, causing great discontent in both the Muscovite State and Western European countries. As a result, diplomatic relations between the Muscovite State and Safavid Iran were temporarily suspended.

In the 90s of the 16th century, the issue of establishing a military-political alliance with Safavid Iran was again raised in the Muscovite State. That's why, the Muscovite State re-established the interrupted relations with Iran and tried to enter into a military alliance with the Safavid State against the common enemy - the Ottoman Empire.

In 1600, at the initiative of King Boris Godunov, an embassy was sent to the Shah of Iran, headed by Alexander Fyodorovich Zhironovoy-Zasekin and Temir Vasilyevich Zasetsky. The main goal of this embassy was to conclude a bilateral treaty with Iran, which implied broad cooperation in all areas, including military affairs. This political alliance was mainly directed against the Ottoman Empire, which was trying to make peace with Austria and then was going to direct all its forces against Iran.

There are different opinions in the scientific literature regarding the history of the embassy of A. F. Zhironovoy-Zasekin and T. V. Zasetsky. According to one version, this embassy did not achieve its goal because, for unknown reasons, it was returned from

Astrakhan to Moscow. According to another version, this embassy reached Iran and held negotiations with the Shah of Iran.

After comparing data from various historians, we believe that the embassies of Alexander Zhirovoy-Zasekin and Temir Zasetsky reached Iran and held negotiations with the Shah. We believe that the response to this Russian embassy was that Shah Abbas immediately sent his embassy to Moscow, thereby informing King Boris Godunov that the Iranian side was preparing to wage war against the Ottoman State. The embassy of Lachin Beg (1602-1604), together with the embassy of Zhirovoy-Zasekin, left Iran for the Muscovite State in the fall of 1602, arrived in Moscow on August 28, 1603, and in early September appeared in audience with King Boris Godunov.

Kakhaber Demetrashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.

kaxademetra@gmail.com

ლომი და ხარი ქართულ ეროვნულ სიმბოლიკაში

ლომისა და ხარის გამოსახულებები ფართოდ არის გავრცელებული სხვადასხვა კულტურაში, მათ უძველესი დროიდან საქართველოს ტერიტორიაზეც ვხვდებით, რაც, როგორც ჩანს, ადგილობრივი ტომთა კავშირების საკულტო სიმბოლიკაც იყო.

გაქრისტიანების შემდეგ ამ ზოომორფულმა გამოსახულებებმა ქრისტიანული შინაარსიც შეიძინა. მაგრამ უკვე ადრექრისტიანული პერიოდის ტაძრებზე ვხვდებით ლომისა და ხარის ისეთ გამოსახულებებსაც, რაც პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ერთეულების ოფიციალური სიმბოლიკის მთაბეჭდილებას ტოვებს, რადგან უშუალოდ რელიგიური შინაარსობრივი დატვირთვა არ გააჩნია.

სიმბოლიკას ლომისა და ხარის გამოსახულებით არაბთა ბატონობის დროს ჩამოყალიბებულ ახალ ქართულ სამეფო-სამთავროებსა და შემდგომში უკვე ერთიან საქართველოშიც ვხვდებით. ხოლო საქართველოს სამეფოს დაშლის შემდეგ, ვახუშტი ბატონიშვილის თანახმად, ლომი და ხარი ქართლის დროშაზე იყო გამოსახული.

სიმბოლოთა ეს მსგავსება და განმეორებადობა შემთხვევითი არ არის. ქართული პოლიტიკური ერთეულები ამით საკუთარი სახელმწიფოებრივი სამართალმემკვიდროების ხაზგასმას ახდენდნენ. ე.დ. სმითის თეორიის, ისტორიული ეთნოსიმბოლიზმის თანახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე ამ ზოომორფული გამოსახულებების გამოყენების ასეთი განგრძობადობა ქართული იდენტობის ისტორიის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს.

გიორგი მაჭარაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
gi.machara@gmail.com

THE LION AND THE BULL IN GEORGIAN NATIONAL SYMBOLISM

Depictions of the lion and the bull are widespread across various cultures and have been found on the territory of Georgia since ancient times, where they apparently served as cultic symbols of local tribal unions.

Following Christianization, these zoomorphic symbols acquired Christian significance. However, in the early Christian period, lions and bulls appeared to function as official symbols of political and administrative units as well, rather than carrying direct or exclusive religious meaning.

The symbolism of the lion and the bull persisted in the new Georgian kingdoms and principalities that emerged during Arab rule, and later in a unified Georgia. After the disintegration of the United Georgian Kingdom, according to Vakhushti Bagrationi, the lion and the bull were depicted on the flag of Kartli.

This similarity and repetition of symbols is not accidental: Georgian political entities emphasized their state traditions and legal succession, and, according to the theory of historical ethno-symbolism (Anthony D. Smith), the prolonged and recurring use of these zoomorphic depictions represents a significant element in the history of Georgian identity.

Giorgi Macharashvili is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
gi.machara@gmail.com

„აბრაამის შეთანხმება“ და ისრაელის გავლენა რეგიონული დომინანტობისთვის ირან-საუდის არაბეთის დაპირისპირებაზე

ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში გავლენისთვის ირანისა და საუდის არაბეთის კონკურენციასა და ძალთა ბალანსის განსაზღვრაზე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს აქტორების ფაქტორი და მათი ურთიერთობები დაპირისპირებულ მხარეებთან. ერთ-ერთ ასეთ აქტორს წარმოადგენს ისრაელი, რომელიც ირიბ, თუმცა საკვანძო როლს ასრულებს რეგიონული ძალთა ბალანსის ჩამოყალიბებაში ირან-საუდის არაბეთის სტრატეგიული მეტოქეობის კონტექსტში. მიუხედავად იმისა, რომ ისრაელი არ არის ოფიციალური მხარე ამ კონკურენციაში, მისი უსაფრთხოების ინტერესები კვეთაშია საუდის არაბეთისა და სპარსეთის ყურის ქვეყნების ინტერესებთან, რაც გულისხმობს რეგიონში ირანის გავლენის შესუსტებას. საერთო ინტერესებმა თანდათანობით ხელი შეუწყო ისრაელსა და არაბული ქვეყნების დაახლოების პოლიტიკას. 2020 წელს, აშშ-ის შუამავლობით, ისრაელს, არაბთა გაერთიანებულ საამიროებს და ბაჰრეინს შორის გაფორმებული „აბრაამის შეთანხმება“ ქვეყნებს შორის ურთიერთობების ნორმალიზებისა და რეგიონში ისრაელის იზოლაციის დასრულების გარდა, ასევე, მიზნად ისახავს ირანის შეკავებას და მისი რეგიონული გავლენების შესუსტებას. შეთანხმებამ მნიშვნელოვნად შეცვალა რეგიონის გეოპოლიტიკური ლანდშაფტი. მათ შორის, არაბული მონარქიების აღქმით, უსაფრთხოების გრძელვადიან გამოწვევად მიჩნეულ იქნა ირანი და არა ისრაელი. ამ უკანასკნელის სამხედრო და სადაზვერვო შესაძლებლობებმა, ღია თუ ფარულმა ოპერაციებმა უშუალოდ ქვეყნის ტერიტორიაზე დაასუსტა ირანი, ხოლო რეგიონის სხვა ქვეყნებში ირანის მოკავშირე ძალებზე, განსაკუთრებით „ჰეზბოლაზე“, იერიშებმა მნიშვნელოვნად შეასუსტა ირანის პოზიციები, რამაც დამატებითი ბიძგი მისცა რეგიონში ძალთა ბალანსის შეცვლას საუდის არაბეთის სასარგებლოდ. მიუხედავად, იმისა, რომ საუდის არაბეთი თავს იკავებს „აბრაამის შეთანხმების“ ხელმოწერისგან, უსაფრთხოების კონტექსტში ისრაელთან არაფორმალური თანამშრომლობა ხელს უწყობს სწორედ არაბული სამეფოს დაბალანსების სტრატეგიას, რომელიც ასევე მოიცავს ირანთან პირდაპირი კონფრონტაციის გარეშე რეგიონში შიიტური რკალის გავლენების დასუსტებას.

ინგა ინასარიძე არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
inga.inasaridze.1@iliauni.edu.ge

THE ABRAHAM ACCORDS AND ISRAEL'S INFLUENCE ON THE IRAN–SAUDI ARABIA RIVALRY FOR REGIONAL DOMINANCE

In the competition between Iran and Saudi Arabia for influence in the Middle East and to shape the regional balance of power, the roles of various actors and their interactions with opposing sides are highly significant. One such actor is Israel, which indirectly plays a key role in shaping the regional balance of power within the context of the strategic rivalry between Iran and Saudi Arabia. Although Israel is not an official party to this rivalry, its security interests intersect with those of Saudi Arabia and the Gulf states, reflecting a shared objective of limiting Iran's regional influence. These common interests have gradually facilitated a policy of rapprochement between Israel and the Arab states. In 2020, through U.S. mediation, the Abraham Accords were signed between Israel, the United Arab Emirates, and Bahrain. Beyond normalizing relations among these countries and ending Israel's regional isolation, the agreement also aims to contain Iran and diminish its regional influence. The Accords significantly reshaped the region's geopolitical landscape. Among other consequences, Arab monarchies began to perceive Iran - rather than Israel - as the principal long-term security challenge. Israel's military and intelligence capabilities, along with its overt and covert operations conducted directly on Iranian territory, weakened Iran, while operations targeting Tehran's allied forces in other parts of the region, particularly Hezbollah, substantially undermined Iran's position. These developments provided additional momentum for a shift in the regional balance of power in favor of Saudi Arabia. Although Saudi Arabia has refrained from formally joining the Abraham Accords, its informal cooperation with Israel in the security domain supports the kingdom's balancing strategy, which likewise involves weakening the influence of the Shia power in the region without engaging in direct confrontation with Iran.

Inga Inasaridze is an Assistant researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Iliia State University.

inga.inasaridze.1@iliauni.edu.ge

ტრამპის მეორე ადმინისტრაციის დროს, აშშ-იაპონიის ურთიერთობებში არსებული გამოწვევები

თანამედროვე ეპოქაში იაპონიისათვის არცერთ ქვეყანასა და საერთაშორისო ორგანიზაციას არ აქვს ისეთი დიდი მნიშვნელობა, როგორიც აშშ-სთან ურთიერთობა წარმოადგენს. მიუხედავად მრავალი პრობლემისა, როგორებიც არის თუნდაც იაპონიაში განთავსებული ამერიკული სამხედრო ბაზები ან ისტორიული წარსული, შეიძლება ითქვას, რომ იაპონიისათვის აშშ წარმოადგენს ქვეყნის უსაფრთხოების მთავარ გარანტს. ვინაიდან ორ ქვეყანას შორის არსებული შეთანხმების მიხედვით, იაპონიაზე ვრცელდება ამერიკული ე.წ. „ბირთვული ქოლგის“ უსაფრთხოება. გარდა თავდაცვითი მიზეზებისა, აშშ იაპონიის ეკონომიკისთვისაც უმნიშვნელოვანეს პარტნიორს წარმოადგენს. აშშ არის იაპონიის მთავარ საექსპორტო ბაზარი. მაგ. 2024 წელს მთლიანი ექსპორტის 20% მეტი, სწორედ აშშ-ს ბაზარზე გაიყიდა.

დონალდ ტრამპის მეორე ვადით არჩევის შემდეგ, იაპონიასა და აშშ-ს შორის არსებული პარტნიორული ურთიერთობები შეირყა და ერთგვარად გაურკვეველი გახდა. ამას ხელი შეუწყო ტრამპის არაპროგნოზირებადმა საგარეო პოლიტიკამ, მკვეთრად პროტექციონისტულმა სავაჭრო ხედვებმა და სატარიფო პოლიტიკამ. ტრამპმა, მსგავსად სხვა ქვეყნებისა, მიუხედავად იაპონიასთან პარტნიორული კავშირისა, მაინც დაუწესა დამატებითი ტარიფები, რითაც იაპონიის ეკონომიკას მძიმე დარტყმა მიაყენა. ამის გამო, იაპონიის ახლად არჩეულ პრემიერ-მინისტრ ტაკაჩიჩი სანაესთვის ტარიფების შემცირება ერთ-ერთ უმთავრეს გამოწვევად იქცა.

გარდა ამისა, ტრამპმა თავდაცვის კუთხითაც გააძლიერა იაპონიაზე ზეწოლა. მან მოუწოდა იაპონიას, რომ თავდაცვის გაძლიერებაში უფრო მეტი თანხა დახარჯონ და უფრო მეტი ინვესტიცია ჩადონ საკუთარი ქვეყნის თავდაცვის შესაძლებლობების გაზრდაში. ასევე განაცხადა, რომ იაპონიამ „მეტი უნდა გადაუხადოს“ აშშ-ს სამხედრო ძალებს იაპონიაში სამხედრო ბაზების განთავსებისთვის. ამ მოთხოვნებმა აიძულა იაპონია გადაეხედა თავდაცვის ხარჯებისთვის და განაცხადეს, რომ აქამდე არსებული მშპ-ს 1% შეზღუდვა გაუქმდებოდა და 2026 წლის ბიუჯეტში თავდაცვის ხარჯებისთვის მშპ-ს 2% იქნება გათვალისწინებული, რომელიც სამომავლოდ კიდევ გაიზრდება.

შექმნილი ვითარების გამო, იაპონელი პოლიტიკოსები შემფოთებულნი არიან და შიშობენ, რომ აშშ-ის უსაფრთხოების გარანტიები შესაძლოა პირობითი აღმოჩნდეს. ეს ყველაფერი იაპონიას აიძულებს მოძიოს ახალი გზები თავდაცვის უნარიანობის გასაზრდელად.

ჩინეთის მძლავრი აღზევება კი დამატებით ართულებს აშშ-იაპონიის თანამშრომლობას. მართალია ორივე ქვეყანა მხარს უჭერს „თავისუფალ და ღია ინდო-წყნარ ოკეანის პრინციპს“, მაგრამ იაპონია იძულებულია მართოს თავისი ეკონომიკური დამოკიდებულება ჩინეთზე, მაშინ, როდესაც შეერთებული შტატები

აძლიერებს კონკურენტულ ზომებს. ამის გამო, იაპონიამ გააფართოვა უსაფრთხოების კავშირები სხვა რეგიონულ პარტნიორებთან, როგორებიც არიან ავსტრალია, ინდოეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები, რათა თავი დაიცვას აშშ-ს საგარეო პოლიტიკაში არსებულ გაურკვევლობებისგან წარმოქმნილი პრობლემებისგან.

შეჯამების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად არსებული სირთულეებისა, ინდოეთ-წყნარ ოკეანეში არსებული გეო-პოლიტიკური ვითარება, ორივე ქვეყანას უბიძგებს აღიაროს და პატივისცეს ურთიერთთანამშრომლობის აუცილებლობას. ვინაიდან აშშ-იაპონიის მჭიდრო ურთიერთობები, რეგიონში სტაბილურობის შენარჩუნებაში სასიცოცხლო ფუნქციას ასრულებს.

ჯაბა მესხიშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი და გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის იაპონიის ცენტრის ხელმძღვანელი
jaba.meskhishvili@iliauni.edu

Jaba Meskhishvili

EXISTING CHALLENGES IN U.S.–JAPAN RELATIONS DURING THE SECOND TRUMP ADMINISTRATION

In the contemporary era, no country or international organization holds as much significance for Japan as its relationship with the United States. Despite numerous challenges, such as the presence of American military bases in Japan and historical past, it can be stated that the U.S. serves as the primary guarantor of Japan's national security. According to the bilateral agreements between the two countries, Japan benefits from the so-called American "nuclear umbrella" protection. Beyond defense considerations, the United States is also an essential partner for Japan's economy. The U.S. represents Japan's main export market; for instance, in 2024, over 20% of Japan's total exports were sold in the U.S. market.

Following Donald Trump's election to a second term, the partnership between Japan and the United States was shaken and became somewhat uncertain. This was influenced by Trump's unpredictable foreign policy, sharply protectionist trade views, and tariff policies. Despite the partnership with Japan, Trump, as with other countries, imposed additional tariffs, dealing a significant blow to Japan's economy. Consequently, reducing these tariffs became one of the primary challenges for Japan's newly elected Prime Minister Sanae Takaichi.

Moreover, Trump also increased pressure on Japan in terms of defense. He called on Japan to allocate more funds to strengthen its defense and to invest further in enhancing the country's military capabilities. He also stated that Japan should "pay more" to the U.S. for the presence of American forces stationed on Japanese bases. These demands compelled Japan to reconsider its defense spending, leading to the announcement that the previous 1% of GDP limit would be lifted, and that the 2026 budget would allocate 2% of GDP for defense, with plans for further increases in the future.

As a result of the situation, Japanese politicians are concerned and fear that the U.S. security guarantees may prove conditional. This compels Japan to seek new ways to enhance its defense capabilities.

China's rising power further complicates U.S.–Japan cooperation. Although both countries support the "Free and Open Indo-Pacific" principle, Japan is compelled to manage its economic dependence on China, while the United States strengthens competitive measures. Consequently, Japan has expanded its security partnerships with other regional actors, such as Australia, India, and Southeast Asian countries, in order to safeguard itself against problems arising from uncertainties in U.S. foreign policy.

In summary, it can be stated that despite the existing difficulties, the geopolitical situation in the Indo-Pacific compels both countries to recognize and respect the necessity of cooperation. The close relationship between the United States and Japan plays a vital role in maintaining stability in the region.

Jaba Meskhishvili is an Associate Professor at Ilia State University and the Head of the Japan Center at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies
jaba.meskhishvili@iliauni.edu

**ნიკოლოზ ნახუცრიშვილი,
თეა შურღაია**

ახალი წყარო ფერეიდნელი ქართველების ფოლკლორისა და დიალექტის შესწავლისათვის

გასული საუკუნის ბოლოდან ირანში მცხოვრები ეთნიკური ქართველები გააქტიურდნენ საკუთარი ენის, ისტორიის, კულტურისა და იდენტობის საკითხების მიმართ ინტერესის გამოჩენის თვალსაზრისით. თუკი აქამდე ფერეიდნულ დიალექტსა და იქაური ქართველების ყოფას, ძირითადად, ქართველი მეცნიერები იკვლევდნენ, ბოლო ხანებში არაერთი ინიციატივა სწორედ ირანში მცხოვრებ ქართველებს ეკუთვნით.

ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, განსაკუთრებულ დაფასებასა და ყურადღებას იმსახურებს ყველა, ვინც ფერეიდნული დიალექტის დაცვისა თუ შესწავლისთვის გაირჩება. მოხსენება ერთ-ერთი ასეთი მცდელობის შედეგის ავკარგიანობის წარმოჩენას ისახავს მიზნად.

2024 წელს რეიჰან გუგუნანიმ (გუგუნაშვილმა) გამოსცა „ფერეიდნელი ქართველების ზღაპრები“. წიგნი ორენოვანია - ზღაპრების ტექსტი მოცემულია ჯერ სპარსულ ენაზე, ხოლო შემდეგ ქართულად (ფერეიდნულ დიალექტზე). ზღაპრის სათაური კი ტექსტს თავიდანვე ორივე ენაზე უძღვის. რეიჰან გუგუნანის სპარსული წინასიტყვაობის გარდა, მკითხველს კრებულში ქართული ენის პედაგოგის, მთარგმნელისა და მკვლევრის, რუჰოლა სეფიანის სპარსული წინათქმაც დახვდება. სწორედ ამ უკანასკნელის რჩევით შეინარჩუნა რ. გუგუნანიმ ტექსტებში ფერეიდნული დიალექტის გრამატიკული ნორმები. რ. სეფიანის თქმით, პირველად მოხდა, რომ წიგნი ფერეიდნული მეტყველების ნორმების სრული დაცვით გამოქვეყნდა, რაც მას ნებისმიერი ფერეიდნელისთვის ხელმისაწვდომს ხდის.

რ. გუგუნანი „ფერეიდნელი ქართველების ზღაპრებს“ სიყვარულით უძღვნის იმ ადამიანებს, ვინც ამ ზღაპრების წაკითხვით „წინანდლებს მაიგონებენ და ძრიალ გოგონარდებისყე.“

წინასიტყვაობაში ნათქვამია, რომ შემდგენელმა იმ ქართული ლექსიკით ისარგებლა, რომელიც ბოლო 80 წლის მანძილზე გაისმოდა ფერეიდნის რეგიონში. თუმცა რ. გუგუნანი ვარაუდობს, რომ, შესაძლოა, ზოგიერთი სიტყვა გარკვეული ასაკობრივი ჯგუფისთვის გაუგებარი იყოს, რის მიზეზადაც ბოლო ათწლეულებში ამ ლექსიკის გამოუყენებლობას ასახელებს. ასეთი შემთხვევები ქართული ტექსტის შესაბამის ადგილას, სქოლიოში, სპარსულადაა განმარტებული. კომენტირებულ ლექსიკურ თუ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთაგან რამდენიმე (მხოლოდ, მაღლიერი, მშობელი, ზეიმი, შაქარყინული, გლეხკაცი და სხვ.) ფერეიდნულ დიალექტში არ დასტურდება, სტანდარტული ქართულის კუთვნილებაა. ამ სიტყვების გამოყენებისას, რ. გუგუნანის წყარო იყო ნუგზარ (ნოურუზ) ლაჩინანის „ქართულ-სპარსული ლექსიკონი“.

ფერეიდნულ ზღაპრებში გვხვდება ევროპეიზმებიც (პრინცი, პარკი, ტიპი, ტურისტი, ფერმერი), რის თაობაზეც შემდგენლის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია: „ტექსტებში აღმოაჩენთ არაქართულ სიტყვებსაც, რომელთა ჩანაცვლების ან უკუგდებისგან, მეტყველებაში მათი ხშირად გამოყენების გამო, თავი შევიკავეთ.“

განსახილველ კრებულში სულ ათი ზღაპარია. ქართული ნაწილი, ჩვეულებრივ, უფრო მეტ დეტალს (ხშირად ისეთ დეტალიზებას, რომელიც ხალხურ ზღაპარს არ ახასიათებს), ყოფითი წვრილმანების გამოწვლილვით აღწერას შეიცავს, რაც სპარსულ ტექსტში გამოტოვებულია, შემოკლებულია ან გამარტივებულია.

აღსანიშნავია, რომ ეს ზღაპრები, მათ შორის, ჯადოსნური ტიპისა, ნოველისტური (საყოფაცხოვრებო) ზღაპრებისთვის დამახასიათებელი ნარაჯიის გავლენას განიცდიან, ხოლო ტექსტი სახელწოდებით „ქურდა“, რომელიც ადგილობრივ ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებს უკავშირდება, ზღაპრად ძნელად თუ ჩაითვლება.

რეიჰან გუგუნანის „ფერეიდნელი ქართველების ზღაპრები“ ნამდვილად ძვირფასი წყაროა როგორც ირანში მცხოვრები ქართველებისთვის, აგრეთვე, იმ მკვლევრებისთვის, ვინც დაინტერესებულია ფერეიდნელების ენის, ფოლკლორისა და ყოფის შესწავლით.

ნიკოლოზ ნახუტყრიშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გ.წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მკვლევარი, დირექტორის მოადგილე და სპარსული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
nikoloz.nakhutsrishvili@iliauni.edu.ge

თეა შურღაია არის ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი და ირანული კვლევების დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
tea.shurghaia@tsu.ge

**Nikoloz Nakhutsrishvili,
Tea Shurghaia**

A NEW SOURCE FOR THE STUDY OF FOLKLORE AND DIALECT OF FEREYDANI GEORGIANS

Since the end of the last century, ethnic Georgians living in Iran have become increasingly active in exploring and expressing interest in their language, history, culture, and issues of identity. Whereas in the past the Fereydani dialect and the life of the local Georgian community were studied primarily by scholars from Georgia, in recent years several initiatives have been undertaken by Georgians residing in Iran themselves.

In this context, anyone working to preserve or study the Fereydani dialect deserves particular appreciation and attention. This presentation aims to highlight the success of one such effort.

In 2024, Reyhan Gugunani (Gugunashvili) published *Tales of the Georgians of Fereydan*. The book is bilingual: each tale is presented first in Persian and then in Fereydani Georgian, with the title appearing in both languages from the outset. In addition to Gugunani's preface in Persian, the volume includes an introduction (also in Persian) by Ruhollah Sepiani, a Georgian-language teacher, translator, and researcher. Following Sepiani's advice, Gugunani preserved the grammatical norms of the Fereydani dialect in her texts. According to him, this is the first book published entirely in accordance with Fereydani speech norms, making it fully accessible to any speaker of the dialect.

The compiler notes that *Tales of the Georgians of Fereydan* is lovingly dedicated to those who, by reading these stories, "remember the tales of the ancients and will enjoy them."

The preface states that the compiler employed Georgian vocabulary that has been circulated in the Fereydan region for the past eighty years. However, Gugunani observes that some words may be unfamiliar to certain age groups due to their decreasing use in recent decades. In such cases, explanations are provided in Persian in footnotes accompanying the Georgian text. It is noteworthy that several of the commented lexical or phraseological units (მხოლოდ, მადლიერი, მშობელი, ზეიმი, მაქარეინული, გლეხკაცი) actually belong to standard Georgian. Europeanisms (e.g., prince, park, type, tourist, farmer) also appear in the Fereydani tales. According to Gugunani, she refrained from replacing or omitting these non-Georgian words because of their frequent use in everyday speech.

The collection comprises ten fairy tales. The Georgian versions generally contain more detail - sometimes descriptions not characteristic of traditional folk narratives - such as elaborations on everyday matters that are omitted, abbreviated, or simplified in the Persian texts.

It is also noteworthy that the tales in the collection, including those of the magical type (fairy tales), show the influence of narrative patterns typical of novelistic ones. Meanwhile, the text titled *Kurdo*, which relates to local folk beliefs and representations, can hardly be classified as a fairy tale in the strict sense.

Reyhan Gugunani's *Tales of the Georgians of Fereydan* is a valuable resource both for Georgians living in Iran and the researchers interested in the language, folklore, and lifestyle of the Fereydani community.

Nikoloz Nakhutsrishvili is a Researcher, Vice-director and the Head of the Department of Persian Philology at G.Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University.
nikoloz.nakhutsrishvili@iliauni.edu.ge

Tea Shurgaia is an Associate Professor at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and the Head of the Department of Iranian Studies
tea.shurgaia@tsu.ge

ფერეიდანიდან საქართველოში რეპატრირებულ ოჯახთა წესები და ტრადიციები

ფერეიდნელი ქართველების იდენტობის ჩამოყალიბება საუკუნეების განმავლობაში მიმდინარე პროცესია, რომელზეც მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია, ადგილობრივმა კულტურამ, რელიგიამ და ისტორიულმა მეხსიერებამ. პარალელურად ყალიბდებოდა ან ითვისებდნენ სხვადასხვა ტრადიციებს, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და ვლინდებოდა საყოფაცხოვრებო და კულტურულ ასპექტში. საქართველოში რეპატრიაციისა და აქ ათწლეულობით ცხოვრების შემდეგ ფერეიდანში ჩამოყალიბებულ ტრადიციათა ნაწილი შეიცვალა, ნაწილი კი დღემდე შემოინახეს რეპატრიანტთა ოჯახებმა.

ახალმა სოციალურმა გარემომ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა მათზე. უფროსი თაობის წარმომადგენლების უმრავლესობა ისლამის მიმდევარი დარჩა, ხოლო ახალგაზრდების დიდმა ნაწილმა ქრისტიანობის მიღება არჩია. მიუხედავად იმისა, რომ ოჯახში შეიძლება იყოს ორი განსხვავებული აღმსარებლობის ადამიანი, რეპატრიანტების მიერ აღინიშნება ქრისტიანული დღესასწაულები და ასევე, საქართველოს სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი თარიღები: 9 აპრილი და 26 მაისი. ფერეიდნელი ქართველების ზოგიერთი ოჯახი ასევე ზეიმობს ნოვრუზს.

აქვე უნდა აღინიშნოს ნათესაური კავშირები და რეპატრიანტთა დამოკიდებულება ამ საკითხთან დაკავშირებით. წლების განმავლობაში საქართველოში ცხოვრების მიუხედავად მტკიცე ნათესაურ კავშირებს ინარჩუნებენ ირანში მყოფ ნათესავებთან და სტუმრობაც ორმხრივია. უფროს-უმცროსობის წესი ფერეიდნულ ოჯახებში შეიძლება ითქვას, რომ ცოცხალია დღემდე. კვების კულტურას რაც შეეხება, საქართველოში მცხოვრებ ფერეიდნელებთან ახლაც მზადდება ზოგიერთი ირანული კერძი, მაგრამ დღესდღეობით მათი სამზარეულოს დიდი ნაწილი ქართულია.

ნუცა გულიაშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
nutsa.guliashvili.1@iliauni.edu.ge

CULTURAL NORMS AND TRADITIONS OF FAMILIES REPATRIATED FROM FEREYDAN TO GEORGIA

The formation of the identity of Fereydani Georgians constitutes a centuries-long historical process shaped by the interplay of local cultural influences, religious frameworks, and collective historical memory. Throughout this period, they developed and assimilated a variety of traditions that were transmitted intergenerationally and manifested in both everyday practices and broader cultural expressions. Following their repatriation to Georgia and subsequent decades of residence there, certain traditions that had evolved in Fereydan underwent transformation, while others were preserved and continue to be maintained by repatriated families.

The new social environment exerted a significant influence on their ritual and cultural life. While most of the older generation remained adherents of Islam, a substantial portion of the younger generation opted to embrace Christianity. Despite the presence of individuals of different religious affiliations within the same household, repatriated families typically observe all major Christian holidays, as well as national celebrations associated with Georgian statehood, such as 9 April and 26 May. In addition, some repatriated households continue to celebrate Nowruz.

It is also important to highlight kinship ties and the attitudes of repatriated families toward these relationships. Despite having lived in Georgia for many years, they continue to maintain strong familial connections with relatives residing in Iran, and visits occur in both directions. The hierarchical principle governing relations between elder and younger family members remains notably preserved within Fereydani households to this day.

Regarding culinary practices, some Iranian dishes are still prepared within the family setting; however, at present, the greater part of their cuisine has become predominantly *Georgian*.

Nutsa Guliashvili is a PhD candidate at Ilia State University
nutsa.guliashvili.1@iliauni.edu.ge

Ali (David) Moslehi Moslehabadi

**NEW MANUSCRIPT FRAGMENTS MAY SHED PARTIAL LIGHT ON THE EARLY
DECADES OF GEORGIANS' SETTLEMENT IN IRAN'S FEREYDAN REGION**

Finding old, centuries-old manuscripts in most of the historically Georgian villages in Iran's Fereydan region is very difficult, usually due to the residents' reluctance to share such documents or simply as a result of them having been lost or even sold years ago to collectors or smugglers. But a relatively recent incident in which a bulk of old manuscripts were stolen from the Armenian church in the village of Zarna might have its own perks for researchers, as some of the stolen documents emerge every now and then in the hands of anonymous, usually discreet collectors. Among them, there has been a surprisingly well-preserved folio of what seems to be a local chronicle in Persian (probably written by an Armenian Christian or a convert) and the other, which is mostly damaged, part of a 'joint declaration' detailing a visit by apparently an important figure for the purpose of making decisions to counter lootings and thefts perpetrated by Bakhtiaris. Some of the names mentioned in the manuscripts correspond to those recorded in the existing family trees belonging to residents of the Georgian village of Akhchia (nowadays, officially Aghche). Some toponyms may surprise the researchers, while others are not something new and have been studied and recorded by Georgian travellers. Nevertheless, the nomen loci may again confirm the named Georgians' point(s) of origin, putting their departure from Georgia at the time of Shah Tahmasp I. And, last but not least, a Georgian gholam of the Safavid era is mentioned in a context which may help give some clues as to some of his family ties.

Ali (David) Moslehi Moslehabadi has received PhD degree from the University of Tehran
david.moslehi@live.com; das.moslehi@ut.ac.ir

ლელა კეზულარია (ფოთი, საქართველო)
ცირა კეზულარია (ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი)
დავით ქორქია (ქენევა, შვეიცარია)
თანაზ ამელი (მინესოტა, აშშ)

მიხეილ ქორქიას და ვასილ კარგარეთელის ოჯახის ირანული ისტორია

ცნობილმა ქართველმა მეწარმემ აკაკი ხოშტარიამ რუსეთსა და სპარსეთში თავის ბიზნესში არაერთი ქართველი დაასაქმა. მათ შორის მიხეილ ქორქია.

მიმა ქორქია კარის აზნაურის ნესტორ ქორქიას და დესპინე ჟვანიას შვილი გახლდათ. აკაკი ხოშტარიას მეუღლე - მინადორა თურქია და დესპინე ჟვანია ნათესავები იყვნენ და სავარაუდოდ ამ კავშირის საფუძველზე აუყვანია სამსახურში აკაკი ხოშტარიას ახალგაზრდა ფოთელი მიმა ქორქია თავისთან სამსახურში.

მიმა ქორქიას გამოგზავნილი წერილები ბაქოდან და შემდგომ ირანიდან უმეტესად პირადი ხასიათისაა, მაგრამ გვხვდება საინტერესო ჩანაწერებიც აკაკი ხოშტარიას შესახებ.

1935 წელს მიხეილ ქორქია ცოლად ირთავს მარგარიტა(მარგო) კარგარეთელს, რომლის მამა იყო რუსეთიდან ირანში გახიზნული ცნობილი სამხედრო მოღვაწე, გენერალი ვასილ დიმიტრის ძე კარგარეთელი (1880–1946). მან ირანში დაწერა სამხედრო სახელმძღვანელოები სპარსულ ენაზე ფსევდონიმით „გურჯი ხანი“. იყო თეირანის საპატიო მოქალაქე და ორგანიზაცია „თეთრი გიორგის“ ერთ-ერთი დამაარსებელი.

გენერალი ვასილ კარგარეთელი კავშირს არ კარგავდა ემიგრაციაში მყოფ დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობასთან. აკაკი ჩხენკელთან გამოგზავნილ წერილში იგი გამოხატავს სურვილსა და ერთგულებას თავისუფალი და დამოუკიდებელი საქართველოს მიმართ.

აღნიშნული წერილი ინახება საქართველოს ეროვნულ ბიბლიოთეკაში-ემიგრაციის მუზეუმში.

ვასილ კარგარეთელს ჰყავდა 5 ქალიშვილი აქედან : მარგარიტა კარგარეთელის მეუღლე გახლდათ მიმა ქორქია. ელენა კარგარეთელი გაჰყვა ცოლად ზაქარია ბეით-მირზას, ის იყო თარჯიმანი იაპონიის საელჩოში თეირანში, სავარაუდოდ, მოწამვლით (ან გულის შეტევით) გარდაიცვალა. ევგენიას (ლელია) მეუღლე იყო გენერალი იაზდანფანაჰი, რომელიც ირანის შაჰის (ფეჰლუვის) უახლოეს გარემოცვაში შედიოდა და შაჰის ნდობით აღჭურვილი პირი იყო .

1971 წლის ოქტომბერში მოჰამად რეზა შაჰმა პერსეპოლისში გრანდიოზულად აღნიშნა ირანის იმპერიის 2500 წლის იუბილე . აღნიშნულ ღონისძიებაზე ირანის დედოფალს თან ახლდა ევგენია კარგარეთელიც.

როგორც ჩანს კარგარეთელების ოჯახი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ ირანის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

კარგარეთლები დაკრძალული არიან თეირანში დულაბის სასაფლაოზე. დულაბის სასაფლაოთა კომპლექსს მთლიანად დაახლოებით 75000 კვ.მ უჭირავს. აქედან ნახევარზე მეტი სომხური ნაწილია, მართლმადიდებლურ სასაფლაოს წილად მოდის სულ 3700 კვ.მ.

აკაკი ხომტარიამ დულაბის სასაფლაოზე შეისყიდა მიწა და მეუღლის საფლავზე ააგებინა აკლდამა. მინადორა თურქია-ხომტარია 43 წლის ასაკში, 1924 წლის ზაფხულში სპარსეთში გარდაიცვალა.

სწორედ ამ აკლდამის მოვლა-პატრონობა ჩააბარა აკაკი ხომტარიამ მიშა ქორქიას. საგულისხმოა, რომ მიშა ქორქიას და მისი მეუღლის მარგარიტა (მარგო) კარგარეთელის საფლავი მინადორა ქორქიას საფლავის გვერდითაა.

დულაბის სასაფლაოზეა დაკრძალული:

თურქია ვლადიმერი 1875-1948 , ექიმი პედიატრი. მიხეილ ქორქიასა და მარგარიტა კარგარეთელის ოჯახის მეგობარი, მათი ვაჟის ვახტანგის ნათლია.

ირაკლი ციციშვილი 1890-1953, თავადი , ვახტანგ ქორქიას ნათლია.

გეგენავა იოსები 1883-1955წ , მიშა ქორქიას და მარგარიტა კარგარეთელის ქალიშვილის - რუსუდან ქორქიას ნათლია.

ევგენია კარგარეთელი 1909-1973.

ალექსანდრა კარგარეთელი 1887-1955.

გენერალი ვასილ კარგარეთელი 1881-1946.

მარგარიტა კარგარეთელი-ქორქია 1910-1971.

მიხეილ ქორქია 1900-1964

სამშობლოს მონატრებული მიშა ქორქიას საფლავის ქვაზე წარწერა გამოხატავს ყველა ემიგრანტის, საქართველოს მონატრებაში გაღებული ქართველების გულისთქმას :

"ვა, სოფელო, რამიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა...

სად წაიყვან სადაურსა, სად აღუფხვრი სადით ძირსა?!"

Lela Kemularia (Poti, Georgia)

Tsira Kemularia (London, United Kingdom)

David Korkia (Geneva, Switzerland)

Tannaz Ameli (Minnesota, USA)

THE IRANIAN HISTORY OF THE FAMILIES OF MIKHEIL KORKIA AND VASIL KARGARETELI

The well-known Georgian entrepreneur Akaki Khoshtaria employed many Georgians in his business enterprises in Russia and Persia, among them Mikheil Korkia.

Mikheil (Misha) Korkia was the son of court noble Nestor Korkia and Despina Zhvania. Since Minadora Turkia, the wife of Akaki Khoshtaria, and Despina Zhvania were relatives, it was likely through this family connection that the young man from Poti, Misha Korkia, was taken into Khoshtaria's service.

The letters Misha Korkia sent from Baku and later from Iran are mostly personal in nature, though they contain interesting references about Akaki Khoshtaria as well.

In 1935, Mikheil Korkia married Margarita (Margo) Kargareli, whose father was the distinguished military figure General Vasil Dimitri's son Kargareli (1880–1946), who had fled from Russia to Iran. In Iran, he authored military manuals in the Persian language under the pseudonym "Gurji Khan." He was an honorary citizen of Tehran and one of the founders of the organization "White George."

General Vasil Kargareli maintained contact with the government of Independent Georgia in exile. In a letter sent to Akaki Chkhenkeli, he expressed his devotion to a free and independent Georgia. This letter is preserved at the National Library of Georgia, in the Museum of Emigration.

Vasil Kargareli had five daughters. Among them:

- Margarita Kargareli, the wife of Misha Korkia.
- Elena Kargareli, who married Zakaria Beyt-Mirza, an interpreter at the Japanese Embassy in Tehran, who apparently died of poisoning (or heart failure).
- Evgenia (Leila), whose husband was General Yazdanpanah, a trusted member of the close entourage of the Shah of Iran (Pahlavi).

In October 1971, when Mohammad Reza Shah held the grand celebration of the 2,500-year jubilee of the Persian Empire at Persepolis, Evgenia Kargareli accompanied the Queen of Iran during the festivities.

It appears that the Kargareli family played a significant role in Iran's political life.

The Kargarelis are buried at the Doulab Cemetery in Iran. The entire Doulab Cemetery complex covers about 75,000 square meters, of which more than half belongs to the Armenian section; the Orthodox cemetery occupies only about 3,700 square meters.

Akaki Khoshtaria purchased land at Doulab Cemetery and built a mausoleum at the grave of his wife. Minadora Turkia-Khoshtaria died in the summer of 1924 in Persia at the age of 43.

It was the care and maintenance of this mausoleum that Akaki Khoshtaria entrusted to Misha Korkia. Notably, the graves of Misha Korkia and his wife Margarita (Margo) Kargareteli are located right beside the grave of Minadora Khoshtaria.

Those buried in Doulab Cemetery include:

- Vladimir Turkia (1875–1948), pediatrician, a friend of the Korkia–Kargareteli family and godfather of their son Vakhtang.

- Irakli Tsitsishvili (1890–1953), nobleman, godfather of Vakhtang Korkia.
- Ioseb Gegenava (1883–1955), godfather of Rusudan Korkia, daughter of Misha Korkia and Margarita Kargareteli.

- Evgenia Kargareteli (1909–1973)
- Aleksandra Kargareteli (1887–1955)
- General Vasil Kargareteli (1881–1946)
- Margarita Kargareteli-Korkia (1910–1971)
- Mikheil Korkia (1900–1964)

The inscription on the tombstone of Misha Korkia - who deeply missed his homeland - expresses the longing felt by all Georgian émigrés whose hearts ached for Georgia:

“O world, what are you, why do you turn us thus, what manner have you?...
Where do you take the wanderer - where will you cast him down?”

თურქეთის როლი ევროკავშირის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაში: ენერგეტიკის სექტორის გავლენები თურქეთ-ევროკავშირის პოლიტიკურ თანამშრომლობაზე

ბუნებრივი გაზის სამხრეთის დერეფანი (Southern Gas Corridor), როგორც თურქეთის, ასევე ევროკავშირის ენერგო უსაფრთხოების დივერსიფიკაციის პოლიტიკის თვალსაზრისით სტრატეგიულ პროექტს წარმოადგენს. თურქეთის რესპუბლიკაში გაიზარდა ენერგორესურსების ტრანზიტი, რაც თავის მხრივ აისახა ქვეყნის ეკონომიკაზე. შემოსავლების მატებამ ხელი შეუწყო ელექტროენერგიის მოხმარების ზრდას. თურქეთის სტატისტიკის ინსტიტუტის მონაცემებით, 2023 წელს მშპ 5.1%-ით გაიზარდა, 2024 წელს კი წარმოებულმა ელექტროენერგიამ 354,570 გიგავატ საათი შეადგინა, რაც წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით 7.1% ით მაღალია. (2023 წელს სრული გენერაცია 286,892 გიგავატ საათი იყო). თურქეთის ენერგეტიკული სისტემა დამოკიდებულია გაზის იმპორტზე. 2024 წლის მონაცემებით ქვეყნის ელექტრო გენერაციაში ბუნებრივი გაზის წილმა 18.9% შეადგინა, რაც თავის მხრივ ბუნებრივი გაზის შესყიდვაზეც აისახა: 2024 წელს რუსეთის ფედერაციიდან შესყიდული გაზი მთლიანი იმპორტის 43.3%-ს შეადგენს.

2022 წელს დაწყებულმა რუსეთ-უკრაინის ომმა ევროკავშირის ენერგო-დივერსიფიკაციის პოლიტიკაში კატალიზატორის როლი ითამაშა. ევროკავშირის პოლიტიკურმა ელიტამ მიზნად დაისახა რუსული გაზის იმპორტის შემცირება. თურქეთის ენერგეტიკული სისტემის საგულისხმო ნაწილი კი კვლავ რუსეთიდან იმპორტირებულ გაზზეა დამოკიდებული. რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ დაჩქარებულმა დივერსიფიკაციის პოლიტიკამ, თურქეთის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებასა და პოლიტიკურ დღის წესრიგში ორმაგი რეალიები შექმნა. მიუხედავად იმისა, რომ ბრიუსელი პოლიტიკურ რიტორიკასა თუ ოფიციალურ დოკუმენტებში ხაზს უსვამს ანკარის როლს ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოებაში, მომიჯნავე პოლიტიკური გამოწვევის მოგვარება მაინც ფერხდება, მაგალითად გაყინული ევროინტეგრაცია და ვიზალიბერალიზაცია.

თურქეთი ევროკავშირის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაში უალტერნატივო მოთამაშეა: მას გააჩნია ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა და არსებული/პოტენციური სატრანზიტო ინფრასტრუქტურა. თურქეთის დამოკიდებულება რუსულ გაზზე ზღუდავს ევროპულ პერსპექტივას, ამასთანავე ბოჭავს ბრიუსელს თურქეთში დაინახოს საკუთარი ინტერესების შესაბამისად მოთამაშე აქტორი. თურქეთი და ევროკავშირი ენერგეტიკული უსაფრთხოების საკითხებში დიდწილად ერთმანეთზე არიან დამოკიდებულნი, თუმცა განსხვავებული პრიორიტეტები გააჩნიათ.

შეჯამებისთვის, ევროკავშირის დივერსიფიკაციის პოლიტიკა კომპლექსურად ზრდის პოლიტიკურ სირთულეებს, ანკარის რუსულ ენერგო მატარებლებზე

დამოკიდებულება ამცირებს თურქეთის შესაძლებლობებს გაარღმავოს ურთიერთობები ევროკავშირთან.

საბა ტაველიშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
saba.tavelishvili@iliauni.edu.ge

Saba Tavelishvili

TURKEY’S ROLE IN EU ENERGY SECURITY: HOW ENERGY SECURITY DYNAMICS SHAPE TURKEY–EU POLITICAL COOPERATION

The Southern Gas Corridor is a strategic project within the EU’s energy security and diversification policy. Since the project was launched, the transit of energy resources through the Republic of Turkey has increased, which in turn has affected the country’s economy. The growth in revenue has contributed to higher electricity consumption. According to the Turkish Statistical Institute, GDP grew by 5.1% in 2023, and electricity production in 2024 reached 354,570 GWh—7.1% higher than the previous year (in 2023, total generation was 286,892 GWh).

Turkey’s electricity generation is heavily dependent on natural gas. According to 2024 data, the share of natural gas in the country’s electricity generation was 18.9%, which was reflected in increased imports of natural gas from the Russian Federation: in 2024, natural gas purchased from Russia accounted for 43.3% of total imports.

The Russia–Ukraine war that began in 2022 played a catalytic role in the EU’s energy diversification policy. The EU’s political leadership set the goal of reducing imports of Russian gas. The accelerated diversification efforts following the outbreak of the war created dual realities for Turkey’s energy security and its political agenda.

Even though Brussels often recognizes how important Turkey is for the EU’s energy security, this has not led to real progress on other political issues. Key matters—such as Turkey’s long-stalled EU membership talks and the lack of visa liberalization—remain unresolved and continue to create tension.

Turkey is an undeniable player in the EU’s energy security thanks to its strategic location and its existing and potential transit infrastructure. However, Turkey’s dependence on Russian gas limits its European outlook and supports Brussels’ view that Ankara is pursuing interests that differ from the EU’s. Although Turkey and the EU are closely interconnected on energy issues, their priorities often differ.

In summary, the EU's diversification policy is adding pressure to the political relationship, while Ankara's reliance on Russian energy sources reduces Turkey's ability to ease tensions with the EU.

Saba Tavelishvili is an Assistant Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University

saba.tavelishvili@iliauni.edu.ge

რეპრესიები ოპოზიციის წინააღმდეგ - სტამბოლის მერის დაპატიმრება

2025 წლის მარტში თურქეთის მთავრობამ გააძლიერა ოპოზიციურ ძალებზე ზეწოლა, რომელიც მოიცავდა არა მხოლოდ ქურთი პოლიტიკოსების, არამედ ჟურნალისტების, ბიზნეს ლიდერების, საჯარო მოხელეების და რამდენიმე მერის დაკავებას. ყველაზე თვალშისაცემი აღმოჩნდა სტამბოლის მერის, სახალხო რესპუბლიკური პარტიის (CHP – Cumhuriyet Halk Partisi) ერთ-ერთი ლიდერის, ეკრემ იმამოღლუს დაკავება. ულტრანაციონალისტური პარტიის ლიდერის დაპატიმრებამ, რომელიც წინ უსწრებდა აღნიშნულ მოვლენებს, უკვე აჩვენა, რომ რეპრესიები იდეოლოგიურ ჩარჩოებს სცილდებოდა. ბოლოდროინდელი დაპატიმრებები, რომლებიც ხშირად გამართლებულია ტერორიზმის ან კორუფციის ბრალდებებით, ხშირად ეყრდნობა დაუდასტურებელ, „საიდუმლო მოწმის“ ჩვენებებს, რაც ხაზს უსვამს მთავრობის სამართლებრივი ტაქტიკის თვითნებურ ბუნებას.

მოიაზრებოდა, რომ ეკრემ იმამოღლუ, რომელიც სტამბოლის, თურქეთის უდიდეს ქალაქის და ეკონომიკური ცენტრის მერი იყო, 2028 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში ოპოზიციას უხელმძღვანელებდა, რაც მას პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის და მმართველი ბლოკის (სამართლიანობისა და განვითარების პარტია - AKP და ნაციონალური მოძრაობის პარტია - MHP) უძლიერეს კონკურენტად აქცევდა. მისი დაწინაურება 2019 წელს დაიწყო, როდესაც ოპოზიციამ ოცი წლის განმავლობაში პირველად მოიპოვა გამარჯვება როგორც სტამბოლის, ასევე ანკარის ადგილობრივ არჩევნებში. იმამოღლუმ მცირე უპირატესობით გაიმარჯვა სტამბოლის მერის არჩევნებში, მაგრამ მთავრობამ შედეგები გააუქმა არჩევნების დარღვევების შესახებ ბრალდებების საბაბით.

სტამბოლის მერი, ეკრემ იმამოღლუ კორუფციის ბრალდებით დააპატიმრეს და გააუქმეს მისი უნივერსიტეტის დიპლომი. თურქეთის კონსტიტუციის მიხედვით, პრეზიდენტობის კანდიდატს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს უნივერსიტეტის დიპლომი, რაც ბუნებრივია იმამოღლუს კანდიდატურის წინასწარ განეიტრალებას ნიშნავს. ეს მოვლენა ერთგვარად ეხმიანება 1999 წელს სიძულვილის წაქეზების ბრალდებით რეჯეფ თაიფ ერდოღანის დაკავებას, რომელსაც მხოლოდ კონსტიტუციური ცვლილების შემდეგ მიეცა თანამდებობის დაკავების უფლება. ასეთი პარალელები საშუალებას გვაძლევს ბოლო 25 წლის განმავლობაში თურქეთში მომხდარი ცვლილებების ფონზე ერთგვარი უწყვეტობაც დავინახოთ.

*თამთა ბოკუჩავა არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
tamtabokuchava@gmail.com*

CRACKDOWN ON OPPOSITION - ARREST OF MAYOR OF ISTANBUL

In March 2025, the Turkish government intensified its crackdown on political dissent, targeting not only Kurdish politicians but also journalists, business leaders, civil servants, and several mayors. The most notable case was Istanbul mayor Ekrem İmamoğlu, the leading figure of the opposition CHP. Earlier moves, such as jailing an ultranationalist party leader had already shown that repression was expanding across ideological lines. Recent arrests, often justified by terrorism or corruption charges, frequently relied on unverifiable “secret witness” testimony, underscoring the arbitrary nature of the government’s legal tactics.

Ekrem İmamoğlu, who governs Turkey’s largest city and economic center, is widely expected to lead the opposition in the 2028 presidential race, making him the strongest challenger to President Recep Tayyip Erdoğan and the AKP - MHP ruling bloc. His rise began in 2019, when the opposition captured both Istanbul and Ankara for the first time in over twenty years. İmamoğlu narrowly won the Istanbul mayoral race that March, but the government annulled the result after alleging voting irregularities.

Istanbul mayor Ekrem İmamoğlu was jailed on corruption charges and had his long-standing university degree annulled measures widely seen as attempts to bar him from the presidency, which requires a university diploma. The episode recalls 1999, when then-mayor Recep Tayyip Erdoğan was imprisoned for inciting hatred and initially banned from office, only to return after a constitutional amendment lifted the restriction and enabled his rise to prime minister and eventually president. The parallels highlight both continuity and significant change in Turkish politics over the past quarter-century.

Tamta Bokuchava is an Assistant researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
tamtabokuchava@gmail.com

„გონების თამაშები“ - რ.თ.ერდოღანის ინტელექტუალური სტრატეგია

ნაშრომი მიზნად ისახავს „ახალი თურქეთის“ პრეზიდენტის რეჟიმს თაიფ ერდოღანის პოლიტიკური იდეოლოგიის ინტელ-ექტუალური არქიტექტურის გაანალიზებას - „გონების თამაშების“ კონცეფციის საფუძველზე. თუ როგორ გარდაქმნა მან რელიგიური ემოცია, ისტორიული მეხსიერება და პოლიტიკური ინსტიტუტი სახელმწიფო სტრატეგიად.

„გონების თამაშები“ თურქული პოლიტოლოგიური ანალიზის კონტექსტში ხშირად გამოიყენება როგორც მეტაფორა იმ იდეოლოგიური და საინფორმაციო მანიპულაციისთვის, რომელსაც თურქეთის პრეზიდენტი იყენებს საზოგადოების ცნობიერების კონტროლისთვის.

რ. თ. ერდოღანი არა მხოლოდ პოლიტიკური, არამედ სტრატ-ეგიული „მთამაშეა“, რომელმაც შიდა და გარე ოპოზიციის, სამხედრო ელიტისა და დასავლური ინსტიტუტების პირობებში შექმნა საკუთარი პოლიტიკური ლოგიკა.

მისი ინტელექტუალური სტრატეგია ეფუძნება გრძელვადიან გათვლებს, იდეოლოგიურ მოქნილობას და სიმბოლურ პოლიტიკას.

ტერმინი „გონების თამაშები“, პირველად გაჩნდა 2010-იანი წლების შემდეგ, როცა ერდოღანის პოლიტიკა გადავიდა ემოციურ-მედიატიზებულ სტადიაში, სადაც ნაციონალიზმის, რელიგიის, იმპერიული ნოსტალგიის და ფსიქოლოგიური შიშების შერწყმით იგი ქმნიდა „სინთეზურ რეალობას“, სადაც ერთმანეთში სიმართლე და პროპაგანდა გადაიკვეთა.

რ. თ. ერდოღანი არ გვევლინება კლასიკურ ინტელექტუალად, მაგრამ მისი გადაწყვეტილებები ხშირად ეფუძნება პოლიტიკურ ფსიქოლოგიასა და საზოგადოებრივი მეხსიერების ზუსტ აღქმას.

„გონების თამაშების“ ინტელექტუალური სტრატეგიის ძირითადი ელემენტებია: 1. საზოგადოების ემოციური მობილიზება (რ.თ. ერდოღანი ხშირად მიმართავს კოლექტიურ ტრავმებს – ოსმალეთის დაშლას, სეკულარიზმის წნეხს, დასავლეთის ზეწოლას – რათა გააღვიძოს თურქული, ეროვნული თავმოყვარეობა). 2. „ჩვენ და ისინი“ დიქტომია (დასავლეთი, ოპოზიცია, გიულენისტები ან ქურთები ხშირად წარმოდგენილია როგორც „გარე მტერი“, რომელიც საფრთხეს უქმნის „მართლმორწმუნე თურქ ერს“). 3. მედია-თეატრი და სიმბოლური პოლიტიკა (საპარლამენტო დებატების ნაცვლად, პოლიტიკური ბრძოლა გადაიქცა საჯარო შოუსა და სატელევიზიო დრამად). 4. სასულიერო ნარატივის პოლიტიზაცია (პოლიტიკური გადაწყვეტილებები ხშირად იფარგლება რელიგიური რიტორიკით – „ალაჰის ნება“, „უმეტის ინტერესები“, „ჯიჰადის სულისკვეთება“ და სხვ.).

რ.თ.ერდოღანის „გონების თამაშები“ ეფუძნება მასობრივი ფსიქოლოგიის მექანიზმებს, განსაკუთრებით გუსტავ ლე ბონისა და ედვარდ ბერნეისის პრინციპებს: ხალხი ნაკლებად რეაგირებს ფაქტებზე, მეტად - ემოციებზე; მუდმივი საფრთხის შეგრძნება აძლიერებს ლიდერისადმი ლოიალობას; სიმბოლური

მოქმედება (მაგ., აია სოფიას „ხელახლა გახსნა“) უფრო ძლიერად მოქმედებს, ვიდრე პოლიტიკურ-ეკონომიკური შედეგები.

საინტერესოა რ. თ. ერდოღანის სტრატეგიული ნარატივის არქიტექტურა.

რ.თ.ერდოღანის გონების სტრატეგია ეფუძნება სამშრობლოს მითოლოგიის აღორძინებას - თურქი ერის „განმგრძელებლური მისიის“ ხაზგასმით; პოლიტიკური მეტაფორები (მაგ. „გზა 2071-მდე“) ქმნის კოლექტიურ ხედვას მომავლის მიმართ; მისი ინტელექტუალური მანიპულაციის ერთ-ერთი ინსტრუმენტია რელიგიური დროის კონცეფცია - ისტორიის წრიული გაგება, სადაც ოსმალეთის აღზევება და „ახალი თურქეთის“ აღდგენა განუყოფელია.

დასკვნა

რ. თ. ერდოღანის ინტელექტუალური სტრატეგია წარმოადგენს რეალისტურ-ემოციურ სინთეზს, სადაც პოლიტიკური გადაწყვეტილებები გამყარებულია არა იდეოლოგიურ დოგმებზე, არამედ საზოგადოების ფსიქოლოგიურ სტრუქტურაზე.

მისი „გონების თამაშები“ არის არა მხოლოდ პოლიტიკური ტექნოლოგია, არამედ ცივილიზაციური ხედვა, რომელიც მიზნად ისახავს თურქეთის გონებრივი დამოუკიდებლობის მიღწევას.

ემზარ მაკარაძე არის ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი და აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტის

ხელმძღვანელი

makaradze@hotmail.com

Emzar Makaradze

“MIND GAMES” - R.T. ERDOGAN’S INTELLECTUAL STRATEGY

The paper aims to analyze the intellectual architecture of the political ideology of the “New Turkey” President, Recep Tayyip Erdogan, based on the concept of “mind games”. How he transformed religious emotion, historical memory, and political instinct into a state strategy.

“Mind games” in the context of Turkish political science analysis is often used as a metaphor for the ideological and informational manipulation that the Turkish President uses to control public consciousness.

R. T. Erdogan is not only a political but also a strategic “player” who has created his own political logic in the face of internal and external opposition, the military elite, and Western institutions.

His intellectual strategy is based on long-term calculations, ideological flexibility, and symbolic politics.

The term “mind games” first appeared after the 2010s, when Erdogan’s politics moved into an emotional-mediatized stage, where, by combining nationalism, religion, imperial nostalgia, and psychological fears, he created a “synthetic reality” where truth and propaganda intersected.

R. T. Erdogan does not appear to be a classical intellectual, but his decisions are often based on political psychology and an accurate perception of public memory.

The main elements of the intellectual strategy of “mind games” are: 1. Emotional mobilization of society (R.T. Erdogan often appeals to collective traumas – the collapse of the Ottoman Empire, the pressure of secularism, Western pressure – to awaken Turkish, national pride). 2. The “us and them” dichotomy (the West, the opposition, the Gulenists or the Kurds are often presented as an “external enemy” that poses a threat to the “orthodox Turkish nation”). 3. Media theater and symbolic politics (instead of parliamentary debates, the political struggle has turned into a public show and television drama). 4. Politicization of the religious narrative (political decisions are often limited to religious rhetoric – “the will of Allah”, “the interests of the ummah”, “the spirit of jihad”, etc.).

R.T. Erdogan’s “mind games” are based on the mechanisms of mass psychology, especially the principles of Gustave Le Bon and Edward Bernays: people react less to facts, more to emotions; a constant sense of threat strengthens loyalty to the leader; symbolic action (e.g., the “reopening” of Hagia Sophia) has a stronger effect than political and economic consequences.

The architecture of R. T. Erdogan’s strategic narrative is interesting.

R. T. Erdogan’s mind strategy is based on the revival of the mythology of the Samshrobd - emphasizing the “long-term mission” of the Turkish nation; political metaphors (e.g., “the road to 2071”) create a collective vision of the future; One of the tools of his intellectual manipulation is the concept of religious time - a circular understanding of history, where the rise of the Ottomans and the restoration of the "new Turkey" are inseparable.

Conclusion

R. T. Erdogan's intellectual strategy is a realistic-emotional synthesis, where political decisions are based not on ideological dogmas, but on the psychological structure of society.

His "mind games" are not only a political technology, but also a civilizational vision aimed at achieving Turkey's mental independence.

Emzar Makaradze is a Professor and the Head of the Department of Oriental Studies at Batumi Shota Rustaveli State University
makaradze@hotmail.com

თურქეთის თავდაცვითი სექტორის ინსტიტუციური რეფორმების პოლიტიკური ლოგიკა და განმაპირობებელი ფაქტორები

თურქეთის შეიარაღებულმა ძალებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ქვეყნის მოდერნიზაციის პროცესში. XX საუკუნის განმავლობაში არმია წარმოადგენდა სეკულარული სახელმწიფოს ძირითად დამცველს, რომელიც თამაშობდა გადამწყვეტ როლს ქვეყნის პოლიტიკური კურსის ფორმირებაში - როგორც სცენის მიღმა, ასევე ხელისუფლების მიერ პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში პირდაპირი ჩარევის გზით.

შეიარაღებული ძალების როლს შიდა პოლიტიკაში წარმოადგენდა „მეურვის“ ფუნქციების შესრულება, რომელიც ითვალისწინებდა ინტერვენციის სხვადასხვა ფორმების, მათ შორის, სამხედრო გადატრიალების გამოყენებას, სამოქალაქო პოლიტიკური პროცესის ფორმალური და არაფორმალური მეთოდებით კონტროლის მიზნით. თურქეთის უსაფრთხოების პარადიგმაში პრიორიტეტული იყო სახელმწიფო და არა მთავრობა. შესაბამისად, შეიარაღებული ძალების მისია იყო სახელმწიფოს დაცვა, რაც ხშირად არ ვრცელდებოდა მთავრობაზე. ამგვარად, თურქეთის პოლიტიკურ კულტურაში ჩამოყალიბდა ტენდენცია, სახელმწიფო განხილული ყოფილიყო, როგორც სტაბილურობის და მემკვიდრეობითობის განსახიერება, მაშინ, როდესაც მთავრობა ასოცირდებოდა არამუდმივ პოლიტიკურ ძალაუფლებასთან.

2002 წელს, თურქეთის ხელისუფლებაში „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ მოსვლის შემდეგ, თურქეთში სამხედრო-სამოქალაქო ურთიერთობებმა განიცადა ტრანსფორმაცია. ეს შესაძლებელი გახდა თავდაცვით სექტორში გატარებული რეფორმების შედეგად. მათი ამოცანა იყო ერთის მხრივ, სამხედრო ინსტიტუტების ოპერატიული ეფექტიანობის გაზრდა, ხოლო მეორე მხრივ, სამოქალაქო კონტროლის მექანიზმების დამკვიდრება. პროცესი განხორციელდა ეტაპობრივად და მოიცავდა საკანონმდებლო და სტრუქტურულ ცვლილებებს.

მოხსენებაში განხილულია თურქეთის რესპუბლიკის თავდაცვითი სექტორის ინსტიტუციური რეფორმების წინაპირობები და გამომწვევი მიზეზები. კვლევის მიზანია სამხედრო-სამოქალაქო ურთიერთობებში ძალთა ბალანსის ცვლილებების ანალიზი და იმ ფაქტორების შეფასება, რომლებმაც შეასუსტეს შეიარაღებული ძალების პოლიტიკური როლი.

კვლევაში გამოყენებულია ისტორიული კვლევისა და ანალიზის მეთოდები. მიღებული შედეგები მიუთითებს, რომ 2002 წლის შემდეგ სამხედრო-სამოქალაქო ურთიერთობების მოდელის გარდაქმნაზე, სხვადასხვა მკვლევარის მიერ განსაზღვრული ფაქტორების გარდა, გავლენა ასევე იქონია ქვეყნის მმართველი გუნდის განახლებულმა პოლიტიკურმა მიზნებმა და ამოცანებმა. აღნიშნული მიზნით ყურადღება გამახვილდა თურქეთის რესპუბლიკის ხელისუფლების გეოპოლიტიკური მიზნების ამსახველი ნაშრომების, ასევე მთავრობის

დოქტრინალური დოკუმენტებისა და განცხადებების შესწავლასა და ანალიზზე. კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ თავდაცვითი სექტორის რეფორმა თურქეთის ხელისუფლებისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი იყო, როგორც შიდა პოლიტიკური სტაბილურობის, ისე საგარეო პოლიტიკის ტრანსფორმაციის უზრუნველყოფისათვის. ნაშრომი შეიცავს ახალ ხედვას თურქეთის თანამედროვე პოლიტიკაში სამხედრო ინსტიტუტის გარდაქმნის მნიშვნელობის თაობაზე.

დავით თავაძე არის ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი
davit_tavadze@yahoo.com

Davit Tavadze

THE POLITICAL LOGIC AND DETERMINANTS OF INSTITUTIONAL REFORMS IN TURKEY'S DEFENSE SECTOR

The Turkish Armed Forces have played a significant role in the country's modernization process. Throughout the twentieth century, the military functioned as the principal guardian of the secular state, exerting substantial influence over the political order, both indirectly, behind the scenes, and through direct intervention in governmental decision-making. Its role in domestic politics was defined by a "guardianship" mission, which entailed various forms of intervention, including military coups, aimed at controlling the civilian political sphere through formal and informal means. Within Turkey's security model, the priority was the state rather than the government; consequently, the armed forces perceived their mission as protecting the state, a mandate that did not necessarily extend to elected governments. This dynamic shaped a political culture in which the state was associated with stability and continuity, whereas the government was perceived as a temporary holder of political power.

Following the rise to power of the Justice and Development Party (AKP) in 2002, civil–military relations in Turkey underwent a transformation. This shift became possible through a series of institutional reforms in the defense sector, aimed on the one hand at enhancing the operational effectiveness of military institutions and, on the other, at combining mechanisms of civilian control. These reforms were implemented gradually and encompassed both legislative and structural changes.

This presentation examines the underlying conditions and driving forces behind the institutional reforms in the defense sector of the Republic of Turkey. The research aims to analyze the transformation of the civil–military balance of power and identify the factors that contributed to the diminishing political role of the armed forces.

The study employs historical research methods and analysis. The findings suggest that, in addition to the factors identified by various scholars, the transformation of Turkey's

civil–military relations after 2002 was also influenced by the evolving political objectives and strategic priorities of the ruling elite. To this end, particular attention was given to the examination and analysis of scholarly works reflecting Turkey’s geopolitical ambitions, as well as official doctrinal documents and government statements. The results demonstrate that reforming the defense sector was strategically significant for the Turkish leadership both in terms of ensuring domestic political stability and facilitating the transformation of the country’s foreign policy. The research provides a fresh perspective on the significance of military institutional transformation in contemporary Turkish politics.

Davit Tavadze is a PhD candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Humanities

davit_tavadze@yahoo.com

სომხეთ-აზერბაიჯანის შეთანხმება ირანულ მედიაში და 1930-იანი წლების ირან-თურქეთის ტერიტორიული გაცვლის აჩრდილი

2025 წლის 8 აგვისტოს სომხეთ-აზერბაიჯანის სამშვიდობო შეთანხმება, რომელიც აშშ-ის შუამავლობით დაიდო, ასევე მოიცავს აშშ-ის ჩართულობით სატრანსპორტო მარშრუტის მშენებლობას. ამ გზას უნდა დაერქვას „ტრამპის მარშრუტი საერთაშორისო მშვიდობისა და კეთილდღეობისთვის“ და აზერბაიჯანი თავის ექსკლავ ნახიჩევანთან დააკავშიროს სომხეთის სამხრეთი რეგიონების გავლით. მარშრუტის შესახებ დეტალები ჯერ ჩამოყალიბებული არაა, მაგრამ განხორციელების შემთხვევაში, სავარაუდოდ, გაივლის ძველი რკინიგზის ადგილას, რომელიც ირანის საზღვრის გასწვრივ გადიოდა მდინარე არაქსის პირას. ეს შეთანხმება ნეგატიურად გაშუქდა ირანულ მედიაში, როგორც ე.წ. „ზანგეზურის კორიდორის“ ამოქმედება, და ზოგმა ოფიციალურმა პირმაც მწვავე განცხადება გააკეთა. ირანი წლების განმავლობაში რამდენიმე მიზეზით ეწინააღმდეგებოდა ამ კორიდორს, რომელზე საუბარიც 2020 წლის ყარაბაღის ომის შემდეგ დაიწყო. პირველ რიგში, ირანს არ სურს დაკარგოს თავისი სახმელეთო კავშირი სომხეთთან, თუკი ეს შემოთავაზებული კორიდორი სომხეთის იურისდიქციაში არ დარჩება. გარდა ამისა, ირანი ასევე უფრთხის ე.წ. „პანთურქულ“ კორიდორს, რომლის მიხედვითაც ირანის მთელი ჩრდილო-დასავლეთი საზღვარი თურქეთისა და აზერბაიჯანის კონტროლის ქვეშ მოექცევა. ამასთანავე, ასეთი სცენარის განვითარების შემთხვევაში, ირანს ამ ქვეყნების მოკავშირეებიც აშფოთებს - თურქეთი ნატოს წევრი ქვეყანაა, ხოლო აზერბაიჯანს ახლო კავშირები აქვს ისრაელთან.

ირანის მთავრობა მალევე ეცადა ამ ვნებათაღელვის დამშვიდებას და საკუთარი მოსახლეობა დაამშვიდა, რომ ამ ახალი შეთანხმების მიხედვით, ეს მარშრუტი სომხეთის იურისდიქციაში დარჩებოდა და შესაბამისად ირან-სომხეთის საზღვარს საფრთხე არ დაემუქრებოდა. მსგავსი განცხადებები გაკეთდა ირანისა და სომხეთის ოფიციალური პირების შემდგომ სატელეფონო კონტაქტებსა და შეხვედრებში. ირანმა ასევე მიიღო ზეპირი გარანტიები სომხეთისგან, რომ ამერიკული ჩართულობა მარშრუტის მშენებლობაში მხოლოდ კომერციული იქნება და არა - სამხედრო.

ირანულ მედიაში ამ ამბის გაშუქების დროს ასევე გაცოცხლდა ის მოსაზრება, რომ ის, რის გამოც ე.წ. „ზანგეზურის კორიდორი“ საფრთხეს წარმოადგენდეს, არის ირანის ყოფილი მმართველის, რეზა შაჰის (1925-1941წწ.), ბრალი, რადგან ამ მოსაზრების თანახმად სწორედ მან გადასცა ე.წ. „არაქსის კორიდორი“ თურქეთს, რომლითაც თურქეთი ნახიჩევანს, და შესაბამისად აზერბაიჯანს, ესაზღვრება. თანამედროვე ირანის ოფიციალურ ისტორიოგრაფიის მიხედვით, ირანმა ყაჯართა და ფეჰლევიანთა მმართველობის დროს ტერიტორიები დათმო, ხოლო ისლამური რესპუბლიკა ერთადერთი ხელისუფლებაა ბოლო ორ საუკუნეში, რომელსაც ერთი გოჯი მიწაც არ დაუთმია.

როდესაც საუბარი არის რეზა შაჰის მიერ ტერიტორიების დათმობაზე, იგულისხმება 1932 წლის თეირანის შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც ირანმა და თურქეთმა ტერიტორიები გაცვალეს. შეთანხმების შედეგად თურქეთმა მოიპოვა კონტროლი მცირე არარატის მთის აღმოსავლეთ კალთებზე, ხოლო ირანმა საზღვრის სამხრეთ მონაკვეთზე მიიღო ტერიტორიები. თუმცა 1932 წლის შეთანხმება იმ ტერიტორიას არ ახსენებს, რითაც თურქეთი ნახიჩევანს ესაზღვრება, რადგან რეალურად ამ მიწას უკვე თურქეთი აკონტროლებდა და უკვე ნახსენებიც იყო 1921 წლის ყარსის შეთანხმებაში, რომელმაც თურქეთისა და კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების საზღვრები დაადგინა. ირანს ე.წ. „არაქსის კორიდორზე“ მართლაც ჰქონდა პრეტენზიები, რომლის საფუძვლებიც ირანსა და რუსეთის იმპერიას შორის დადებულ 1828 წლის თურქმენჩაის ხელშეკრულებაშია, მაგრამ ირან-თურქეთის სასაზღვრო ხელშეკრულების დადების დროს ეს ტერიტორია უკვე თურქეთის კონტროლის ქვეშ იყო, ხოლო რეზა შაჰს უკვე შეწყვეტილი ჰქონდა ამ მიწაზე პრეტენზია.

ნიკო ქელბაქიანი არის არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
nikokelbakiani@gmail.com

Niko Kelbakiani

THE ARMENIA-AZERBAIJAN PEACE AGREEMENT IN IRANIAN MEDIA AND THE SPECTER OF THE 1930S IRAN-TURKEY LAND SWAP DEAL

The US-brokered peace agreement signed between Armenia and Azerbaijan on 8 August 2025 included a provision about the construction of a transit route with the US involvement. The road will be called the Trump Route for International Peace and Prosperity (TRIPP) and should connect Azerbaijan with its exclave Naxcivan through southern Armenia. The details about the transit route are not clear yet, but it will apparently match the old railway along the Aras River on the border with Iran.

The agreement was covered negatively by the Iranian media and equated to the implementation of the so-called “Zangazur corridor”, with some officials sharply criticizing the construction of the route. For years, Iran had opposed this corridor, proposed after the 2020 Karabakh War, for multiple reasons. First, Iran feared the corridor would sever its land access to Armenia if the route did not remain under Yerevan's sovereignty. Second, Iran was wary of the creation of a "pan-Turkic" corridor, which would bring its north-western frontier under the control of Turkey and Azerbaijan. And the third concern were the allies

of these countries, namely Turkey's membership in NATO and Azerbaijan's close ties with Israel.

The Iranian government soon tried to downplay these concerns and assured its people that the proposed route will remain under Yerevan's sovereignty, and the border was not in danger. Same statements were made in the following contacts between Iranian and Armenian officials. Yerevan also assured Tehran that the US involvement in the construction of the route will be commercial and not military.

One theory that resurfaced in the Iranian media was that the former Iranian leader Reza Shah (1925-1941) was to blame for the risks Iran faced from the "Zangazur corridor". According to this theory, Reza Shah gave away the short strip of land to Turkey, the so-called "Aras corridor", that connects Turkey with Naxcivan, and hence Azerbaijan. Based on the official Iranian historiography, Iran lost territories under Qajar and Pahlavi rulers, but only the Islamic Republic has managed not to give away any lands in the past two centuries.

The land concession by Reza Shah in question is about the 1932 Tehran Convention, under which the two countries swapped some territories. Following the deal, Turkey received eastern slopes of the Mount of Lesser Ararat, while Iran gained some lands at the southern section of the border. However, the 1932 deal does not mention the sliver of territory that connects Turkey to Naxcivan, as it was already controlled by Turkey and mentioned in the 1921 Kars Treaty that formed the border between Turkey and the Caucasus Soviet republics. Iran did have claims on the so-called "Aras corridor" with its roots in the 1828 Turkmenchay Treaty between Iran and the Russian Empire. However, by the time of the 1932 deal, Reza Shah had already stopped Iran's claims on it.

Niko Kelbakiani is an Assistant Researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
nikokelbakiani@gmail.com

**რელიგია და კულტურა ირანის და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების
ურთიერთობებში: უცხოელ მკვლევართა ნაშრომების ანალიზი**

ირანის და სამხრეთ კავკასიის მნიშვნელოვანი რეგიონის ურთიერთობები აქტიურად განიხილება უცხოელ მკვლევართა ნაშრომებში. ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია ირანისა და რეგიონის ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირების არსებობაზე, თუმცა აღნიშნულია რომ თეირანის რეგიონულ პოლიტიკაში რელიგია და კულტურა მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს. ირანი იყენებს რელიგიას, როგორც პოლიტიკის ინტრუმენტს რეგიონში: აზერბაიჯანთან მიმართებაში, მიუხედავად საერთო რელიგიური იდენტობისა, ბაქოს სეკულარული მიდგომები მმართველობის მიმართ, ირანის რელიგიური გავლენის შემზღუდავ ფაქტორად რჩება; რეგიონის ქვეყნებიდან წლების განმავლობაში ყველაზე მჭიდრო ურთიერთობები ირანთან სომხეთს ჰქონდა, რაც უსაფრთხოებასა და სავაჭრო სფეროში საერთო ინტერესებს უკავშირდებოდა. სომხეთთან ურთიერთობებში რელიგიისგან განსხვავებით, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კულტურას. უცხოელი მკვლევრები ამ ეტაპზე ირანის ურთიერთობებს საქართველოსთან ყველაზე უფრო დაბალანსებულად მიიჩნევენ და აღნიშნავენ, რომ ირანი ღიად არ უპირსპირდება საქართველოს დასავლეთთან ურთიერთობებს.

ირანის რელიგიური და კულტურული კავშირები რეგიონის ქვეყნებთან, თეირანის რეგიონული პოლიტიკის მხარდამჭერი ელემენტია და არა გადამწყვეტი ფაქტორი. გეოპოლიტიკური მოვლენები და კავშირებია მთავარი საკითხი, რაც განსაზღვრავს ირანის მიდგომას რეგიონის მიმართ. ამ ეტაპზე ირანისთვის რეგიონში მთავარ გამოწვევას ზანგეზურის დერეფნის საკითხი და სამხრეთ კავკასიაში რეგიონსგარეთა აქტორების დაბალანსება წარმოადგენს.

*მირანდა ბაშელიშვილი არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი
mbasheleishvili7@gmail.com*

RELIGION AND CULTURE IN THE RELATIONS BETWEEN IRAN AND THE SOUTH CAUCASUS COUNTRIES: ANALYSIS OF FOREIGN RESEARCHERS' WORKS

The relationship between Iran and the South Caucasus region is intensively examined in studies by international scholars. The primary focus on the existence of political and economic relations between Iran and the region's countries, however, religion and culture are acknowledged to play a major role in Tehran's regional strategy. Iran employs religion as a political instrument in the region. Regarding Azerbaijan, despite a common religious affiliation, Baku's secular rule constrains Iran's religious influence. Among the countries in the region, Armenia has maintained the closest ties with Iran for years, driven by shared interests in security and trade. Culture is more important than religion when it comes to connections with Armenia. Foreign researchers currently consider Iran's relations with Georgia to be the most balanced and note that Iran does not openly threaten Georgia's relations with the West.

Iran's religious and cultural affiliations with neighboring nations serve as a supportive component of Tehran's regional strategy, rather than a determining factor. Geopolitical events and relationships are the primary factors influencing Iran's attitude to the region. Currently, a primary challenge for Iran in the region is the Zangezur corridor and managing external actors in the South Caucasus.

Miranda Basheleishvili is an Assistant researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University
mbasheleishvili7@gmail.com

სიმონ გურეშიძე

აჰმად აშ-შარაყას გარდამავალი მთავრობის შიდა და საგარეო პოლიტიკური ვექტორები

მოხსენების დასაწყისში განხილული იქნება, სირიაში ჩამოყალიბებული ის წინა პირობები და გარემოებები, რამაც გამოიწვია აჯანყებულებთან შედარებით უპირატეს მდგომარეობაში მყოფი ასადის რეჟიმის სწრაფი ჩამოშლა 2024 წლის ნოემბერ-დეკემბერში. შიდა ფაქტორების პარალელურად, ყურადღება დაეთმობა კონფლიქტში ჩართული გარე აქტორების აქტივობათა გავლენებსაც.

მოხსენების ძირითადი ნაწილი დაეთმობა აშ-შარაყას ბიოგრაფიის მოკლე მიმოხილვას, საერთაშორისო საზოგადოების რეაქციებსა და დამოკიდებულებას სირიის ახალი გარდამავალი მთავრობის მიმართ. განხილული იქნება ის შიდა გამოწვევები და საფრთხეები, რის წინაშეც სირია ბაშარ ალ-ასადის რეჟიმის დამხობის შემდეგ დადგა. მოხსენებაში განსაკუთრებით იქნება გამახვილებული ყურადღება ახალი პრეზიდენტის და მისი სამთავრობო კაბინეტის საგარეო პოლიტიკურ ვექტორებზე. კერძოდ, თუ რა ტიპის რეალპოლიტიკის განხორციელების კონტურები იკვეთება როგორც სამეზობლოსთან, ისევე მსხვილ რეგიონულ მოთამაშეებთან (აშშ-სთან, ისრაელთან, რუსეთთან, ჩინეთთან, ევროკავშირის ქვეყნებთან, ყურე-ს მონარქიებთან და ირანთან) მიმართებაში.

დასკვნითი ნაწილი დაეთმობა ახალი ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკის დებიუტის ანალიზზე გამოტანილ დასკვნას, აქვს თუ არა აზრი საქართველოს მხრიდან აშ-შარაყასთან და მის სამთავრობო კაბინეტთან მუშაობას აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის დამოუკიდებლობის აღიარების უკან გაწვევასთან დაკავშირებით.

*სიმონ გურეშიძე არის ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გ. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
simongureshidze@gmail.com*

Simon Gureshidze

**AHMAD AL-SHARAA'S TRANSITIONAL GOVERNMENT'S INTERNAL AND FOREIGN
POLICY VECTORS**

At the beginning of the report, the preconditions and circumstances that led to the rapid collapse of the Assad regime in November-December 2024, which was in a relatively advantageous position compared to the rebels, will be discussed. In parallel with internal factors, attention will be paid to the influence of external actors' activities involved in the conflict. The main part of the report will be devoted to a brief overview of al-Sharaa's biography, the reactions and attitudes of the international community towards the new transitional government of Syria. The internal challenges and threats that Syria faced after the overthrow of Bashar al-Assad's regime will be discussed. The report will focus in particular on the foreign policy vectors of the new president and his cabinet. In particular, what type of realpolitik is emerging in relation to both the neighborhood and regional key players (the USA, Israel, Russia, China, the EU countries, the Gulf monarchies, and Iran). The concluding part will analyze the new government's foreign policy debut, and a conclusion will be drawn on whether it makes sense for Georgia to work with al-Sharaa and his government regarding the withdrawal of recognition of the independence of Abkhazia and the Tskhinvali region.

Simon Gureshidze is an Associate researcher at G. Tsereteli Institute of Oriental Studies, Iliia State University.

simongureshidze@gmail.com

ქალების როლის როლი გლობალურ ჯიჰადისტურ დაჯგუფებებში: ეკოლუცია და თანამედროვე ტენდენციები

ქალების როლი ტერორისტულ დაჯგუფებებში სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება და ფართოვდება. თუ წინა საუკუნეებში მათი მონაწილეობა უმეტესად პასიურ მხარდაჭერას და ლოჯისტიკაში ჩართულობას მოიცავდა, მე-20 საუკუნეში ქალები აქტიურ პოლიტიკურ და ძალადობრივ მოძრაობებში გამოჩნდნენ და შესაბამისად, ტერორისტულ დაჯგუფებებში არა მხოლოდ წევრებად, არამედ ლიდერებადაც მოგვევლინენ. ამის მაგალითია ლეილა ხალედი (პალესტინის სახალხო ფრონტი), ფუსაკო შიგენობუ (იაპონიის წითელი არმია), ულრიკე მაინჰოფი (გერმანიის წითელი ფრაქცია). ისინი არა მხოლოდ გავლენიანი წევრები, არამედ სიმბოლური ფიგურებიც გახდნენ.

ქალების მიერ ძალადობრივი აქტების შესრულებამ ახალია ფომები მიიღო და ქალები წარმატებული „ბომბები“ გახდნენ. ამის ნათელი მაგალითია შრი ლანკაში მოქმედი ტერორისტული დაჯგუფება თამილ ეელამის გათავისუფლების ვეფხვების მეორე ქალების სუიციდურ ოპერაციებში გამოყენება. სწორედ ამ დაჯგუფების წევრმა გოგონამ, სახელად დჰანუმ, სუიციდურ ტერაქტი განახორციელა, რასაც ინდოეთის პრემიერ-მინისტრი რაჯივ განდი ემსხვერპლა.

21-ე საუკუნეში ჩეჩენი ქალების ე.წ. „შავი ქვრივების“ აქტიურობამ აჩვენა ჯიჰადისტურ დაჯგუფებებს, რომ ქალების როლი მხოლოდ დედის ან ცოლის როლით არ შემოიფარგლებოდა. შესაბამისად, ბევრმა დაჯგუფებამ, რომელიც მანამდე ქალების მხოლოდ მეორეხარისხოვან ფუნქციებს ანიჭებდა, გადახედა საკუთარ სტრატეგიას და დაიწყო მათი გაწევრიანება საკუთარ დაჯგუფებებში. მოხსენებაში განხილულია ის ჯიჰადისტური დაჯგუფებები (ალ-კაიდა, ბოკო ჰარამი, ალ-შაბაბი, ე.წ. ისლამური სახელმწიფო), რომელიც აერთიანებს საკუთარ რიგებში ქალებს და მათ სხვადასხვა დავალებისთვის იყენებს. ამ დაჯგუფებებში ქალების ბრიგადები და გაერთიანებები ჩამოყალიბდა, რომლებსაც სხვადასხვა ფუნქცია ქონდათ.

ე.წ. ისლამურ სახელმწიფოში ჩამოყალიბებული „ალ-ხანსაას“ ბატალიონი მორალის დაცვის პილიციის ფუნქციით სარგებლობდა და აკონტროლებდა ქალების ქცევას საჯარო ადგილებში, ასევე ახალ წევრებს იწვევდა დაჯგუფებაში და ავრცელებდა ორგანიზაციის იდეოლოგიას. 2017 წლიდან დაჯგუფების წევრი ქალები სუიციდურ ოპერაციებშიც მონაწილეობდნენ.

აფრიკაში მოქმედი ბოკო ჰარამის დაჯგუფებაც სუიციდური თავდასმხებისთვის იყენებდა ქალებს, რომლებიც სპეციალურ ბატალიონში არ ერთიანდებოდნენ, თუმცა აქტიურად იყვნენ ჩართულნი რეკრუტირების პროცესში.

პროპაგანდის გამავრცელებლების ფუნქცია ქონდათ ქალებს ალ-კაიდას და ალ-შაბაბის დაჯგუფებებში. მათი ფუნქციები შედარებით მეზღუდული იყო სხვა ჯიჰადისტური დაჯგუფებების ქალების ფუნქციებისგან განსხვავებით.

ეს ევოლუცია ცხადყოფს, რომ ჯიჰადისტური დაჯგუფებების სტრატეგიები ადაპტირდება გარემოს შესაბამისად და ქალები ამ ახალი სტრატეგიების მნიშვნელოვანი ელემენტები გახდნენ, თუმცა სხვადასხვა დაჯგუფებაში მათი როლი კონტექსტზეა დამოკიდებული და შესაბამისად განსხვავებულია.

თინათინ ქაროსანიძე არის თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის პროფესორი და საერთაშორისო ურთიერთობათა სკოლის დეკანი
t.karosanidze@freeuni.edu.ge

THE ROLE OF WOMEN IN THE GLOBAL JIHADIST ORGANIZATIONS: EVOLUTION AND MODERN TENDENCIES

The role of women in terrorist organizations is becoming increasingly significant and expanding. When in previous centuries women participation was mostly limited to passive support and logistical involvement, in the XX century women began appearing in active political and violent movements, and thus emerged in terrorist groups not only as members, but also as leaders. Such examples are Leila Khaled (Popular Front for the Liberation of Palestine), Fusako Shigenobu (Japanese Red Army), and Ulrike Meinhof (Red Army Faction in Germany). They became not only influential members but also symbolic figures.

Women's participation in violent acts also took on new forms, and women became effective "human bombs". A clear example is the use of women in suicide operations by the Tamil Tigers in Sri Lanka. A young female member of this group, named Dhanu, carried out the suicide attack that killed India's Prime Minister Rajiv Gandhi.

In the XXI century, the activity of Chechen women, known as "Black Widows", demonstrated to jihadist groups that women's roles could extend far beyond those of mothers or wives. Consequently, many groups that previously assigned women only secondary functions reassessed their strategies and began recruiting them more actively. This paper examines those jihadist organizations (al-Qaeda, Boko Haram, al-Shabaab, and ISIS) that integrate women into their ranks and employ them for various tasks. Women's brigades and units were formed within these groups, each designated with specific functions.

ISIS established the "al-Khansaa" battalion, which operated as a morality police unit. The main function of the Battalion was to monitor women's behavior in public spaces, recruit new female members, and disseminate the organization's ideology. Since 2017, members of the group have also taken part in suicide operations.

Boko Haram, operating in Africa, likewise used women in suicide attacks. Although these women were not organized into a dedicated battalion, they were actively involved in recruitment processes.

Women in al-Qaeda and al-Shabaab primarily served as propagandists, and their functions remained more limited compared to those in other jihadist groups.

This evolution demonstrates that the strategies of jihadist organizations adapt to their environments, with women becoming important elements of these new approaches. However, their roles differ across groups depending on context and its organizational needs.

Tinatın Karosanidze is a Professor at the Free University of Tbilisi and the Dean of the School of International Relations

t.karosanidze@freeuni.edu.ge

**გიორგი ომსარაშვილი,
გიორგი ნარიმანიშვილი**

**არაბი ჯიჰადისტების გავლენა ჩრდილოეთ კავკასიური
ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის
რადიკალიზაციის პროცესზე (1995-2007წწ.)**

საბჭოთა კავშირის დაშლით გამოწვეულმა პოლიტიკური ტრანსფორმაციის პროცესმა სათანადო წინაპირობები შექმნა პოსტსაბჭოთა სივრცეში ეროვნული, მათ შორის რელიგიურად მოტივირებული მოძრაობების გაჩენისთვის. 1990-იან და 2000-იან წლებში ჩრდილოეთ კავკასიური წინააღმდეგობის რადიკალიზაციის განმსაზღვრელი ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად სსრკ-ავღანეთის (1979-1989) ომის ვეტერანი არაბული ქვეყნების მოქალაქე ჯიჰადისტები ე.წ. „არაბი ავღანელები“ იქცნენ. ავღანეთის ომისას აბულაჰ აზამის და ოსამა ბინ ლადენის ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბდა გლობალური ჯიჰადისტური ქსელი რომელიც შემდგომში ტრანსნაციონალური ტერორისტული ორგანიზაცია „ალ კაიდას“ იდეოლოგიური და ორგანიზაციული საფუძველი გახდა. ავღანეთიდან საბჭოთა ჯარების გაყვანის შემდეგ, აღნიშნული ქსელის შემადგენელი ჯიჰადისტური ჯგუფები ისლამური სამყაროს სხვადასხვა კონფლიქტურ ზონებში გამოჩნდნენ, სადაც რელიგიური და ეთნოპოლიტიკური ფაქტორები ერთმანეთს ერწყმოდა. 1990-იანი წლების პირველ ნახევარში „არაბი ავღანელები“ ჩაერთნენ ტაჯიკეთში, ბოსნიაში, მთიან ყარაბაღში და 1995 წლიდან რუსეთ-ჩეჩნეთს პირველ ომში (1994-1996), სადაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შემადგენელში თანდათან ძლიერდებოდა რელიგიური იდეოლოგია. არაბმა საველე მეთაურებმა განასაკუთრებით ამირ ხატაბმა, აბუ ალ-ვალიდმა, აბუ კუტაიბ ჯამალმა და სხვებმა - მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს ამ პროცესში, ისინი არა მხოლოდ სამხედრო ლიდერები, არამედ გლობალური ჯიჰადის კონცეფციის პოპულარიზატორებიც გახდნენ. ამირ ხატაბმა ჩეჩნეთში სასწავლო ცენტრი „კავკაზი“ დააარსა, რომელიც ფაქტობრივად „ჯიჰადის სკოლად“ იქცია, სადაც კავკასიის სხვადასხვა რეგიონიდან ათასობით მებრძოლი გაიწვრთნა. არაბი საველე მეთაურები რეკრუტებს საბრძოლო უნარებთან ერთად ჯიჰადისტურ იდეოლოგიურ პრინციპებსაც უყალიბებდნენ. იდეოლოგიური მომზადების ცენტრალურ იდეას ნაციონალიზმის უარყოფა, რელიგიური იდენტობის უპირატესობის წარმოჩენა და კავკასიის რეგიონში ჯიჰადიზმის პოპულარიზება წარმოადგენდა.

ჩეჩნეთში მიმდინარე საომარი მოქმედებებისას ამირ ხატაბისა და მისი გარემოცვის მიერ შემუშავებულმა საინფორმაციო ომის სტრატეგიამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა. აქტიურად მიმდინარეობდა არაბი და ჩეჩენი მებრძოლების მიერ რუსულ სამხედრო კოლონებზე განხორციელებული ერთობლივი წარმატებული ჩასაფრებებისა და დივერსიების, რუსი სამხედროების ტყვედ აყვანისა და მათ სიკვდილით დასჯის ვიდეოგადაღება. შემდგომში ვიდეომასალა დამოუკიდებელ რუსულ და უცხოურ მედია საშუალებებს

მიეწოდებოდა, რაც გამოიყენებოდა, როგორც საინფორმაციო და ფსიქოლოგიური ოპერაციების მიზნების ისე ჯიჰადისტური იდეოლოგიის პოპულარიზაციას და მხარდამჭერების მობილიზებისათვის. აღნიშნულმა, ჩრდილოეთ კავკასია გლობალური ჯიჰადისტური პროპაგანდის ერთ-ერთ ცენტრალურ წერტილად აქცია. არაბი მეზრდოლები აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ 1996 წლის აგვისტოში ჩეჩნეთის რესპუბლიკის დედაქალაქ გროზნოში ჩატარებულ სამხედრო ოპერაციაში, სახელწოდებით „ჯიჰადი“. ქ. გროზნოს გათავისუფლებისათვის წარმოებულ ბრძოლებში მონაწილეობის შემდეგ, განსაკუთრებით პოპულარული გახდნენ არაბი ჯიჰადისტები და მათთან დაკავშირებული ჩეჩენი სავსე მეთაურები მათი გამოცდილების, გავლენისა და ძლიერი ფინანსური პოზიციების გამო. ამასთანავე, ისლამისტებმა გააქტიურეს მოწოდებები შარიათის დამყარების და ჩეჩნეთის ისლამური სახელმწიფოს მოდელით მოწყობის შესახებ.

1996-1999 წლებში, ჩეჩნეთის ფაქტობრივი დამოუკიდებლობის პერიოდში გაღრმავდა სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისი. პარალელურად გამწვავდა დაპირისპირება დამოუკიდებელი დემოკრატიული იჩქერიის მომხრეებსა და არაბი სავსე მეთაურებისაგან მხარდაჭერილ ადგილობრივ ჯიჰადისტებს შორის. ჯიჰადისტები იჩქერიის პრეზიდენტ ასლან მასხადოვს სთხოვდნენ ჩეჩნეთის შარიათულ რესპუბლიკად გარდაქმნას და ცდილობდნენ კონფლიქტის ახალი კერების გაღვივებას ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების ტერიტორიაზე რასაც ერთიანი კავკასიური ისლამური სახელმწიფოს ჩამოყალიბების მცდელობით ხსნიდნენ.

1999 წელს არაბი და კავკასიელი ჯიჰადისტების შეჭრა დაღესტნის რესპუბლიკაში რუსეთ-ჩეჩნეთის მეორე ომის დაწყების საფუძველი გახდა. ამ პერიოდში არაბმა სავსე მეთაურებმა კავკასიის რეგიონში ჩამოაყალიბეს ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურა, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდებოდა სამობილიზაციო და ფინანსური რესურსების გადინება ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების მიმართულებით, მათ შორის სამხრეთ კავკასიის გავლით. შედეგად, საქართველოში და აზერბაიჯანში ტერორისტულმა ორგანიზაციებმა ჩამოაყალიბეს საკუთარი წარმომადგენლობები, რომლებსაც მათი ემისრები ხელმძღვანელობდნენ, რაც დიდ გავლენას ახდენდა ადგილობრივი მოსახლეობის რადიკალიზაციასა და მობილიზაციაზე.

ჩეჩნეთის მეორე ომისას გააქტიურდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რიტორიკის ჩანაცვლება ჯიჰადისტური დისკურსით. ამ პროცესმა კულმინაციას მიაღწია 2007 წელს, როდესაც ჯიჰადისტურ-ტერორისტული ორგანიზაცია „კავკასიის საამირო“ ჩამოაყალიბდა. „კავკასიის საამიროს“ კონცეპტუალური და ორგანიზაციული სტრუქტურა მეტწილად ეფუძნებოდა გლობალური ჯიჰადისტური მოძრაობების მოდელს, რომლის ფორმირებაშიც მნიშვნელოვანი წვლილი სწორედ ალ-კაიდასთან დაკავშირებულმა არაბმა ემისრებმა შეიტანეს.

ამგვარად, არაბი ჯიჰადისტების გავლენა ჩრდილოეთ კავკასიაში რამდენიმე მიმართულებით გამოიხატა: ფინანსური, სამობილიზაციო, ლოგისტიკური, სამხედრო (წვრთნისა და ტაქტიკური მხარდაჭერის გზით), იდეოლოგიური

(გლობალური ჯიჰადისა და შარიათული სახელმწიფოს დოქტრინის დანერგვის გზით) და ინფორმაციული (მედია ქსელების, საინფორმაციო და სოციალური მედიის განვითარების გზით). ერთიანობაში ამ ფაქტორებმა რადიკალურად შეცვალა ჩრდილოეთ კავკასიის წინააღმდეგობის ბუნება, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობები გარდაიქმნა რელიგიურ-ექსტრემისტულ და შემდეგ უკვე ტერორისტულ ორგანიზაციად, რომელიც მჭიდროდ დაუკავშირდა ტრანსნაციონალურ ჯიჰადისტურ ქსელებს.

გიორგი ომსარაშვილი არის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტის დოქტორანტი
giorgi.omsarashvili@tsu.ge

გიორგი ნარიმანიშვილი არის თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის პროფესორი
g.narimanishvili@freeuni.edu.ge

**Giorgi Omsarashvili,
Giorgi Narimanishvili**

THE INFLUENCE OF ARAB JIHADISTS ON THE RADICALIZATION OF THE NORTH CAUCASIAN NATIONAL LIBERATION MOVEMENT (1995 - 2007)

The political transformation that followed the dissolution of the Soviet Union created fertile ground across the post-Soviet space for the emergence of national and religiously motivated movements. During the 1990s and 2000s, one of the key factors driving the radicalization of North Caucasian resistance was the presence of Arab jihadists - veterans of the Soviet-Afghan War (1979-1989), commonly known as the “Afghan Arabs”.

During the Afghan War, under the leadership of Abdullah Azzam and Osama bin Laden, a global jihadist network took shape - one that would later evolve into the ideological and organizational foundation of the transnational terrorist organization al-Qaeda. After the withdrawal of Soviet forces from Afghanistan, jihadist groups affiliated with this network appeared in various conflict zones across the Islamic world, where religious and ethno-political factors often overlapped. In the first half of the 1990s, the “Afghan Arabs” became involved in conflicts in Tajikistan, Bosnia, Nagorno-Karabakh, and, from 1995 onward, in the First Russian-Chechen War (1994-1996). Within the broader framework of the Chechen national liberation struggle, religious ideology began to gain increasing prominence. Arab field commanders - most notably Amir Khattab, Abu al-Walid, Abu Qutaib Jamal, among others - played a crucial role in this process. They emerged not only as military leaders but also as key propagators of the concept of global jihad.

Amir Khattab established a training center known as “Kavkaz” in Chechnya, which effectively became a “school of jihad,” where thousands of fighters from various regions of the Caucasus received training. Beyond combat skills, the recruits were indoctrinated with jihadist ideological principles centered on the rejection of nationalism, the assertion of religious identity as a superior form of collective belonging, and the spread of jihadist ideology within the Caucasus region.

During the military operations in Chechnya, the information warfare strategy developed by Amir Khattab and his close circle acquired particular significance. Arab and Chechen fighters actively recorded joint ambushes and sabotage attacks on Russian military convoys, as well as the capture and execution of Russian soldiers. These video materials were subsequently distributed to independent Russian and international media outlets and were used both as instruments of informational and psychological operations and as tools for the dissemination of jihadist ideology aimed at mobilizing supporters. This process transformed the North Caucasus into one of the focal points of global jihadist propaganda.

Arab fighters also took an active part in the August 1996 military operation in Grozny, the capital of the Chechen Republic, codenamed “Jihad.” Following their participation in the operation to recapture Grozny, Arab jihadists and their affiliated Chechen field commanders gained considerable prominence due to their battlefield experience, growing

influence, and strong financial networks. At the same time, Islamist factions intensified their calls for the establishment of Sharia rule and the reorganization of Chechnya according to the model of an Islamic state.

Between 1996 and 1999, during Chechnya's de facto independence, the socio-political and economic crisis deepened. Simultaneously, tensions escalated between supporters of the independent, democratic Republic of Ichkeria and local jihadists backed by Arab field commanders. The jihadists demanded that President Aslan Maskhadov transform Chechnya into a Sharia-based republic and sought to ignite new centers of conflict across other republics of the North Caucasus, framing these efforts as steps toward the creation of a unified Caucasian Islamic state.

In 1999, the incursion of Arab and Caucasian jihadists into the Republic of Dagestan became a catalyst for the outbreak of the Second Russian-Chechen War. During this period, Arab field commanders established a logistical infrastructure across the Caucasus region, facilitating the flow of personnel and financial resources from Middle East countries to the North Caucasian republics, including through the South Caucasus. As a result, terrorist organizations established local branches in Georgia and Azerbaijan, led by their emissaries, which significantly influenced the radicalization and mobilization of the local population.

During the Second Chechen War, nationalist and liberation-oriented rhetoric was increasingly replaced by jihadist discourse. This process culminated in 2007 with the formation of the jihadist-terrorist organization known as the Caucasus Emirate. The conceptual and organizational structure of the Caucasus Emirate largely mirrored the model of global jihadist movements, with Arab emissaries connected to al-Qaeda playing a key role in its establishment.

Thus, the influence of Arab jihadists in the North Caucasus manifested across multiple dimensions: financial, mobilization, logistical, military (through training and tactical support), ideological (through the promotion of global jihad and Sharia governance), and informational (through the development of media networks and social media platforms). Collectively, these factors radically transformed the nature of resistance in the North Caucasus, turning national liberation movements into religious-extremist and then terrorist organizations closely integrated into transnational jihadist networks.

Giorgi Omsarashvili is a PhD candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Institute of Caucasus Studies
giorgi.omsarashvili@tsu.ge

Giorgi Narimanishvili is a Professor at Free University of Tbilisi
g.narimanishvili@freeuni.edu.ge

პალესტინური მოძრაობა „ჰამასის“ 2023 წლის 7 ოქტომბრის ავანტიურიდან ირან-ისრაელის 2025 წლის ომამდე

ისრაელზე პალესტინური მოძრაობის „ჰამასის“ 2023 წლის 7 ოქტომბრის თავდასხმისა და 2025 წლის ირან-ისრაელის ომს შორის პერიოდი ხასიათდებოდა ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის მკვეთრი რეგიონული ესკალაციით, რომელიც გადაიზარდა უფრო ფართო, კომპლექსურ და მრავალგანზომილებიან დაპირისპირებაში — ირანის მოკავშირე „წინააღმდეგობის ღერძის“ ჩართულობით და საბოლოოდ, სახელმწიფოებს შორის პირდაპირი კონფრონტაციით.

2023 წლის 7 ოქტომბერს, ირანის მოკავშირე პალესტინური „ჰამასის“ თავდასხმამ გარდამტეხი როლი ითამაშა ისრაელის სტრატეგიული დოქტრინის ცვლილებაში, რომელიც გულისხმობდა საფრთხეების შეკავებიდან ირანის „პროექსი ძალების“ აქტიურ დემონტაჟზე გადასვლას.

ისრაელსა და „ჰამასს“ შორის დაწყებული მწვავე კონფრონტაციის შემდეგ, ისრაელმა შეიმუშავა ბევრად უფრო აგრესიული სტრატეგია ირანის წინააღმდეგ, მათ შორის სირიის დედაქალაქ დამასკოში „ისლამური რევოლუციის გუშაგთა კორპუსის“ („ირგ“) ოფიცრებზე თავდასხმების გახშირებით, ასევე ოპერაციების გეოგრაფიული არეალის გაფართოებით. 2024 წლის 1 აპრილს ქ.დამასკოში ირანის დიპლომატიური შენობის განადგურებით და „ირგ“-ს მაღალი რანგის ოფიცრების ლიკვიდაციით ისრაელმა ფაქტიურად დაიწყო პირდაპირი შეტევა ირანის სუვერენულ ტერიტორიაზე, რასაც მოჰყვა ირანის მხრიდან ასევე უპრეცედენტო პასუხი ამავე წლის 13-14 აპრილს ისრაელზე საჰაერო-სარაკეტო იერიშის მიტანით.

ვითარება კვლავ დაიძაბა 2024 წლის აგვისტოში ირანის პრეზიდენტის მასულ ფეხეშქიანის ინაუგურაციის ცერემონიაზე „ჰამასის“ პოლიტიკური ლიდერის ესმაილ ჰანიის და ლიბანში „ჰეზბოლას“ გავლენიანი სამხედრო მეთაურის ფუად შუქრის ლიკვიდაციით, რომელიც მოგვიანებით უკიდურესად გამწვავდა ლიბანში ჯერ ისრაელის დაზვერვის სამსახურის „მოსადის“ მიერ წარმატებით განხორციელებული პეიჯერების ნოვატორული და დახვეწილი სპეცოპერაციით, ხოლო შემდგომ „ჰეზბოლას“ ლიდერის ჰასან ნასრალას ლიკვიდაციით, რამაც ირანი დააყენა გარდაუვალი საპასუხო რეაგირების აუცილებლობის წინაშე. შესაბამისად, ირანმა 2024 წლის 1 ოქტომბერს განახორციელა ისრაელზე რიგით მე-2 სარაკეტო იერიში, რასაც მოჰყვა ისრაელის პასუხი იმავე წლის 26 ოქტომბერს. პარალელურად, გააქტიურდნენ იემენში მოქმედი ირანის მიერ მხარდაჭერილი შიიტი ამბოხებულების მოძრაობა „ანსარ ალაჰი“ („ჰუსიტები“), რომელმაც საფრთხე შეუქმნა არა მხოლოდ ისრაელს, არამედ შეაფერხა საერთაშორისო საზღვაო მოძრაობა წითელ ზღვაში.

ირანს ცალსახა სტრატეგიული მარცხი მოუტანა სირიაში ბაშარ ასადის რეჟიმის დამხობამ, რის შემდეგაც მას მოუწია სირიის ტერიტორიის დატოვება. „პროექსი ძალების“ დასუსტებისა და ბაშარ ასადის რეჟიმის დასრულების ფონზე,

ირანმა დაკარგა მნიშვნელოვანი სამოქმედო პლაცდარმი, რამაც კრიტიკულად შეამცირა რეგიონში თეირანის პოზიციები. ირანის სტრატეგიაში სირია წარმოადგენდა მნიშვნელოვან რგოლს, რომელიც უზრუნველყოფდა ირანის გავლენის შენარჩუნებას თეირანიდან ბეირუთამდე, ასევე სახმელეთო წვდომას ისრაელთან და ხმელთაშუა ზღვასთან.

ამშ-ში ჯო ბაიდენის პრეზიდენტობის პირობებში, ფართო რეგიონალური კონფლიქტის პრევენციისაკენ მიმართული ვაშინგტონისა და მისი მოკავშირეების ძალისხმევა ისრაელს ურთულებდა ირანის წინააღმდეგ ფართომასშტაბიანი კამპანიისათვის შესაბამისი რესურსების მობილიზების შესაძლებლობას, თუმცა თეთრ სახლში დ.ტრამპის ადმინისტრაციის მოსვლის შემდეგ, ისრაელს მიეცა უფრო რადიკალურ ქმედებებზე გადასვლის შანსი, რაც 2025 წლის ივნისში ირანის წინააღმდეგ მასშტაბური სამხედრო კონფრონტაციით გაგრძელდა.

დასუსტებული ირანი, რომელიც „ჰამასის“ მთავარ მხარდამჭერს წარმოადგენდა, საბოლოოდ, აღმოჩნდა ისრაელი-პალესტინის კონფლიქტის მოგვარების პროცესების მიღმა. მას მონაწილეობა არ მიუღია 2025 წლის სექტემბერ-ოქტომბერი დაზას სამშვიდობო გეგმის განხილვის პროცესში, რაც მეტყველებდა თეირანის სტრატეგიული რესურსების გაფლანგვაზე.

დასკვნა

ისრაელის სამხედრო კამპანიამ მნიშვნელოვნად დაასუსტა ირანის მოკავშირე ლიბანური „ჰეზბოლას“ და პალესტინური „ჰამასის“ სტრატეგიული და ოპერატიული დონის სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და ფსიქოლოგიური დარტყმა მიაყენა რეგიონში ირანის მოკავშირე ძალებს. ამასთან, სერიოზული ზიანი მიაღდა თეირანის რეპუტაციას, ბირთვულ და სამხედრო პოტენციალს.

ისრაელის ქმედებებმა ირანს დაანახა სტრატეგიული შეკავების საშუალებების გაძლიერების საჭიროება. შესაბამისად, აღნიშნულმა ფაქტორმა თეირანს უბიძგა დაფიქრებულიყო ბირთვული დოქტრინის პოტენციურ ცვლილებაზე.

საერთო ჯამში, ბოლო 3 წლის განმავლობაში ირანმა განიცადა 3 მნიშვნელოვანი მარცხი — მოქალაქეების უკმაყოფილების ფონზე შიდა უსაფრთხოების სისტემაში ბზარების გაჩენის და ხელისუფლების ავტორიტეტის შელახვის, რეგიონში სახელმწიფო და არასახელმწიფო მოკავშირეების დაკარგვის/დასუსტებისა და ახლო აღმოსავლეთზე გავლენის შემცირების სახით. თითოეულმა მათგანმა იმოქმედა ირანის ხელისუფლების იდეოლოგიის ეფექტურობაზე და შეარყია რეგიონული პოზიციონირებისა და შემაკავებელი შესაძლებლობების საფუძველი.

თამარ ღუდუნაშვილი არის ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი
tghughunishvili@gmail.com

**FROM HAMAS’S GAMBLE ON OCTOBER 7, 2023,
TO THE IRAN–ISRAEL WAR OF 2025**

The period between the October 7, 2023 Hamas assault on Israel and the outbreak of the Iran–Israel war in 2025 was characterized by a pronounced regional escalation of the Israeli–Palestinian conflict. What began as localized confrontation evolved into a broader, complex, and multidimensional regional crisis involving Iran’s “Axis of Resistance” and ultimately resulting in direct interstate confrontation.

The October 7, 2023 attack—carried out by Hamas, widely regarded as an Iranian ally—played a decisive role in transforming Israel’s strategic doctrine. This shift entailed moving from a policy of deterrence to one aimed at actively dismantling Iran’s network of proxy forces. In the aftermath of the intensified Israel–Hamas hostilities, Israel adopted a considerably more assertive strategy toward Iran, which included increased strikes on Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC) officers in Damascus, as well as an expansion of its operational geography.

On April 1, 2024, Israel targeted and destroyed Iran’s diplomatic compound in Damascus, killing several high-ranking IRGC commanders. This attack effectively constituted a direct strike on Iranian sovereign territory and prompted an unprecedented response from Tehran, which launched a large-scale air and missile attack against Israel on April 13–14.

Tensions escalated further following the assassinations of Hamas political leader Ismail Haniyeh during the August 2024 inauguration of Iranian President Masoud Pezeshkian, as well as Hezbollah’s senior military commander in Lebanon, Fuad Shukr. The situation deteriorated even more after Mossad’s sophisticated “pager operation” in Lebanon and the subsequent assassination of Hezbollah Secretary-General Hassan Nasrallah, developments that compelled Iran to retaliate. Tehran launched a second missile attack on Israel on October 1, 2024, followed by an Israeli counterattack on October 26 of the same year. Simultaneously, the Iranian-backed Houthi movement (Ansar Allah) in Yemen intensified its activities, posing threats not only to Israel but also to international maritime traffic in the Red Sea.

Iran experienced a significant strategic setback with the collapse of the Bashar al-Assad regime in Syria, after which Iranian forces were compelled to withdraw from Syrian territory. This development critically undermined Tehran’s regional position, as Syria had served as a crucial operational corridor enabling Iranian influence from Tehran to Beirut and providing land access to Israel and the Mediterranean.

During the Biden administration, U.S. and allied efforts to prevent a wider regional war constrained Israel’s ability to mobilize resources for a large-scale campaign against Iran. However, following the return of the Trump administration to power, Israel gained the political space to pursue more radical measures—culminating in a large-scale military confrontation with Iran in June 2025.

A significantly weakened Iran, long the principal supporter of Hamas, ultimately found itself excluded from the diplomatic process concerning the Israeli–Palestinian conflict. Tehran did not participate the process of discussing of the Gaza peace plan in September–October 2025, underscoring the extent of Iran’s strategic decline.

Conclusion

The Israeli military campaign significantly weakened the strategic and operational military-political leadership of Iran’s allies—Lebanese Hezbollah and Palestinian Hamas—and delivered a substantial psychological blow to Iran’s affiliated forces across the region. It also inflicted serious damage on Tehran’s reputation as well as its nuclear and military capabilities.

Israel’s actions underscored for Iran the urgent need to reinforce its strategic deterrence. Consequently, these developments prompted Tehran to consider potential adjustments to its nuclear doctrine.

Overall, over the past three years, Iran has experienced three major setbacks: the emergence of fissures within its internal security apparatus and a decline in governmental authority amid public discontent; the loss or weakening of its state and non-state allies in the region; and a marked reduction in its influence in the Middle East. Each of these developments has impacted the effectiveness of the Iranian government’s ideological framework and undermined the foundation of its regional positioning and deterrence capabilities.

Tamar Ghughunishvili is a PhD candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Humanities
tghughunishvili@gmail.com

პრეზენტაცია

‘სამხედრო ტყვეთა ბედი ბიზანტიაში (VIII-XVსს)’

შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის
მიერ დაფინანსებული პროექტის FR -23-3178 განხორციელების
შუალედური შედეგები

Presentation

‘The Fate of the Prisoners of War in Byzantium (8th- 15th c.)’

The Interim Results of the Implementation of the Project supported by Shota
Rustaveli National Scientific Foundation FR -23-3178

**სამხედრო ტყვეთა გაცვლასა და გამოსყიდვასთან დაკავშირებული
საკითხები ატ-ტაბარის „მოციქულთა და მეფეთა ისტორიის“
მიხედვით***

ცნობილი ისტორიკოსი - ატ-ტაბარი (IX-X სს) თავის ვრცელ ისტორიულ ნაშრომში „მოციქულთა და მეფეთა ისტორია“ (تاريخ الرسل والملوك) გვაწვდის არაერთ საინტერესო და საყურადღებო ცნობას სამხედრო ტყვეთა შესახებ. მართალია, ავტორი თავის ქრონიკებში აღნიშნულ საკითხს საგანგებო თავს, ან მსჯელობას არ უძღვნის, თუმცა უხვად გვიზიარებს მრავალფეროვან და საგულისხმო ინფორმაციას, რომელიც ბიზანტიის იმპერიასა და აბასიანთა სახალიფოში სამხედრო ტყვეთა ბედის გააზრებაში გვეხმარება.

ატ-ტაბარის ნაშრომში სამხედრო ტყვეებთან დაკავშირებით ოთხი ძირითადი შემთხვევა შეგვიძლია გამოვყოთ: სამხედრო ტყვეთა: 1) დახოცვა 2) გადაცვლა, ან გამოსყიდვა 3) მონებად ქცევა 4) გათავისუფლება.

აღნიშნული შემთხვევებიდან ატ-ტაბარი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს სამხედრო ტყვეთა გაცვლისა და გამოსყიდვის (فداء) საკითხს. ავტორი რამდენიმე მასშტაბურ ტყვეთა გამოსყიდვაზე მოგვითხრობს, რომელთა შორის აღსანიშნავია ბიზანტიელთა და არაბთა შორის 805, 808, 845, 860 და 896 წელს შემდგარი ტყვეთა გაცვლისა და გამოსყიდვის შემთხვევები.

ატ-ტაბარი არა მხოლოდ გვაწვდის გათავისუფლებულ პირთა კონკრეტულ რაოდენობას (ცალკე აღნუსხავს მამაკაცებისა და ქალების ოდენობას, რიგ შემთხვევაში, ასახელებს გამოსყიდული ბავშვების რიცხვსაც), ისე დეტალურად აღგვიწერს საკმაოდ ხანგრძლივ პროცესს, რომელიც თითოეულ ტყვეთა გაცვლას უძღოდა წინ. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ატ-ტაბარი საგანგებოდ აღნუსხავს არა მხოლოდ მუსლიმების, არამედ გათავისუფლებული და გამოსყიდული ზიმების რაოდენობასაც.

როგორც ატ-ტაბარის მონათხრობზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, ტყვეთა გაცვლა და გამოსყიდვა არ იყო ქაოტური და სპონტანური აქტი, რომელიც თუნდაც საშუალო საფეხურის სახელმწიფო მოხელის დონეზე იგეგმებოდა და ხორციელდებოდა; არამედ ეს იყო წინასწარ გათვლილი და შეთანხმებული მნიშვნელოვანი ღონისძიება, სადაც დეტალურად იყო განსაზღვრული როგორც ტყვეთა გაცვლის ადგილი და დრო, ისე პირობები და რაოდენობა. ყველაფერი თანხმდებოდა და იგეგმებოდა უმაღლესი ხელისუფალის დონეზე, რომელიც ხშირ შემთხვევაში კონკრეტულ უფლებამოსილ პირს - თავის რწმუნებულს ავალებდა

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით FR -23-3178 "სამხედრო ტყვეთა ბედი ბიზანტიაში (VIII-XVსს)"

მეორე მხარესთან ტყვეთა გაცვლისათვის მოლაპარაკებების გამართვას, პროცესის სათანადოდ წარმართვასა და დასრულებას.

როგორც ბიზანტიის იმპერია, ისე სახალიფო თავს ვალდებული თვლიდა, ეზრუნა ტყვედ ჩავარდნილი საკუთარი მოსახლეობის გათავისუფლებაზე და ამისათვის დიდ სახელმწიფო რესურსს დებდა, როგორც მოსალაპარაკებლად ღესპანების გაგზავნის, ისე გამოსასყიდის მატერიალური სახით გაღების თვალსაზრისით. სამხედრო ტყვე აღიქმებოდა, როგორც სახელმწიფოს აქტივი, რომლის გამოყენებაც სამომავლოდ სხვადასხვა თვალსაზრისით იყო შესაძლებელი. რაც უფრო მაღალი იყო სამხედრო ტყვის სტატუსი და რანგი, მით უფრო წონად მონაგარად ითვლებოდა ის.

ატ-ტაბარის თანახმად, როგორც წესი, გაცვლა ხდებოდა ერთი-ერთზე, თუმცა, როცა ტყვეთა რაოდენობა თანაბარი არ იყო, საჭირო ხდებოდა თანხით გამოსყიდვა, ან დამატებითი მონების შეძენა და მათი შეთავაზება ტყვეების გამოსყიდვის სანაცვლოდ.

მოხსენებაში განხილული იქნება ატ-ტაბარის მიერ თავის ისტორიულ ნაშრომში აღწერილი ყველა მასშტაბური ტყვეთა გაცვლის შემთხვევა და მასთან დაკავშირებული საყურადღებო საკითხები - რა თავისებურებები ახასიათებდა პროცესს და რა შეიძლებოდა გამხდარიყო პროცესის ჩაშლის, ან გადაღების მიზეზი. რა ვადები სჭირდებოდა გაცვლის მომზადებასა და განხორციელებას და რა იყო თითოეული მხარის ინტერესი ტყვეთა გაცვლის პროცესის დროს.

Nino Kvirikashvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

ISSUES RELATED TO THE EXCHANGE AND RANSOM OF PRISONERS OF WAR ACCORDING TO AL-TABARI'S "HISTORY OF THE PROPHETS AND KINGS"*

The acclaimed historian al-Tabari (9th–10th centuries) provides numerous interesting and noteworthy accounts of prisoners of war in his massive historical work - "History of the Prophets and Kings" (تاريخ الرسل والملوك). Despite the fact that the author neither dedicates a designated chapter nor gives a particular evaluation of this matter, still the diverse and substantial information presented in the text enables a comprehensive understanding of the fate of prisoners of war in both the Byzantine Empire and the Abbasid Caliphate.

Al-Tabari's work identifies four main ways in which prisoners of war were treated: 1) killing, 2) exchange or ransom, 3) enslavement, and 4) release.

* This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) FR -23-3178 "The Fate of the Prisoners of War in Byzantium (8th- 15th c.).".

From all these cases in al-Tabari's work, particular attention is given to the case of the exchange and ransom (فداء) of war prisoners. The author focuses on several large-scale ransoms of captives, from which prisoner exchanges and ransoms between the Byzantines and the Arabs in 805, 808, 845, 860, and 896 are of noteworthy significance.

Al-Tabari not only records the precise number of persons released (differentiating between men and women and, in some cases, specifying the number of children ransomed) but also describes in detail the rather lengthy process that preceded each exchange. It is also noteworthy that al-Tabari not only gives a detailed account of released Muslims, but also specifies the number of ransomed dhimmis.

As we can judge from the account of al-Tabari, the exchange and ransom of prisoners was not a chaotic and spontaneous act, to be planned and carried out by the middle-level state official; rather, it was an agreed upon event of great significance, where both the place and the time of the exchange, as well as the conditions and the number of prisoners, were precisely pre-determined.

All arrangements were made at the highest level of authority, and through in most cases by the appointed designated representative for the negotiations to be conducted with the other side, ensuring that the exchange of prisoners was carried out properly and in a due course.

Both the Byzantine Empire and the Caliphate viewed themselves obliged to ensure the release of their captives, devoting considerable state resources to this end, both in terms of sending envoys to negotiate and paying ransoms in a material form. A prisoner of war was perceived as an asset for the state, to be used in diverse ways in the days to come. Higher social status of a war prisoner was adding value to him during the exchange.

According to al-Tabari, the exchange was usually man-for-man, however, when the number of captives was unequal, it became necessary to provide ransom payments or to acquire additional slaves to offer in exchange for the release of the captives.

The report will touch upon all the large-scale prisoner exchanges and relevant matters described by al-Tabari in his historical work. Particular attention will be given to the features that characterized the exchange process, and factors that might have caused its disruption or postponement. The report will also evaluate the timeframes that were required to prepare and execute the exchange, hand in hand with the respective interests of each party involved in the prisoner exchange.

ელისო ელიზბარაშვილი

ბ.წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტყვეობის სტრატეგიული და ეთიკური პარადიგმები ბიზანტიურ სამხედრო ტრაქტატებში*

VI–XI საუკუნეების ბიზანტიური სამხედრო ტრაქტატები წარმოადგენს არა მხოლოდ პრაქტიკულ სახელმძღვანელოებს, არამედ იმპერიული პოლიტიკური აზროვნებისა და სამხედრო ეთიკის ძირითადი პრინციპების დამაფუძნებელ ტექსტებს. მავრიკიოსის *Stratigikon* ლეონ VI-ის *Taktika*, ნიკიფორე II ფოკას *De velitatione* და *Praecepta militaria*, კონსტანტინე პორფიროგენეტის სამი სამხედრო ტრაქტატი, ნიკიფორე ურანოსისა თხზულება, და კიდევ ანონიმი ავტორის სამი სამხედრო სახელმძღვანელო აყალიბებს თანმიმდევრულ სტრატეგიულ ხედვას, სადაც პრაქტიკული გამოცდილება, დისციპლინა, ფსიქოლოგიური ზემოქმედება და ქრისტიანული ეთიკა ერთმანეთშია გადაჯაჭვული.

ამ ტექსტებში სამხედრო ტყვეთა მიმართ დამოკიდებულება ფორმირდება სამი ურთიერთდაკავშირებული მიდგომით, როგორიცაა პრაგმატული, ეთიკური და დიპლომატიური. პრაგმატული მიდგომის მიხედვით ტყვე განიხილება როგორც რესურსი, რაც განისაზღვრება მისი მდგომარეობის, სტატუსისა და სარგებლის შეფასებით. მავრიკიოსის *Stratigikon*-ი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ფსიქოლოგიური ომის ხერხებს: ძლიერი ტყვეები ჯარს არ უნდა ეჩვენოს, ხოლო სუსტი და დაჩანაგებული — პირიქით, საჯაროდ უნდა წარმოჩინდეს ჯარის მორალური გაძლიერებისთვის. მავრიკიოსი ასევე აღნიშნავს, რომ, რამდენადაც ტყვეები მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მატარებლები იყვნენ, მათი დაკითხვა უშუალოდ სარდალს ევალებოდა. პრაგმატიკა მოიცავდა უკიდურეს ზომებსაც, როგორიც იყო ტყვეთა გამოყენება „ცოცხალ ფარად“ ან საკვებისა და სასმელის უვნებლობის შესამოწმებლად, რაც აჩვენებს, რომ გადარჩენისა და ეფექტურობის სურვილი ეთიკურ ნორმებზე უპირატესი იყო.

თუმცა ტრაქტატებში ჩანს ეთიკური ნიუანსებიც - ლეონ VI წერს, რომ ქალაქის დანებების შემდეგ დატყვევებულებისადმი კეთილგანწყობილმა, სამართლიანმა მოპყრობამ შეიძლება მომავალში პოლიტიკური ერთგულება უზრუნველყოს. ასე ყალიბდებოდა „ეთიკური პრაგმატიზმი“, ანუ წყალობა სტრატეგიულად ხელსაყრელ პირობებში. იმავე ტრაქტატისთვის ტყვეთა საჯარო სიკვდილით დასჯაც დამკვიდრებულია, თუ ამისი „აუცილებლობა“ არსებობს, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ პრაქტიკული საჭიროებები ზოგჯერ ეთიკური შეზღუდვების გადალახვასაც ამართლებს.

სამხედრო ტყვეების უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია იყო მათი პოლიტიკური ზეწოლის მიზნით გამოყენება. მავრიკიოსის *Stratigikon*-ში ალყაშემორტყმული

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით FR -23-3178 "სამხედრო ტყვეთა ბელი ბიზანტიაში (VIII-XVსს)"

ქალაქის დანებების იძულების ერთ-ერთ ხერხად დასახელებულია ისრებზე მიბმული გზავნილების გაგზავნა, სადაც თავისუფლება და ხელშეუხებლობაა დაპირებული. ხოლო ამ ეფექტის გასაძლიერებლად სამხედრო ტრაქტატი იძლევა რჩევას უკვე აყვანილი ტყვეების ქალაქის მაცხოვრებელთა თვალწინ გათავისუფლების შესახებ. ეს პრაქტიკა აერთიანებდა ფსიქოლოგიურ ზეწოლას, მოჩვენებით წყალობასა და რესურსების ეკონომიას: მისი მიზანი იყო კაპიტულაციის მიღწევა ძვირადღირებული და სარისკო სრულმასშტაბიანი შტურმის გარეშე.

ამგვარად, ბიზანტიური სამხედრო ტრაქტატები ცხადყოფს, რომ ტყვეთა მიმართ დამოკიდებულება ერთიან ჰუმანურ ან სასტიკ მოდელს კი არ ექვემდებარებოდა, არამედ იმპერიის ფართო სტრატეგიულ ლოგიკაში ჯდებოდა. როგორც ბიზანტინისტები თანხმდებიან, ბიზანტია მრავალ საუკუნეებს გადაურჩა არა მუდმივი სამხედრო გამარჯვებების, არამედ დიპლომატიის, დახვეწილი საღაზვერვო სისტემისა და შუზღუდული რესურსების ეფექტიანი გამოყენების ხარჯზე. ტყვეები ამ კონტექსტში ერთდროულად წარმოადგენდნენ რესურსს, პოლიტიკური ზეწოლის იარაღსა და ეთიკურ საზომს. საბოლოოდ, ტყვეთა მიმართ ქცევა განპირობებული იყო იმპერიის უმთავრესი სტრატეგიით, რაც გულისხმობდა ძალის ეკონომიურ გამოყენებას, მოლაპარაკებებისთვის სივრცის დატოვებას, მოწინააღმდეგის დემორალიზაციასა და მისი გადაბირების შესაძლებლობას.

Eliso Elizbarashvili

*G.Tsereteli Institute of Oriental Studies,
Ilia State University*

STRATEGIC AND ETHICAL PARADIGMS OF CAPTIVITY IN BYZANTINE MILITARY TREATISES

Byzantine military treatises of the 6th–11th centuries are not merely practical handbooks but foundational texts that articulate the core principles of imperial political thought and military ethics. The *Stratigikon* of Maurice, the *Taktika* of Leo VI, the *De velitatione* and *Praecepta militaria* attributed to Nikephoros II Phokas, the three military treatises ascribed to Constantine Porphyrogenitus, the work of Nikephoros Ouranos, and three additional manuals by an anonymous author together construct a coherent strategic vision in which practical experience, discipline, psychological warfare, and Christian ethics are closely intertwined.

In these texts, attitudes toward prisoners of war are shaped by three interrelated approaches: pragmatic, ethical, and diplomatic. From a pragmatic perspective, a prisoner is regarded as an operational resource, evaluated according to his condition, status, and potential usefulness. Maurice's *Stratigikon* pays particular attention to methods of

psychological warfare: strong prisoners should not be shown to the troops, whereas weak and exhausted ones should, on the contrary, be displayed publicly in order to bolster the army's morale. Maurice also emphasizes that, since prisoners often possessed valuable information, their interrogation was the direct responsibility of the commander. Pragmatic considerations could also involve extreme measures, such as using prisoners as "human shields" or for testing the safety of provisions—practices that reveal how the imperative of survival and operational effectiveness could override ethical constraints.

However, ethical nuances are also evident in these treatises. Leo VI writes that benevolent and fair treatment of prisoners following a city's surrender could secure their future political loyalty. In this way, a form of "ethical pragmatism" emerges—mercy extended under strategically advantageous conditions. At the same time, the treatise permits the public execution of prisoners when "necessity" demands it, underscoring once again that practical considerations could at times justify the transgression of ethical norms.

The most significant function of prisoners of war was their use as instruments of political pressure. In Maurice's *Strategikon*, one method for compelling the surrender of a besieged city is to send messages tied to arrows, promising freedom and inviolability. To reinforce this effect, the treatise further recommends releasing already captured prisoners in full view of the city's inhabitants. This practice combined psychological pressure, ostensible mercy, and the conservation of resources; its purpose was to secure capitulation without resorting to a costly and dangerous full-scale assault.

Thus, Byzantine military treatises demonstrate that the treatment of prisoners did not follow a single, uniformly humane or cruel model, but instead conformed to the empire's broader strategic logic. As Byzantinists generally agree, Byzantium endured for many centuries not through constant military victories but through diplomacy, a sophisticated intelligence apparatus, and the efficient use of limited resources. Within this framework, prisoners functioned simultaneously as an operational resource, a tool of political pressure, and an ethical measure. Ultimately, the treatment of prisoners was determined by the empire's overarching strategy—one that relied on the economical use of force, the maintenance of space for negotiation, the demoralization of the enemy, and the possibility of incorporating opponents into Byzantine service.

**გიორგი სანიკიძე, ირინე ნაჭყებია, მარინა ალექსიძე,
თამთა ბოკუჩავა, ქეთევან ოთარაშვილი**
შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ
დაფინანსებული პროექტის (# FR- 21-8081)
"თბილისის ეთნორელიგიური მოზაიკა" (1801-1921)"
ფარგლებში გამოცემული ნაშრომის პრეზენტაცია
**George Sanikidze, Irine, Irine Natchkebia, Marina Alexidze,
Tamta Bocuchava, Ketevan Otarashvili**
Presentation of the book published in the frame of the project
'Ethnoreligious Mosaics of Tbilisi (1801-1921)'
supported by Shota Rustaveli National Scientific Foundation
(# FR- 21-8081)

